

FEODAL SİSTEMİN SOSYAL HAYAT ÜZERİNE ETKİSİ

Hazırlayan

Ebru EREZ

150471103

Tarih Anabilim Dalı

Ortaçağ Tarihi Bilim Dalı

T.C.

KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FEODAL SİSTEMİN SOSYAL HAYAT ÜZERİNE ETKİSİ

Hazırlayan

Ebru EREZ

150471103

Tarih Anabilim Dalı

Ortaçağ Tarihi Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

KARAMAN-2017

FEODAL SİSTEMİN SOSYAL HAYAT ÜZERİNE ETKİSİ

Tezin Kabul Ediliş Tarihi:03.10.2017

Jüri Üyeleri (Unvanı, Adı Soyadı)

Başkan: Doç. Dr. Ahmet GÜZEL

Üye: Yrd. Doç. Dr. Mehmet ŞİMŞİR

Üye: Yrd. Doç. Dr. Mehmet Ali KAPAR

İmzası

Bu tez, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun 14.09.2017 tarihli ve 2017/29-177 sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Enstitü Müdürü: Doç. Dr. İdris Nebi UYSAL

ÖN SÖZ

Ortaçağ Avrupası'nda V. yy. ve IX. yy. dönemleri arasında temeli atılan, zamanla Avrupa'nın birçok bölgesinde uygulanan feodalite sisteminin iktisadî yapısı toprak eksenli gelişme kaydetmiştir. İktisadî yapının sürdürülebilmesi amacıyla toplumsal hiyerarşi içinde karşılıklı güven ve sadakat ilişkisi bağlamında, ekonomik sözleşmeler yapılmıştır. Dolayısıyla feodal sistem yapısında toprağın sürekli üretim faaliyetleri içinde bulunması hayatî önem taşımaktadır.

Avrupa'da merkezî krallıkların zayıflamasıyla birlikte iktidarda toprak beylerin söz sahibi olmaları, toprağın; iktisadî hayatın yanında iktidarı belirleyen tek güç olmasına neden olmuştur. Sistem içinde toprağın bu dönemde son derece önemli bir özelliğe sahip olması Avrupa'nın feodal dönem boyunca; toplumsal, siyasal ve ekonomik açıdan yeniden yapılanmasına ortam hazırlamıştır.

Feodal sistemin ekonomik yapısı üzerinde birçok çalışmanın yapıldığını ancak feodal sistem esnasında şekillenen sınıfsal yapı ve sosyal hayat üzerinde yeterince durulmadığı araştırmalarımız sonucunda gördük. İşte bu eksiklik tez konumuzu belirleyen en önemli etken oldu. "*Feodal Sistemin Sosyal Hayat Üzerine Etkisi*" adlı çalışmamızı üç bölümde inceledik. Çalışmamızın I. Bölümünde; Ortaçağ Avrupası'nda feodal sistemin tarihsel süreçleri hakkında analizlerde bulunduk. II. Bölümünde; feodal sistem esnasında oluşan sınıfsal hiyerarşik düzende hangi unsurların etkili olduğu ayrıca bu hiyerarşik yapı içinde ekonomik özelliklerin tek başına yeterli bir etki midir, yoksa bireylerin ekonomik özelliklerinin yanında başka özelliklere sahip olma şartı var mıdır? sorularına tarihî bulgular ışığında yanıtlar vererek çalışmamızın son bölümüne geçtik. Çalışmamızın III. Bölümünde; Ortaçağ Avrupası'nda feodal sistemin sosyal hayat üzerindeki etkinliği, bu etkinlik sebebiyle Avrupa toplumunun sosyal hayatını, gündelik yaşamını ve hukukî özellikleri hakkında ne gibi sorunlarla karşılaştığını açıkladık. Ayrıca feodalite esnasında, Kilise kurumunun ve ruhban

sınıfının; Avrupa'nın ekonomik ve kültürel faaliyetleriyle birlikte toplum üzerinde etkinliği hakkında analizlerde bulunarak, Avrupa'da kentlerin kurulmasıyla sistemin geçirdiği değişimleri anlattık.

Çalışma kapsamında araştırılan yabancı ve yerli kaynakların elde edilmesinde önemli bir zorlukla karşılaşmadık. Ancak feodal sistemin ekonomik özellikleri hakkında yapılmış olan çalışmaların sayısının, feodal sistemin sınıfsal yapısı ve sosyal hayatıyla ilgili çalışmaların sayısından fazla olması çalışmamızın ikinci ve üçüncü bölümünde daha az sayıda kaynak kullanmamızı etkilemiştir.

Bu çalışmamda, başta yüksek lisans tez döneminde bilgi ve tecrübelerinden yararlanma konusunda desteğini esirgemeyen Yrd. Doç. Dr. Mehmet ŞİMŞİR'e ve bu araştırmanın planlanmasında, desteğini esirgemeyen danışman hocam Doç. Dr. Ahmet GÜZEL'e teşekkürlerimi sunarım.

Ebru EREZ

2017

ÖZET

Roma İmparatorluğu'nun yıkılmasının ardından Avrupa'da devam eden Barbar istilâları sonunda, Ortaçağ Avrupası'nda köklü değişimler yaşanmış ve bu değişimler sonucunda Avrupa'nın temel yapısı meydana gelmiştir. Bu değişim unsurlarının kanaatimizce en önemlisi V. yy. ile IX. yy. arasında feodal sistemin temel yapısının oluşmasıdır. Bu tarihlerden itibaren Avrupa'nın iktisadî, siyasî, hukukî yapısıyla birlikte toplumsal ve kültürel hayatı, feodal sistem çerçevesinde şekillenmiştir. Feodal sistemin sınıfsal hiyerarşi yapısı her ne kadar ekonomik özelliklere göre sınıflandırılmış olsa da, bu yapının ana hatlarının şekillenmesi için kan bağı gibi bazı özel şartlar belirleyici unsur olmuştur.

Ortaçağ'da yaşanan istilâ hareketleri, Avrupa'nın hukukî ve kültürel yapısı üzerinde önemli sonuçlar doğurmuş, bu durum da feodal sistemin, Avrupa bölgesinde parçalanmış küçük yönetim birimleriyle birlikte feodal beylerin, sözlü ve yazılı hukuk kurallarını uygulamalarını sağlamıştır. Bu hususlar neticesinde, Ortaçağ Avrupası'nda çoğulcu hukuk sistemi meydana gelmiştir. Kilise kurumunun Avrupa'da sosyal hayat ve siyasal yapı üzerindeki etkisi, feodal sistemin Ortaçağ'ın sonuna kadar devam etmesini sağlamıştır. Ortaçağ'ın son dönemlerinde Kilise'ye olan itibarın azalması feodal sistemin sonunu hazırlamıştır. Bu durumun sonucu olarak Avrupa'da eğitim ve bilimsel alanlarda olumlu gelişmeler yaşanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ortaçağ, Feodalite, Avrupa, Roma, Kilise, Hukuk, Kültür.

ABSTRACT

THE INFLUENCE OF FEODAL SYSTEM ON SOCIAL LIFE IN MEDIEVAL EUROPE

It is known that after the demolition of the Roman Empire, with the ongoing Barbarian invasions in the European region, radical changes took place in medieval Europe, and as a result of these changes, the basic structure of today's European region is formed. Perhaps the most important of these elements of change is the 5th century with 9th century. The subdivision of the feudal system occurs. From these dates it has been seen that the economic, political, legal structure and social and cultural life in the European region are shaped within the framework of the feudal system. Although the class hierarchy of the feudal system has been classified according to economic characteristics, it is explained in historical sources that certain special conditions such as blood ties have established the formation of this structure.

Moreover, the effect of the Church institution on the social life and political structure of Medieval Europe has allowed the feudal system to continue until the end of the Middle Ages, with the gradual decline of the church's reputation in the late Middle Ages and the subsequent shaking of the feudal system. In this case it opened the door of the development of educational and scientific activities under the control of the church in Europe. Moreover, the invasion movements in the European region have had important consequences on the legal and cultural structure of Europe, with the feudal system and the different administrative systems in each principality and feudal kingdom, together with the small administrative units fragmented in the European territory. In this case, it enabled the pluralistic legal system in the European region to come to fruition.

Keywords: Medieval, Feudalism, Europe, Rome, Church, Law, Culture.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	i
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
THE INFULUENCE OF FEODAL SYSTEM ON SOCIAL LIFE IN MEDIEVAL EUROPE	iv
ŞEKİLLER VE HARİTALAR LİSTESİ.....	vii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	viii
GİRİŞ.....	1
A. KAVRAMSAL AÇIDAN FEODALİTE.....	3
B. FEODALİTE SİSTEMİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ.....	5
I. BÖLÜM	10
I. ORTAÇAĞ AVRUPASI'NDA FEODAL SİSTEMİN TARİHSEL SÜREÇLERİ	10
I. 1. Erken Ortaçağ Avrupası'nda I. Feodal Çağın Oluşmasını Etkileyen Durumlar	10
I.1.1. Frank Krallıkları Döneminde Feodaliteye Geçiş Aşamaları.....	10
I.1.1.1. Merovenj Hanedanlığı.....	11
I.1.1.2. Karolenj Hanedanlığı	14
I.1.2. I. Feodal Çağda Avrupa'nın Uğradığı İstilâlar	16
I.1.2.1. Slav İstilâsı	16
I.1.2.2. Müslüman Fetihleri	17
I.1.2.3. Macar İstilâsı	20
I.1.2.4. Norman İstilâsı	22
I.1.2.5. İngiltere Bölgesinde İskandinav İstilâları	24
I.1.2.6. Fransa Bölgesinde İskandinav İstilâları.....	25
I.1.2.7. Ortaçağ Avrupası'nda Yaşanan İstilâların Genel Sonuçları	27
I.2. Geç Ortaçağ Avrupası'nda II. Feodal Çağın Oluşmasını Etkileyen Durumlar.....	32
I.2.1. Geç Ortaçağ Avrupası'nda II. Feodal Çağda Yaşanan Dış Yayılmalar	32
I.2.2. Geç Ortaçağ Avrupası'nda II. Feodal Çağda Yaşanan İç Yayılmalar.....	36
II. BÖLÜM.....	40
II. ORTAÇAĞ AVRUPASI FEODAL SİSTEMİNDE SINIFSAK YAPI VE ARALARINDAKİ İLİŞKİLER	40
II.1.Ortaçağ Avrupası Feodal Sisteminde Sınıfsal Yapı.....	40
II.1.1. Soylu Sınıfı	44

II.1.2. Ruhban Sınıfı.....	49
II.1.3. Köylü Sınıfı	54
II.2. Ortaçağ Avrupası Feodal Sisteminde Sınıfsal Yapılar Arası İlişkiler	58
II.2.1. Feodal Sisteminde Vassal-Süzeren İlişkisi “Feodal Sözleşme”	59
II.2.2. Feodal Sisteminde Lord-Vassal İlişkisi	61
II.2.3. Feodal Sisteminde Senyör-Serf İlişkisi: “Malikâne Yapısı”	63
III. BÖLÜM	67
III. ORTAÇAĞ AVRUPASI’ NDA FEODAL SİSTEMİN SOSYAL HAYAT ÜZERİNDEKİ ETKİSİ.....	67
III.1. Ortaçağ Avrupası Feodal Sisteminde Kilise	68
III.2. Ortaçağ Avrupası Feodal Sisteminde Hukuk.....	74
III. 3. Ortaçağ Avrupası Feodal Sisteminde Bilim ve Kültür Hayatı.....	78
III. 4. Ortaçağ Avrupası Feodal Sisteminde Kentler	84
SONUÇ	90
KAYNAKÇA	95
EKLER.....	i

ŞEKİLLER VE HARİTALAR LİSTESİ

Şekil 1. Soylu Sınıfının Hiyerarşik Yapısı

Ek. 1. İS 362 Avrupa

Ek. 2. İS 528 Avrupa

Ek. 3. İS 528 Hıristiyanlık

Ek. 4. İS 528 Kentler ve Ticaret Yolları

Ek. 5. İS 737 Hıristiyanlık

Ek. 6. İS 737 Kentler ve Ticaret Yolları

Ek. 6. İS 830 Avrupa

Ek. 7. İS 888 Avrupa

Ek. 8. İS 1000 Hıristiyanlık

KISALTMALAR LİSTESİ

- Bkz.** : Bakınız
- C.** : Cilt
- C.Ü.** : Cumhuriyet Üniversitesi
- Çev.** : Çevirmen
- DEÜ** : Dokuz Eylül Üniversitesi
- DİA** : Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
- DTCF** : Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi
- H.Ü.** : Hacettepe Üniversitesi
- İS.** : İsa'dan Sonra
- s.** : Sayfa Sayısı
- S.** : Sayı
- SBE** : Sosyal Bilimler Enstitüsü
- T.C.** : Türkiye Cumhuriyeti
- yy.** : Yüzyıl

GİRİŞ

Feodalite kavramı; “feud”¹, “feodum”² veya “feudum”³ sözcüklerinden türeyen Lâtince bir kelimedir. Bununla birlikte Cermence kökenli “fief”⁴ sözcüğünden türediği de söylenmektedir. Feodalite ile ilgili tüm hukukî ve toplumsal bir takım tanımlar fief sözcüğüne göre; “*bir üst yöneticinin egemenliği altında arazi veya toprak üstünde feodal mülkiyetin oluşması*” olarak açıklanmıştır.⁵ Fakat feodalite Ortaçağ Avrupası’nda yaşayan insanların kendi siyasî yapısı için kullandıkları bir kavram olmamıştır.⁶

Feodalite sisteminin ne olduğu hususunda zaman zaman çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Örneğin; feodal sistem için önemli çalışmalar gerçekleştiren Belçikalı tarihçi François Louis Ganshof feodal sistemi; “*aristokratlara ait bir sistem olduğu ve çoğunlukla alt tabakada yer alan kesimi ilgilendirmediği gibi aristokratların arasında gelişen asker ve toprak eksenli oluşan bir sistem*” olarak belirtmiştir.⁷ Ancak feodal sistemin zamanla toplumun her tabakasını etkilemesi, yapılan bu açıklamayı yetersiz hale getirmiştir. Neticede feodaliteyi oluşturan ekonomik özelliklerin yanında sınıfsal ve sosyal bazı hususların göz ardı edilmesi bize göre gerçekçi bir yaklaşım değildir.

Feodal sistem içinde bulunan ve alt tabaka olarak bilinen köylü sınıfının toprak üzerinde üretim faaliyetlerini gerçekleştirmesi, feodal ekonomik düzenin sistemli bir şekilde ilerlemesini sağlamıştır. Köylü sınıfının, feodal beylerin topraklarıyla birlikte alınıp satılması, Ganshof’un feodalite sistemi hakkındaki bahsettiğimiz görüşünü çürütmektedir. Ortaçağ Avrupası’nda feodal sistemin meydana gelmesiyle ortaya çıkan sınıfsal yapı, bireylerin

¹ Araziyi kira veya ürün karşılığında birisine bırakmak. Bkz.: Somçağ (1994:9-10).

² Hizmet karşılığında bağışlanmış mülk. Bkz.: Somçağ (1994: 9-10).

³ Ortaçağ Avrupası’nda toprak sahibi olmak. Bkz.: Somçağ (1994: 9-10).

⁴ Fief sözcüğü Merovenj döneminde kullanılan, askerî hizmet karşılığında verilen topraktır. Bkz.: Somçağ (1994: 9-10).

⁵ Aydın ve Berge (1995: 117).

⁶ Tekin ve Sipahî (2014: 203).

⁷ Ganshof (1964: 50).

ekonomik ve sosyal hayattaki statülerine göre şekillenmiştir. Bu durum feodal sistemin, toplumun her kademesinde bulunan bireyleri ilgilendirdiğinin göstergesi olmuştur.

Ortaçağ Avrupası'nda Roma İmparatorluğu'nun yıkılmasıyla birlikte ortaya çıkan hususlar, feodal sistemin temel yapısını meydana getirmiştir. Nitekim Avrupa'da yaşanan Barbar istilâları sonucunda merkezî krallıkların zamanla güç kaybetmesi, bölgesel feodal beylerin güçlenmesine ortam hazırlamıştır. Yaşanan bu tür gelişmelerin ardından, Avrupa'da bulunan toplulukların, parçalanmış olan küçük krallıkların egemenlikleri altına girmeleri, toprak eksenli gelişen feodal sistemin, Avrupa'da uzun yıllar devam etmesini sağlamıştır.

Bizim bu çalışmadaki amacımız; Ortaçağ Avrupası'nda V. yy.'dan itibaren feodalite esnasında ortaya çıkan karmaşık sosyal hayatın meydana gelmesinde, hangi faktörlerin etkili olduğuna yönelik tarihi belge ve bulgular kullanarak açıklamaya çalışmaktır. Ayrıca feodal dönem boyunca Ortaçağ Avrupası'nda meydana gelen toplumsal bir takım gelişmelerin hangi sorunları ortaya çıkardığı hakkında analizlerde bulunarak konumuz açısından önemli gördüğümüz hususlar değerlendirilecektir.

Çalışmamıza ilave olarak bu bölümde feodalitenin kavramsal olarak hangi aşamalardan geçtiği ve feodal sistemin genel özellikleri üzerinde bir takım hususlara değinilecektir.

A. KAVRAMSAL AÇIDAN FEODALİTE

Feodalite tabiri; XVIII. yy.'ın ikinci yarısında Ortaçağ Avrupası'nın siyasî ve iktisadî özelliklerini anlatmak için ilk olarak feodal sistemin, soylular sınıfının siyasî özgürlüğün koruyucusu olduğunu savunan Fransız tarihçi Henri de Boulainviliers tarafından kullanılmıştır.⁸ Bu tabirden yola çıkarak önce Adam Smith⁹ tarafından İngiltere'de, daha sonra da Kıta Avrupası'nda kullanılmaya başlanmıştır. Bu süre içinde Montesquieu¹⁰, XVIII. yy.'da feodalite sisteminin özelliklerini, Fransız politik sisteminin temel unsuru olarak kabul etmiştir.¹¹

Zaman ilerledikçe tarih bilimi içerisinde gittikçe gelişmekte olan feodalite kavramı, farklı fikirlerin ortaya çıkmasının ardından günümüzdeki şeklini almıştır. Bir döneme damgasını vurmuş olan feodalite hakkındaki en önemli yapıtların yazarları olan François Louis Ganshof¹² ile Marc Bloch'un¹³ XX. yy.'ın ortalarında öne sürdükleri düşünceler, feodalite kavramı hakkında yeni fikirlerin oluşmasına zemin hazırlamıştır. XIX. yy.'ın ikinci yarısına baktığımızda Avrupa'daki ulusal değişmeler, Ortaçağ Avrupası'nda önemli bir yeri olan feodalitenin, Avrupa tarihi açısından tek bir tanım ile açıklanamayacağını ortaya çıkarmıştır. Ulusal feodalizm sorununun belirlenmesinin ardından farklı milletlerde uygulanan feodal sistem hakkında çeşitli tanımlar yapılmıştır. Bu tanımlar; İngiliz feodalizmi, Fransız feodalizmi ve Alman feodalizmi gibi ulusal tabirler kullanılarak açıklanmıştır.¹⁴ Tanımların bu denli çok sayıda ortaya çıkmasının bize göre nedeni; Ortaçağ Avrupası'nda feodal sistemin Avrupa uluslarının kendilerine has bir takım özelliklere sahip olmasıyla ilgilidir. Feodal

⁸ Kılıçbay (2010: 154).

⁹ Smith (2006: 102).

¹⁰ Fransız politikacı ve düşünürdür. Kuvvetler ayrımı esasını ortaya atarak "De l'esprit des lois" adlı kitabında; yasama, yürütme ve yargı unsurlarını birbirlerinden ayırmanın önemini vurgulamıştır. Bkz.: Gürkan (1988: 9 31).

¹¹ Aydoğdu (2016: 3).

¹² Ganshof (1964: 78).

¹³ Bloch (2014: 105).

¹⁴ Gümüş (2010: 41-42).

sistemin bir gereği olan Avrupa'nın toplumsal yapısı, feodalite kavramının ne şekilde açıklanacağı hususunda çeşitli fikirlerin ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Tanımların farklı olmasında Ortaçağ Avrupası'nın kendi yapısına uygun aile, miras ve aristokratik yapıların çeşitli özellikler göstermesi ve coğrafi konumların ortaya çıkardığı etkenler büyük ölçüde etkilemiştir. Henri Pirenne; *“yalnızca soylu bir bireyin, toprağın bir bölümüne sahip olduğu ve bu güç sebebiyle kendilerine devredilen otoriteyi miras hakkı olarak bırakabildiği ve bu kazanımlar doğrultusunda kamusal otoritenin dağılımını tasarlayan kişilerin oluşturduğu ekonomik, siyasal ve sosyal bir yapıdır.”*¹⁵ Bu tabirle birlikte Henri Pirenne, feodalite sistemini ortaya çıkaran en büyük etkenin, soylu sınıfının sahip olduğu geniş toprak arazileri olduğu görüşündedir. Gordon Kerr ise feodalite sistemini; *“bir kişinin daha kuvvetlinin vassalı olduğu bir hiyerarşik sistemdir. Bu sistemde; kral, imparatorun vassalı, aristokratlar kendi vassalları olan şövalyenin vassalı, onların altında, kümenin dibinde de tarım işçileri ya da Serfler yer almakta”* şeklinde açıklamıştır.¹⁶ Feodalite hakkında bahsettiğimiz görüşler, feodal sistemin bir sonucu olarak ortaya çıkan sınıfsal yapı içinde yaşayan bireylerin, nasıl yaşamaları gerektiği hakkında birçok kural ve kanunun, yönetici sınıfın çıkarları doğrultusunda oluştuğunun göstergesidir.

Feodalite; V. yy.'dan başlayarak IX. yy.'a kadar süren ilk döneminde, kendi bünyesinde oluşturduğu bir toplum şeklinin yanında, yeni bir üretim mekanizmasını da ortaya çıkarmıştır. Feodal toplum tipi; dönemindeki toplumsal koşulların temel noktası olan Batı Roma İmparatorluğu'nda yer alan köleci sistemin bir sonucu olarak meydana gelmiştir. Bu nedenle feodalite kavramı daha çok Batı toplumlarına özgü bir sistem olarak varlığını devam ettirmiştir.

Feodalite; köle sınıfının varlığından beslenmesi sebebiyle, kölelerin özgürlüğüne dayalı bir sistem olma özelliğinden uzaktır. Bu durum da, feodalitenin toprak mülkiyeti

¹⁵ Pirenne (2005: 16).

¹⁶ Kerr (2011: 30).

üzerinde gelişen, toplumsal bir yönetim ve ekonomik bir özelliğe sahip olmasını sağlamıştır. Sistem sosyal bir unsur olarak temel yapısını IX. yy. ve X. yy.'da gerçekleştirmiş, Ortaçağın sonuna yaklaştıkça sistemde bir takım gelişmeler meydana gelmiştir. Ortaya çıkan gelişmelerin belki de en önemlisi malikâne sisteminin, feodalitenin bir parçası olarak ortaya çıkmasıdır. Sistem ile feodal beylik düzeninin toplumsal modelini, köylü nüfusu üzerindeki egemenliğini, Senyörlerin egemenliğine devretmesi aşaması izlemiştir.¹⁷ Feodal toplumda bireysel mülkiyet malikâneler altında oluşarak, malikânelerin özerk bir yapıya dönüşmesini sağlamıştır. Özerk yapı sayesinde toprak üzerinde yaşayan ve onu işleten serf ile toprağın asıl sahibi olan Senyör arasında hiyerarşik bir yapı söz konusu olmuştur.¹⁸ Yaşanan dönemsel gelişmeler doğrultusunda feodalite kavramının yeni ve farklı tanımlarla açıklandığı ve bu sistemin evrensel nitelik ölçeğinde tanımlanmasının güç olduğu tarihi veriler doğrultusunda anlaşılmaktadır. Sistemi kavramsal çerçevede incelediğimizde, uygulandığı dönemlerde hem toplumsal, hem iktisadî, hem de siyasî alanda çeşitli tabirlerle açıklanmıştır.

B. FEODALİTE SİSTEMİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ

V. ve IX. yy.'da özel mülkiyete bağlı bir üretim tarzıyla bu üretim tarzı sonucunda oluşan iktisadî ve toplumsal özellikleri kendi bünyesinde barındırmış olan feodalite sistemi ortaya çıkmıştır.¹⁹ Sistemin zamanla oluşmasında etkili olan unsurların; toplumsal, siyasî ve iktisadî açıdan değerlendirdiğimizde feodalitenin kendine has bir takım özelliklere sahip olduğu, uzun süre devam ettiği ve Ortaçağ Avrupası'nda ortaya çıkan olaylarda etkileyici bir rol üstlendiği ortaya çıkmaktadır.

Feodal sistemin alt yapısının oluşması, Roma İmparatorluğu'nun yıkılış evresinde başlamıştır. Bu süreçte yaşanan Barbar istilâları olarak adlandırılan Kuzey kavimlerinin Avrupa'ya istilâ girişimleri ve yerleşmeye başlamalarıyla birlikte, Batı Avrupa toplumlarının

¹⁷ Goff (2005: 45).

¹⁸ Yavuz(2013: 146).

¹⁹ Ülgen (2010: 5).

sosyal ve ekonomik hayatları üzerinde köklü değişimler meydana getirecek olan feodalite sisteminin temelleri atılmıştır.²⁰ Roma İmparatorluğu, Kuzey'den gelen istilâ hareketleri sonucunda askerî ve siyasî niteliklerini kaybetmiştir. Bu hususların neticesinde yaşanan bir takım gelişmeler, feodal sistemin Avrupa'da daha hızlı bir şekilde yayılmasının yolunu açmıştır.²¹ Karşılaşılan toplumsal ve ekonomik değişiklikler, feodalitenin etkisine girmeye başlayan Batı Avrupa'da çeşitli çözümleri de beraberinde getirmiştir. Sürekli tekrarlanan istilâ ve yerleşme hareketlerinin yanında, iç savaşların başlaması, özgür olan köylü sınıfının yok oluşu, bu karmaşık ortamda krallıkların giderek zayıflaması, korunmaya muhtaç bir toplumun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Köylülerin; soylu sınıfının ve Kilisenin koruması altına girmesiyle birlikte toprağa bağlı bir ekonomik sistemin yanında, özgür köylü statüsünden uzak olan feodal sistemin Ortaçağ Avrupası'nda ortaya çıkmasını etkilemiştir.

Feodal sistemde toprağın üretimi hayatî önem taşıdığından, ekonomik faaliyetlerin ve bunun yanında toplumsal, hukukî, siyasî unsurların toprak temeline bağlı bir takım özellikler doğrultusunda oluşturulması kaçınılmaz olmuştur. Üretim faaliyetleri, "Serf" diye adlandırılan köylülerle senyörler arasında oluşan ilişkiler doğrultusunda gerçekleşmiştir. İki taraf arasında devam eden iktisadî ilişkiler, örfî kanunlarla korunarak Ortaçağ'ın son bulmasına kadar devam etmiştir.²²

Zaman ilerledikçe toprağa bağlı üretimin ve mülkiyet ilişkilerinin gelişmesiyle, bireysel bağımlılıklar ortaya çıkarmıştır. Soylu sınıfının toprak üzerinde mülkiyet hakkına sahip olması, serfler üzerinde belirgin bir egemenlik kurmalarına neden olmuştur. Krallıkların zayıflaması da devlet egemenliğinin yok olmasını beraberinde getirmiş ve bireysel yönetimin yolunu açmıştır.²³ Feodalitenin belki de en belirgin özelliği, sistemin dışarıya kapalı bir üretim ekonomisine sahip olmasıdır. Bu kapalı üretim ekonomisinin

²⁰ Demirçelik ve Kılıç (2011: 182).

²¹ Tuna (1989:199).

²² Bloch (2014: 544).

²³ Tuna (1989: 203).

nedeni; kırsal kesimlerde yoğun bir şekilde üretim yapılmasıyla ilgilidir. Kırsal üretim örgütlenmeleri az sayıda nüfusla seyrek alanlarda yapılmaktadır. Bu durum iş bölümünü etkilemiş, dolayısıyla elde edilen ürünün fazla üretilmemesi problemini ortaya çıkarmıştır. Böylelikle feodal sistem, içerisinde sınırlı sayıda ekonomik düzeyi yüksek bireylerin yanında çok sayıda ekonomik düzeyi düşük toplulukları ortaya çıkarmıştır. Bu durum, feodalitenin sonucu olarak Ortaçağ Avrupası'nda sınıfsal bir yapının oluşmasını hızlandırmıştır.

Avrupa'da uygulanan feodal sistemin özelliklerinden söz ederken, sistemin işleyişini kavramak açısından Kilise'nin faaliyetleri hakkında da bilgi vermemiz gerekmektedir. Ortaçağ ekonomisinin büyük bir bölümünün tarıma yönelik olması, toplumun önemli bir kesiminin Serf (köle) hâline dönüşmesine sebebiyet vermiştir. Tarım arazilerinden elde edilen ürünün önemli bir kısmına Kilise tarafından el konulmuş, bu da feodal sistemin gelişmesine en büyük katkının Kilise tarafından verilmesine neden olmuştur. Büyük toprak arazilerinin mülkiyeti Kilise senyörlerine ait olduğu gibi, dinsel ve ideolojik bir takım hususlar neticesinde Kilise, feodal sistemin varlığını desteklemiştir. Zamanla Kilise'nin sahip olduğu toprakların sayısı arttıkça, Kilise Ortaçağ Avrupası'nda toprak baronlarının en büyüğü hâline dönüşerek, feodal sistemin sınıfsal hiyerarşisi içinde önemli bir yere yerleşmesine neden olmuştur.²⁴

Tüm bu özelliklerle birlikte feodalite iki ana sisteme dayanmaktadır. Bunlar; toprak ve bireysel ilişkiler olarak belirlenmiştir. Feodal yapı içinde bireysel ilişkiler; soylu sınıfının temsil ettiği toplumsal yapının üst kademesinde yer alan birimin korunmasına yöneliktir. Alt kademedeki Senyör ve vassal bir üst kademedeki yer alan Senyöre sadakatle bağlıdır. Bunun sonucunda üst kademedeki Senyörler, onun Vassal'ını korumakla mükelleftir. Bu hiyerarşik yapı feodalitenin temel yapı taşıdır.²⁵

²⁴ Güriz (1969:250-253); Bloch (2014:523-562).

²⁵ Goff (2005: 46).

Feodalite; Lord ve Vassal arasında gerçekleşen karşılıklı güven ve sadakat ilişkisine dayanmaktadır. İki tarafın da karşılıklı olarak birbirleri üzerinde görevleri vardır. Lord, vassalı korumakla yükümlüken, aynı zamanda Vassallar arasında çıkabilecek toprak problemlerini çözerek, adaleti sağlamaktadır. Bunun üzerine vassallar; daha önce belirlenmiş kurallar doğrultusunda savaşlarda senyöre hizmet etmesinin yanında, önceden belirlenmiş olan vergiyi ödemekle yükümlü tutulmuştur. Vergiler üç önemli kural doğrultusunda ödenmektedir. Birincisi; Lordun çocuklarının evlenmesiyle alınırken, diğeri; Vassalların savaşta esir düştüğü zaman, fidyesinin ödenmesi hâlinde verilirdi. Üçüncü olarak da; Vassalın toprak üzerinde miras elde etmesi sonucunda Vassal, Lorda vergi vermekle yükümlü tutulmuştur.²⁶

Feodal üretimin önem verdiği iki husus dikkati çekmektedir. Bunlar; “emek” ve “toprak”tır. Fakat Avrupa’da emek gücünün yüksekliği, toprak sayısının fazla olmasından daha önemlidir. Çünkü Avrupa’da feodal sistemin düzenli bir şekilde işleyebilmesi toprak üzerinde emek veren kişi sayısının çokluğuna bağlı olmuştur. Nitekim bu durum aynı zamanda Senyörlerin kudretini önemli ölçüde etkilemiştir. Bunun sonucunda, Senyörler arasında rekabet ortamı oluşmuştur.²⁷ Feodal sistemde Senyörler arasındaki rekabetin yönü; genellikle topraktan çok üzerinde çalışan Serflerin sayısına yönelik olmuştur. Dolayısıyla feodal sistemde toprak üzerinde çalışacak Serflerin olmaması, toprağı değersizleştirmiş, bu da topraktan ziyade Serflerin sayısının önemini ortaya çıkarmıştır.²⁸

Feodalitenin önemli bir birimi olan “manor”²⁹ sözcüğü senyörün malikânesiyle birlikte o malikâne içinde yer alan toprakları ifade ederdi. Senyörün koruması altındaki kiracılar, kendilerini korumaları karşılığında, topraklardan elde edilen gelirlerin belirli bir bölümünü

²⁶ Sander (2016: 74).

²⁷ Engels (1975: 305).

²⁸ Kılıçbay (2005: 72).

²⁹ Ortaçağ Avrupası’nda uygulanan ekonomik sistem gereği kendi kendine yeterlilik özelliğidir. Bkz.: Ülgen (2010: 10).

Senyöre vermek zorundadır. Bunun yanında mülkiyeti Senyöre ait topraklarda karşılıksız çalışarak, senyörün himayesi altında yaşamışlardır.³⁰

Sonuç olarak feodal sistemin hiyerarşik bir toplum yapısının yanında, her alanda eşitsiz bir takım kurumların oluşmasıyla Ortaçağ Avrupası'nı bir dönem önemli ölçüde etkilemiştir. Feodalite; uygulama aşamalarının ilk döneminden itibaren sürekli azınlıkta olan bir üst sınıfın çıkarları doğrultusunda oluşan ve çoğunlukta bulunan alt sınıfın sömürülmesiyle devam eden bir sistem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanında kendisine özgü bir ekonomik yapıyla yönetim şekli oluşturarak bu iki temel yapının kontrolü altında, kendine has hukukî ve toplumsal yapı meydana getirmiştir. Bu toplumsal yapı kendi içerisinde çeşitli basamaklara bölünmüş, toplum arasında alt-üst sınıf yapısı meydana gelerek, basamaklar arası geçişleri imkânsızlaştıracak hukukî kanunlar uygulanmıştır.

Toplumdaki alt tabaka üzerinde yönetici sınıfın yanında bir de kilise kurumunun dinî ve ideolojik yaklaşımları feodal sistemin Avrupa'da geniş sahalarda uygulanmasının yolunu açmıştır. Sistemdeki uygulamalar aynı zamanda üst sınıf ve Kilise'nin giderek zenginleşmesiyle birlikte alt sınıfın zamanla fakirleşmesini sağlamıştır. Bahsettiğimiz özellikler neticesinde; feodalite sisteminin sosyal adaletten yoksun, bireysel çıkarların doğrultusunda bir takım uygulamaları gerçekleştiren, Ortaçağ Avrupası'na bir dönem damgasını vuran iktisadî, toplumsal ve hukukî bir sistem olarak karşımıza çıktığını söyleyebiliriz.

³⁰ Demirçelik ve Kılıç (2011: 184).

I. BÖLÜM

I. ORTAÇAĞ AVRUPASI'NDA FEODAL SİSTEMİN TARİHSEL SÜREÇLERİ

I. 1. Erken Ortaçağ Avrupası'nda I. Feodal Çağın Oluşmasını Etkileyen Durumlar

Ortaçağ Avrupası'nda meydana gelen olaylar, Avrupa'da çeşitli sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu sorunların etkisiyle ekonomik, siyasi ve toplumsal faaliyetler zamanla şekillenerek feodalite adı altında yeni bir sistem ortaya çıkarmıştır. Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılması ve XI. yy.'a kadar Avrupa'ya yapılan Barbar istilâları sonucunda Batı Roma İmparatorluğu'nun yıkılmasıyla Avrupa'nın temelini sarsacak olan olaylar yaşanmıştır.³¹ Yaşanan tüm bu hususlar doğrultusunda oluşan küçük krallıklar ve yeni kurulmuş devletlerin faaliyetleri Avrupa'nın kültürel, toplumsal ve coğrafi yapısı üzerinde bir takım köklü değişimlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

I.1.1. Frank Krallıkları Döneminde Feodaliteye Geçiş Aşamaları

Ortaçağ Avrupası'nda ortaya çıkan Barbar krallıklarından en önemlisi Frank Krallığıdır. Frank Krallığı, iki önemli hanedan tarafından yönetilmiş ve bu dönemler Frank Krallığı'nın en önemli zamanlarıdır. V. yy.'dan itibaren Frank Krallığının tahtına Merovenj hanedanlığına mensup krallar geçmiş, Marovenjlerin ilerleyen yıllarda zayıflamasının ardından Karolenj kökenli krallar tahta geçmiştir. Bu dönemlerde kralların yürütmüş olduğu bazı ekonomik ve siyasi faaliyetler feodal sistemin ortaya çıkışını hızlandırmıştır.³²

Frank krallarının gerçekleştirdikleri ekonomik ve siyasi faaliyetler Avrupa'nın birçok bölgesinin feodal sistemin etkisi altına girmesinin yolunu açmıştır. Çalışmamızın bu bölümünde; Frank Krallığı döneminde iktidarda bulunan Merovenj ve Karolenj hanedanlıklarının gerçekleştirdikleri faaliyetler hakkında analizlerde bulunarak, Avrupa'da feodal sistemin temel yapısının nasıl ve ne şekilde meydana geldiğini açıklayacağız.

³¹ Goff (2005: 15-16).

³² Goff (2005: 24-25).

I.1.1.1. Merovenj Hanedanlığı

Merovenj hanedanını kuran Skambrianlar V. yy.'ın ilk döneminde gerçekleşen Hun işgalinin ardından, günümüzdeki Belçika ve Kuzey Fransa'da bulunan Ardennes'e yerleşerek Galya bölgesine yayılmışlar,³³ bu asırdan itibaren Romalılarla ilişkilerine devam etmişlerdir. Merovenjler, Roma kurallarını öğrenerek, Roma ordusunda yüksek görevlere gelmişler ayrıca Roma konsülü içerisinde önemli mevkilere sahip olmuşlardır. Roma İmparatorluğu'nun çökmesinin ardından yönetime geçerek, eski Roma İmparatorluğu'nun devlet özelliğine uygun bir şekilde yönetimi sürdürmüşlerdir.³⁴

Merovenj hanedanlığı zamanında yapılan bir takım değişiklikler nedeniyle Avrupa'nın Antik dönemden feodal sisteme geçiş aşamasını temsil ettiği bir dönem yaşanmıştır. Franklar tarafından kurulmuş olan Merovenj hanedanlığı zamanında Roma merkezî otoritesi önemli ölçüde zayıflamış ve Roma İmparatorluğu'nun son zamanlarından itibaren ortaya çıkan sorunlar, Ortaçağ Avrupası'nda feodal sistemin gelişmesine neden olmuştur. Fakat Batı Avrupa'nın feodal sisteme tam olarak geçiş aşaması Karolenj hanedanlığı döneminde gerçekleşmiştir.³⁵

Merovenj hanedanlığı, Roma kurumlarını ortadan kaldırmak için bir takım faaliyetler içine girişmişlerdir. Fakat o dönemde Roma İmparatorluğu'nun idarî teşkilâtının zayıflamasının etkisiyle topraktan vergi toplamak imkânsız bir hâl aldığından, krallar ticaret ve ulaşım vergilerine daha fazla önem vermişlerdir. Bu durum zamanla merkezî otoritenin zayıflamasına neden olmuştur. Nitekim büyük toprak sahipleri bu otorite boşluğu sebebiyle devlete vergi vermemeye başlamışlardır. Tüm bu hususlar doğrultusunda, feodalite sistemine geçişte önemli bir basamak olan "Beneficium"³⁶ yöntemi ortaya çıkmıştır. Bu kavramla birlikte Merovenj yöneticileri askerî ve idarî çalışmalar karşılığında, toprakların bir bölümünü

³³ Gül (2009: 44-45).

³⁴ Goff (1999: 24).

³⁵ Akyılmaz ve Cin (1995: 17).

³⁶ Beneficium: Latince bir sözcük olan "beneficium" imtiyaz anlamına gelmektedir. Bkz. Umur (1975: 28).

imtiyazlı kişilere vermişlerdir. Gerçekleştirilen uygulamalar doğrultusunda Avrupa’da özel mülkiyetin temelleri atılmıştır.³⁷ Merovenj krallarının, “Beneficium” faaliyetini hayata geçirebilmesinde iki önemli neden ortaya çıkmaktadır. İlk olarak; egemenliği altında bulunan kişileri ödüllendirerek, kendilerine olan bağlılıklarını sağlamlaştırma amacının yanında, nakit maaş ödemenin zor olduğu dönemde askerî ve idarî alanda çalıştıracak kişileri temin etme düşüncesi yer almaktadır. İkinci olarak da; büyük toprak sahiplerinin krala ve merkezî otoriteye karşı sadakatini güçlendirmek için Beneficium sisteminin uygulamalarını gerçekleştirmişlerdir.

Frankların egemenlikleri altındaki Roma topraklarının bir kısmını, taraftarlarına ve Roma dönemindeki malikâne sahiplerine “Commendation”³⁸ sözleşmesiyle vermişlerdir. Yapılan sözleşmeyle toprak alan kişi, krala sadakatle bağlı bir şahsiyete dönüşmüştür. Fakat Merovenj döneminde uygulanmış olan Beneficium uygulaması beklenen sonuçları doğurmamıştır.³⁹ Frank krallığı döneminde bağışlanan topraklar, kralın gücünü giderek azalmasına, toprakları elde eden kişilerin zamanla güçlenmelerine neden olmuştur. Bu durum da ekonomik açıdan kudretlenmeye başlayan toprak beylerinin krallara karşı bir takım faaliyetler gerçekleştirerek, merkezî otoritenin zayıflamasını sağlamıştır. Merkezî yönetimin zayıflaması sonucunda Avrupa’da feodal sistemin temel yapısı meydana gelmiştir.

Merovenj kralları zamanında, Roma İmparatorluğu’nda ortaya çıkmış olan malikâne sistemi devam etmiştir. Fakat bu dönemde malikânelerin büyüklükleri bir takım değişikliklere uğramıştır. Köle sayısının bu tarihlerde azaltılmasıyla birlikte “Colonus” diye adlandırılan çiftçilerin sayısında artış meydana gelmiştir. Böylece toprağın üretimi konusunda çeşitli

³⁷ Kılıçbay (2010: 132).

³⁸ Commendation: Latince bir sözcük olan “Commendation” taktir, övgü, ödüllendirme anlamındadır. Bkz.: Umur (1975: 41).

³⁹ Akyılmaz ve Cin (1995: 18-19).

artışlar görülmüş bu durum colonusların hukukî açıdan bağımlı bir statü içine girmelerine sebep olmuştur.⁴⁰

Merovenj hanedanlığı zamanında feodalite sistemine geçişte önemli bir adım olan “İmmunitas”⁴¹ uygulaması gerçekleşmiştir. Anlamı “bağımsızlık” manasına gelen “İmmunitas” faaliyetlerinin III. yy.’da Roma İmparatorluğu zamanında temelleri atılmıştır. 614 yılında Merovenj Kralı Clothar, toprak sahipleri ve aristokratların şiddetli baskıları sonucunda bir kararname yayınlayarak, her türlü toprak sahibine İmmunitas uygulaması yapılacağını açıklamıştır. Bu kararnameyle immunitas çalışmaları, vergi ve yargı alanında uygulanmaya başlamıştır. Böylece Merovenj hanedanlığı zamanında yapılan bu ve buna benzer faaliyetler ile Ortaçağ Avrupası’nda feodalite sistemine tam anlamıyla geçilmese de büyük ölçüde yaklaşılmıştır.⁴² Avrupa’da yaşanan Barbar istilâlarıyla birlikte kurulmuş olan bölgesel krallıkların hayata geçirdikleri bir takım faaliyetler, feodal sistemin temel yapısının oluşmasını sağlamıştır. Bu temel yapı sonucunda giderek zayıflamaya başlayan merkezî otorite beraberinde Avrupa’nın birçok bölgesinde küçük yönetim birimleri meydana getirmiştir. Bu yönetim birimleri sahip oldukları topraklar sayesinde zenginleşmiş, egemenlikleri altında bulunan fakir halkı topraklarında düşük ücretler karşılığında çalıştırmaya başlamıştır.

Feodal sistemin sosyal adaletten uzak yapısı Ortaçağ Avrupası’nda sınıfsal bir yapının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Nitekim Merovenj hanedanlığı zamanında commendation sözleşmesi sonucunda bazı yerel yöneticilere verilmiş olan bir takım ayrıcalıkların zamanla önüne geçilmediği ve kralın otoritesini sarsacak niteliğe ulaştığı görülmüştür. Bu dönemde krala yapılan baskılarla ödenen vergiler de merkezî otoritenin aleyhine sonuçlar doğurmuş, kralların güç kaybetmesiyle yeni güç dengelerini ortaya çıkarmıştır. Kanaatimizce Avrupa’da

⁴⁰ Kılıçbay (2010: 136).

⁴¹ İmmunitas: Temeli daha çok Roma İmparatorluğu döneminde atılmıştır. Roma’da İmparatorun kendine ait toprakları özel bir statüye göre yönetilirdi. Bu topraklarda yaşayanlar vergi ödemez ve İmparatorluk memurlarının denetimleri dışında tutulurdu. Bkz.: Kılıçbay (2010:134).

⁴² Akyılmaz ve Cin (1995: 20).

yaşanan bu karmaşık gelişmeler feodal sistemin gelişmesiyle birlikte Ortaçağ Avrupası'nda, sosyal ve sınıfsal bir yapının ortaya çıkmasına neden olmuştur.

I.1.1.2. Karolenj Hanedanlığı

Merovenj hanedanlığının son zamanlarında, devletin en önemli gelir kaynağı olan ticarî vergilerin giderek azalmış, devlet ödeme gücüğü içine düşmüştü. Ekonomik sorunları gidermek amacıyla kral, askerî ve idarî görevlilerin maaşlarını ödemek yerine, “Beneficium” sistemiyle bazı imtiyaz sahibi kişilere toprak vermeye başlamıştı. Uygulamanın bir sonucu olarak kralın otoritesi zamanla sarsılmıştır. Bunun üzerine o dönemde saray nazırlığı sahibi olan Karolenj hanedanı iktidar koltuğuna oturmuştur.⁴³ 786 yılında Kral Charlemagne, Karolenj Kralı olarak tahta geçtikten sonra, Roma egemenlik anlayışında köklü değişimler meydana gelmiştir.⁴⁴ Bu tarihten sonra iktidarın en büyük kaynağı toprak sahipleri olmuştur. Bunun yanında her bölgede yer alan toprak beyleri o toprakların yöneticisi hâline dönüşmüştür. Ortaçağ Avrupası'nda merkezî otoritenin giderek zayıflamasının karşısında bölgesel otoritenin güçlendiği bir dönem yaşanmaya başlamıştır.⁴⁵

Merovenj hanedanlığı döneminde, feodalite için gerçekleşen çeşitli uygulamalar, Karolenj hanedanlığı döneminde son hâlini almıştır. Merovenjler döneminde askerî hizmetler karşılığı olarak verilen beneficium sayısının, Karolenj krallığı zamanında giderek artış gösterdiği görülür. Bu dönem içinde feodal sistemin önemli bir unsuru olan malikâne sistemi geniş sahalara intikal etmiştir.⁴⁶ Kral Charlemagne'nin, Beneficium uygulamasındaki tek amacı merkezî otoriteyi güçlendirmektir. Tüm bu şartlar içinde kral, idarî ve askerî yöneticilere toprak dağıtırken, merkezden atadığı “Comes” ve “Ducs” görevlileriyle toprakları denetlemiştir. Topraklar sadece kayd-ı hayat⁴⁷ şartıyla verilmiştir. Dönem içinde “Vassalite” diye adlandırılan kişisel statü kavramıyla Beneficium uygulaması aynı sistem çerçevesinde

⁴³ Berl (1999: 63-64).

⁴⁴ Bauer (2014: 104-105).

⁴⁵ Akyılmaz ve Cin (1995: 22); Engels (2011:183-188).

⁴⁶ Akyılmaz ve Cin (1995: 23).

⁴⁷ Kayd-ı hayat: Yaşadığı müddetçe, ölünceye kadar anlamında kullanılır. Bkz.: Develioğlu (2007: 498).

değerlendirilerek birleştirilmiş, krallın uyguladığı sözleşmeye bağlı bir özellik kazanmıştır. Böylece kamu otoritesi yok olma aşamasına gelerek, karşılıklı sözleşmelere yönelik uygulamalar hayata geçirilmiştir.⁴⁸ Ancak Kral Charlemagne'ın, merkezî otoriteyi güçlendirmek için yaptığı uygulamalar aksi yönde gelişme göstermiş sonuç olarak iktidar, toprak sahipleri arasında paylaşılmıştır. Tüm bu hususlarla birlikte Avrupa'da feodalite sisteminin alt yapısının temelleri atılmıştır.

Kral Charlemagne zamanında yapılan çeşitli uygulamalar sonucunda feodal sistemin proto-feodal olarak adlandırılan feodalitenin alt yapısını oluşturan bir takım özellikler karşımıza çıkmaktadır. Bu husus doğrultusunda Kral Charlemagne önemli kişileri kendi Vassalı olarak temin altına alarak sadakatlerini güçlendirmeye çalışmıştır. Ancak yaptığı bu ve benzer uygulamalar kalıcı bir çözüm meydana getirmemiştir. Kral Charlemagne döneminde gerçekleştirilen bazı uygulamalar sonucunda kamu otoritesi güç kaybetse de genel anlamda feodaliteye geçiş sağlanamamıştır. Batı Avrupa'da feodalite sistemine tam anlamıyla geçiş, Kral Charlemagne'nin ölümünden elli yıl sonra yaşanmıştır. Vârisler, kral öldükten sonra kendi aralarında çatışmaya girerek, mahallî yöneticilerin bağımsızlık kazanmalarına neden olmuşlardır. Bunun üzerine bağımsız olan yöneticiler, yönetimi altındaki toprakları mülkiyetlerine alarak, oğullarına miras bırakma hakkını elde etmişler, bu faaliyetler sonucunda Batı Avrupa proto-feodal dönemden feodalite sistemine geçmiştir.⁴⁹ Merovenj hanedanlığı döneminde merkezî otoriteyi güçlendirmek adına yapılan faaliyetlerin aksi yönde sonuçlar ortaya çıkarması, iktidardaki hanedanın sonunu getirmiştir. Frank Krallığının tahtına oturan Karolenj kökenli krallar, zayıf olan otoriteyi güçlendirmek için yaptıkları faaliyetler kısa süreli olumlu sonuçlar vermiş olsa da zaman ilerledikçe sorunların çözümünde başarısız olmuşlardır. Bu başarısız sonuçlar Avrupa'nın alt feodal dönemden feodal sisteme geçişini hızlandırmıştır. Malikânelerin bu dönem içinde genişlemeye başlaması, bireyler arasında

⁴⁸ Akyılmaz ve Cin (1995: 24-25).

⁴⁹ Eco (2015:121-123).

karşılıklı sözleşmeler doğrultusunda faaliyetlerin yaşanmasına ortam hazırlamıştır. Ortaya çıkan merkezî otoriteden yoksun çalışmalar tıpkı Merovenj hanedanlığı gibi Karolenjlerin sonunu getirmiş ve Avrupa toprak eksenli bir ekonomik sistemin yanında sınıfsal hiyerarşiye bağlı feodal sistemin etkisi altına girmiştir.

I.1.2. I. Feodal Çağda Avrupa'nın Uğradığı İstilâlar

Ortaçağ Avrupası'nda ortaya çıkmış olan feodal sistemin oluşmasında bazı dış faktörler etkili olmuştur. Bu faktörler ilk olarak Kavimler göçüyle birlikte Batı Hunların saldırıları sonucunda, Cermen kavimlerinin Avrupa yönüne hareket etmesiyle tesirini göstermiştir. Ardından Avrupa'nın coğrafi yapısı ve toplulukları üzerinde derin izler bırakacak olan Slav, Müslüman, Macar ve İskandinav kavimlerinin istilâ hareketleri I. Feodal Çağ'ı meydana getiren dış faktörlerden en önemlileri olarak karşımıza çıkmaktadır.

I.1.2.1. Slav İstilâsı

Elbe Nehri'nden Asya ve Karadeniz bölgesine kadar uzanan kısımda Slavlar, Cermen şeflerinin idaresi altında yaşamışlardır. Slav kabileleri, deniz yolunu kullanarak İsveç bölgesinden gelen ve Rus diye adlandırılan kişiler tarafından birleştirilmiştir. Bu kabileler, Baltık ile Karadeniz arasında Novgorod ve Kiev şehirlerini kurarak, İstanbul'a kadar yerleşmişlerdir.⁵⁰ Slav toplulukları, VI. yy.'dan itibaren Avrupa'daki farklı bölgelere yerleşerek başka Slav topluluklarıyla da komşu oldular.⁵¹ Fakat Orta ve Doğu Avrupa'da yer alan Slavlar, Ortodoks-Grek Kilise inancına, Balkanlar ile Batı Avrupa'da kalan Slav toplulukları da Katolik inancına sahip olmuşlardır.⁵²

VII. yy.'ın ilk döneminden itibaren Slav istilâsı, Batı Avrupa, Kuzey Avrupa ve Güney Avrupa'ya kadar yayılmıştır. Bu bölgeler Cermenler tarafından boşaltılan bölgelerdi ve Slavlar çoğunlukla Cermenlerin terk ettikleri bölgeleri istilâ etmişlerdi. Fakat Slavlar, Roma

⁵⁰ Kurat (1990: 48).

⁵¹ Aydın (2004: 110-111).

⁵² Çağ (2008: 206).

İmparatorluğu'na ait olan toprakların çok az kısmını istilâ girişimlerinde bulunmuşlardır. Bunun sebebi; Slavların diğer Barbar kavimlere göre daha fakir ve daha zayıf bir topluluk olmasıdır. Nitekim Roma sınırlarına girebilen Slav toplulukları iyi silâhlanmış topluluklar olmadığı gibi, kendi şeflerine de sahip değillerdi.⁵³ Ancak Slav toplulukları, Karpatların Kuzeyi, Yukarı Vistül ve Dinyeper'den Güney kısmına yerleşmişlerdir. 627 yılında Güney Slavların İlirya'ya kadar gelerek, Balkan yarımadasına doğru ilerleyip Mora'nın ardından Bohemya ve Elbe'ye kadar olan yerleri işgal etmişlerdir.⁵⁴

Kanaatimizce Slavların Avrupa'ya yaptıkları akınlar diğer istilâ hareketlerine göre iki önemli hususla ön plana çıkmaktadır. Birincisi; Slavların diğer Barbar kavimlerine göre ekonomik açıdan fakir ve askerî nitelik bakımından zayıf olmaları istilâ hareketlerini Avrupa'nın bazı bölgelerine ulaşmasını engellemiştir. Genellikle Cermen topluluklarının terk ettikleri bölgelere yerleştikleri ve ekonomik özellikler nedeniyle daha az çatışma içine girdikleri dikkati çekmektedir. İkinci özellik ise; Slav topluluklarının Hristiyan dinin iki ana mezhebi arasında bölünmüş olmasıyla ilgilidir. Slavların, tek çatı altında hareket eden istilâcılara karşı ikiye bölünmüş olmaları, istilâ girişimlerini zamanla sekteye uğratmıştır. Neticede Avrupa'nın bazı bölgelerine akınlar yapmaları iki mezhep arasında çatışmalara neden olacağından, ekonomik ve askerî açısından Slavların karşılayabilecekleri bir durum değildi. Bu iki önemli özellik Slav istilâlarını, diğer istilâlardan ayıran temel hususlardır.

I.1.2.2. Müslüman Fetihleri

VIII. ve IX. yy.'da İslâm Halifeliğinin birliği yıkılmış olsa da, o birlik içinden çıkmış farklı İslâm devletleri, Avrupa devletlerini ürkütecek güce sahip topluluklar olmuştur. Batı devletleri, İslâm devletleriyle ilk olarak Güney İtalya cephesinde savaşmışlardır. Çatışmaların ardından Müslümanlar, Sicilya bölgesiyle birlikte 902 yılında Taormine şehrini işgal ederek Yarımada'ya ayak basmışlardır. XI. yy.'da Müslüman akınları, Sabine dağlarına kadar

⁵³ Gül (2009: 56).

⁵⁴ Seignobos (1940: 85-86).

ilerlemiş ve bu yüzyıla kadar İtalya bölgesinde Müslüman fetih hareketleri devam etmiştir.⁵⁵ IX. yy.'da başlayan İtalya seferleri uzun yıllar devam ederek Müslümanların lehine sonuç doğurmuştur. Ancak bu fetih girişimleri sonucunda iki tarafta geniş ölçekte toprak elde edememişlerdir.⁵⁶

İkinci çatışma merkezi ise; İspanya bölgesinde yaşanmıştır. Bu bölgedeki fetih hareketleri Müslümanlar için yağmalama veya geçici işgaller olarak görülmemiştir. Hz. Muhammed'e iman eden büyük bir topluluk bu bölgede yaşamış ve kurulmuş olan devletlerin merkezleri, İspanya bölgesini de içine almıştır. X. yy.'da Müslümanlar, Pirene yolundan geçip Kuzey'e kadar ilerleyerek yerleşmeye başlamışlardır. Müslümanlar XI. yy.'da Douro bölgesine kadar gelerek 1085 yılında Tajo nehrine ulaşmışlar ve Pirene'de bulunan Ebre nehri boylarına kadar bölgeyi işgal etmişlerdir. Tüm bunlarla birlikte 1118'de Zaragoza bölgesi de Müslümanların eline geçmiştir. Yapılan bu çatışma kısa süreli ateşkeslerle sağlanmış ve Müslümanlar yürütmüş oldukları barışçıl politikaların sonucunda İspanyol toplumu üzerinde önemli bir etki bırakmıştır.⁵⁷ Müslüman fetih hareketleri sonucunda İspanya'nın Kuzeybatı bölgesinde yer alan bazı küçük krallıklar, XI. yy.'da Müslümanlara karşı saldırılara geçmişlerdir. Denizcilik faaliyetlerinde önemli derecede ileri olan Müslümanlar sahip oldukları filolarla Fransa'nın Akdeniz sahilinde bulunan Provence bölgesini almalarının ardından fetih hareketlerini hızlıca iç kısımlara kadar ilerletmişlerdir.⁵⁸ Böylece Avrupa'da Müslüman yerleşmelerinin daha sağlam adımlarla gerçekleşmiş ve zamanla imar faaliyetleriyle kalıcı eserler bırakılmıştır. Avrupa'da yapılan imar faaliyetleri, Müslüman fetih girişimlerinin diğer istilâ girişimlerinden farklı niteliklere sahip olduğunun göstergesidir. Örneğin; Macarların istilâ girişimleriyle Müslüman fetih hareketlerini kıyaslayacak olursak Müslümanların Avrupa'da yürütmüş oldukları hoşgörülü politikaları sayesinde Avrupa

⁵⁵ Hirst (2013: 75-84).

⁵⁶ Bloch (2014: 36).

⁵⁷ Bloch (2014: 37-38).

⁵⁸ Gül (2009: 59).

toplulukları üzerinde Macarlara nispeten daha olumlu etkiler bıraktılar. Öyle ki Avrupa’da yaşanan bilimsel gelişmelerin yaşanması, Müslümanlar tarafından Avrupa’ya getirilen eserler sayesinde hız kazanmıştır.

Marc Bloch’un da dediği gibi; “*Avrupa’ya yapılan istilâların en az tehlikelisi Müslüman istilâsıydı*”.⁵⁹ Bu durumun en önemli sebebi; Müslümanların Avrupa’daki birçok bölgeyi fethederek ele geçirme isteğiyle ilgilidir. Bununla birlikte diğer Barbar istilâcılarının yapmış oldukları işgallerle Müslümanların yaptığı fetih girişimleri arasında belirgin farklılıklar gözlemlenmiştir. Fetih yapılan bölgelerde yaşayan yerel halk, sadece vergi vermekle yükümlü tutulmuştur. Bu da Müslümanların, önceki Avrupa devletlerinin uygulamalarını tekrar etmediklerinin göstergesidir.⁶⁰ Ayrıca Müslümanlar, Hıristiyan inancına saygı göstererek, egemenlikleri altında yaşayan Avrupa topluluklarının Müslüman olmaları için belirli bir yaptırım gerçekleştirmemişlerdir. Nitekim Müslüman fetih hareketlerinin başladığı zamanlarda Galya ve İtalyan şehir devletleri, Bağdat ya da başka İslâm şehirlerinin ihtişamına yaklaşamamışlardır. Bu durum, İslâm kültürünün, Avrupa kültüründen ileri bir seviyede olduğunun göstergesidir.⁶¹

VIII. yy. ve IX. yy.’da İslâm Halifeliğinin siyasî birliği bozulsa da, tekrar kurulan İslâm devletleri Avrupa devletleri açısından büyük ölçüde korku unsuru olmuştur. Fakat Müslüman fetih hareketleri, Batı Avrupa’dan daha çok İspanya ve kuzeyinde yer alan Akdeniz ile Adriyatik bölgelerinde sınır savaşları olarak devam etmiş ve çoğunlukla Müslümanların üstünlükleriyle son bulmuştur.⁶² Kanaatimizce uzun yıllar devam eden İspanya ve çevresindeki Müslüman fetih hareketleri, İspanya da kurulacak olan İslâm devletlerinin temellerinin atılmasında önemli işleve sahip olmuştur. Müslüman yerleşmelerinin bölgede uzun sürmesinin en büyük nedeni; Müslüman fetih hareketlerinin,

⁵⁹ Heaton (1995: 73); Bloch (2014: 40).

⁶⁰ Kılıçbay (2010: 113).

⁶¹ Hopson (1995: 119).

⁶² Gül (2009: 60).

Avrupa'ya yapılan diğer Barbar istilâ hareketlerine karşılık, ılımlı ve hoşgörülü bir şekilde sürdürülmüş, bölgede kalıcı olmayı hedeflemiştir.

I.1.2.3. Macar İstilâsı

Avrupa'yı derinden etkileyen bir diğer istilâ hareketi, 833 yılında Macar topluluklarının Hazar bölgesinde başlattığı istilâ hareketleridir. Macarlar, 896 yılında Karpat bölgesinden geçerek, Orta Tuna bölgesine yerleşmişlerdir. 899 yılında kendi adlarını koydukları Macaristan Ovası'na gelerek bu bölgede hâkimiyet kurmuşlardır. Macarların Batı bölgesinde önemli bir kuvvet oluşturmasındaki en önemli neden; Avarların, Şarlıman tarafından yok edilmesi sonucunda bölgede ortaya çıkan boşluğu doldurma isteğidir. Bunun yanında Bulgarların Güney bölgesinde devlet kurması, Macarların Batı bölgesine yönelmelerini sağlamıştır.⁶³ İstilâ girişimlerinin ardından 906 yılında Macarlar, Kuzeybatı bölgesinde yer alan Slav prensliğini yok ettiler. Macarların istilâ hareketleri toprak kazanmaktan çok girdikleri bölgeleri talan ederek, elde ettikleri ganimetlerle merkezlerine geri dönmelerinden ibaret olmuştur. Ancak X. yy.'dan itibaren kuzeyde Ren bölgesi, güneyden Otranto bölgesiyle batıda Loren ve kuzeydeki Galya'ya kadar ilerlemişlerdir.⁶⁴

Macarların yapmış oldukları istilâ girişimlerinden en çok etkilenen bölgeler, Kuzey İtalya ve Bavyera olmuştur. Bu istilâların sonucunda Bavyera ve Saksonya'da bulunan topluluklar, Macarlara haraç ve vergi vermekle yükümlü tutulmuşlardır. Nitekim Macarların istilâ hareketlerinin bu bölgelerde büyük ölçüde başarılı sonuçlar vermesinin en önemli sebebi, istilâlardan önce yaptıkları casusluk faaliyetleri ile işgal edecekleri bölgelerin durumları hakkında önemli bilgileri önceden öğrenmeleriyle ilgilidir.⁶⁵

Macarların göçebe yaşam tarzlarını devam ettirmiş olmaları, Batı'da yaşayan yerleşik toplumlar üzerine yapılacak olan istilâ hareketlerinde önemli rol oynamıştır. Macarlar, örgütlü

⁶³ Grousset (1980: 174-175).

⁶⁴ Grousset (1989: 179).

⁶⁵ Gül (2009: 62).

bir hayata dâhil olamadıkları için, toplulukları içinde bulunan kabileler bireysel olarak hareket etmişlerdir. Bu durum Macar akınlarının komşu bölgelerden çok Fransa ve İspanya bölgelerine kadar ilerlemelerine sebebiyet vermiştir. Ayrıca Macarların askerî donanımlarının hafif olması ve atlı güçlerinin seri bir şekilde manevra yapabilmesi, Macar istilâsının Avrupa ve çevresi için yıkıcı etkiler yapmasını sağlamıştır.

Avrupa'ya 918'de yapılan Macar istilâlarıyla Bremen yıkılmış, 923 yılında Kuzey İtalya'nın tümü Macarlar tarafından işgal edilmiştir. Ayrıca 924'te Pavia bölgesinde 44 kilise Macarlar tarafından yakılmıştır.⁶⁶ 955 yılında Macarların istilâ girişimleri Fransa Kralı Büyük Otto tarafından durdurulmuştur. Bu istilâ girişimi Macarların Avrupa'ya yaptığı son istilâ hareketi olmuştur. Bu tarihten sonra çatışmalar, sınır bölgelerinde devam etmiştir. X. yy.'ın ortalarından itibaren Macar istilâların giderek azalmasındaki sebepler sadece Fransa Kralı Büyük Otto'nun faaliyetleriyle sınırlı kalmamıştır. Bu istilâ hareketlerinin hızlı bir şekilde azalmasının sebepleri; istilâ girişimleri sırasında elde ettikleri ganimet ve esirlerin taşınmasında zorluk çekmeleri, Avrupa'nın yollarının güvenli olmaması, akınların uzun yıllar devam etmesi, otlakların yetersiz gelmesinin yanında salgın hastalıkların yaşanması ve zamanla Avrupa'da artış gösteren şato ve kentlerin varlığı şeklinde sıralanabilir.⁶⁷

Avrupa'ya belki de en önemli ve yıkıcı istilâ girişimleri Macarlar tarafından yapılmıştır. Macarlar istilâları, diğer istilâ hareketlerinden belirgin nitelikteki farklılıklar dikkat çekicidir. Avrupa'ya yapılan ilk dönem Macar istilâlarının tamamen yağma faaliyetleri doğrultusunda yapılmış olması, kalıcı nitelik gösteren diğer Barbar istilâlarından farklı olduğunun göstergesidir. İkinci dönem yapılan istilâ girişimleri casusluk ve kabiliyetli süvarilerin faaliyetleri sonucunda, kalıcı özellik kazanmaya başlamıştır. Fakat göçebe yaşam tarzını bünyesinde barındıran ve dağınık bir şekilde kabilelere ayrılarak istilâ girişimlerini sürdüren Macarların, bir süre sonra başarısız olmaları Macar istilâlarının sonunu hazırlamıştır.

⁶⁶ Grenard (1970: 15).

⁶⁷ Bloch (2014: 47-57).

Kanaatimizce bu duruma en belirgin neden; Macarların örgütlü bir birliklelikle yönetilmemesi, bünyesinde barındırdığı göçebe yaşam tarzından kopmayarak küçük kabileler şeklinde yer değiştirmeleridir. Bu durum onların Avrupa'da güçlü bir nitelik kazanmasını engellemiştir.

I.1.2.4. Norman İstilâsı

Normanlar, 912 yılından itibaren Normandiya bölgesine yerleşen Frenk ve İskandinav karışımı bir topluluktur. Avrupa'yı derinden etkileyen bir diğer istilâ hareketi Normanlar tarafından yapılmıştır. Norman akınları, IX. yy. ile X. yy.'ın ilk dönemlerine kadar devam etmiştir.⁶⁸ İlk istilâ hareketleri 793 yılında başlayarak, 845'te Paris şehrine kadar ulaşmıştır. Paris halkının bu istilâlar sonucunda şehri terk etmesinin ardından, Normanlar, Paris'i yakarak, talan etmişlerdir. Norman istilâ hareketleri 860 yılında Kuzey Afrika kıyılarına kadar yayılmıştır.⁶⁹

Macar akınlarının tersine Normanlar, istilâ ettikleri şehirleri yok ederek o bölgelerden ayrılmışlardır. Avrupa'nın en önemli ulaşım yolu olan Ren Nehri yakınında bulunan limanların çoğu da Normanlar tarafından yok edilmiştir.⁷⁰ İstilâlar sonucunda yok edilen bölgeler sadece merkezdeki şehir ve limanlarla sınırlı kalmamış; kırsaldaki bölgeler Norman istilâları sonucunda daha fazla zarar görmüştür.⁷¹ Norman istilâcıları, Avrupa'nın karmaşık nehir yolları içinden geçerek, Avrupa içlerine kadar ilerlemişlerdir. Normanların, Avrupa'daki korunaklı birçok şehri ve limanı istilâ etmeleri, Macarlardan daha üstün özelliklere sahip olduklarının göstergesidir.⁷²

Norman istilâları başladığı ilk dönemlerde, Kuzey sahilleri ve Britanya adaları üzerine Vikingli gruplar tarafından yapılmıştır. Başlangıçta gerçekleştirilen bu dar kapsamlı istilâ

⁶⁸ Kılıçbay (2010:145).

⁶⁹ Bloch (2014: 70).

⁷⁰ Aydemir ve Güneş (2006: 139).

⁷¹ Bloch (2014: 73).

⁷² Berl (1999: 75).

girişimleri, zamanla daha geniş sınırlara ulaşmıştır. Ayrıca bu yayılmaların sadece Batı Avrupa yönüne yapılmadığı da dikkat çekmektedir. Nitekim Danimarka toplulukları ve Norveçliler; İngiltere üzerine akınlar düzenlerken, İsveçli topluluklar ise Rusya üzerine istilâ hareketleri yapmışlardır.⁷³

Norman istilâları, Batı İspanya ve Akdeniz'in Avrupa'daki sahillerine kadar genişleyerek devam etmiştir. Fakat Akdeniz'de bulunan kuvvetli Müslüman filoları, Normanların bu denizlerde başarılı bir harekât yapmalarını engellemiştir. Akdeniz'deki bu başarısız girişimler, Norman akınlarının yönünü İngiltere'nin iç kısımlarına kadar çevirmesine neden olmuştur. Bu uzun vadeli istilâ hareketleri, eski istilâ girişimlerinden farklı özelliklere sahiptir. Nitekim küçük Viking gruplarının, deniz krallarının etrafında birleşmesinin sonucunda büyük ordular kurulmuştur. Buna benzer birçok ordunun kurulmasının ardından istilâ girişimleri hem geniş sahalara ulaşmış, hem de akınlar esnasında yapılan yağma faaliyetleri daha vahim sonuçları ortaya çıkarmıştır. Zamanla yarı yerleşik korsanlara dönüşen Normanlar, istilâ ettikleri topraklarda kalıcı olmaya başlamışlardır. 870 yılında Norman istilâları, İzlanda topraklarında bazı kalıcı adımlar atmışlardır. Bunun sonucunda bölgede Normanlara ait birçok koloni kurulmuştur. Norman kolonileri IX. yy.'da Avrupa'nın her iki tarafında birer küçük prensliklere dönüşmüş, egemenlikleri altındaki toplulukları yönetmeye başlamışlardır. Bu prenslikler XII. yy.'a kadar bağımsızlıklarını sürdürmüş ve bu süre içinde İskandinav, Kelt kültürleriyle kaynaşmışlardır.⁷⁴

İstilâ faaliyetlerinin içinde en fazla yıkıcı etkiye sahip olan Norman istilâları, Avrupa'daki birçok şehir ve ticaret merkezlerinin yağmalandığı ve talan edildiği istilâ girişimleri olarak bilinmektedir. Normanların; Akdeniz'deki limanlara yaptıkları akınlar, Akdeniz ticaretinde önemli bir güce sahip olan Müslüman denizcilerinin başarılı faaliyetleri sonucunda, istila hareketlerinin yönünde değişiklikler meydana gelmiş ve Normanlar

⁷³ Pirenne (2005: 38).

⁷⁴ Gül (2009: 67).

Avrupa'nın iç bölgelerine ilerlemek zorunda kalmışlardır. Avrupa'nın iç bölgelerine yapılan istilâ faaliyetleri sadece merkezdeki şehir ve ticaret bölgeleriyle sınırlı olmamış, zamanla kırsal alanlardaki ticaret ve şehirlere ulaşarak kalıcı niteliğe dönüşmüştür. Normanların Avrupa'nın farklı bölgelerinde kurdukları koloniler sayesinde, Norman kültür yapısının Avrupa'daki diğer kültür yapılarıyla kaynaşmasıyla, Avrupa'da ortak bir kültür yapısı ortaya çıkmıştır. Avrupa'daki birçok bölgeye yapılmış olan istilâ girişimleri sadece ekonomik sonuçlar doğurmamış, toplumsal bazı sorunlara da neden olmuştur. Avrupa'nın temel yapısının sarsılmasıyla birlikte nüfus yapılarında değişiklikler meydana gelmiştir. Tüm bu hususlar sonucunda güçlü ve kudretli bölgesel feodal beylerin iktidarda söz sahibi oldukları bir dönem başlamıştır.

I.1.2.5. İngiltere Bölgesinde İskandinav İstilâları

İskandinavları 822 yılında Britanya bölgesine yerleşmiş ve bu yerleşmelerin genellikle çetelerin yağma faaliyetleriyle devam etmiştir.⁷⁵ İskandinavlar, Anglo-Sakson krallıklarının bir kısmının ortadan kalkmasının ardından bölgeye gelmişlerdir. İskandinav istilâcılarının, Güney bölgesine kadar ilerlemelerinin ardından 880 yılından sonra Britanya'nın Doğu bölgesine kadar genişleyerek, Danimarkalıların egemenlik alanlarını da daraltmışlardır.⁷⁶

İstilâların ardından bu kargaşa ortamında iki güçlü devlet olan Danimarka ve Norveç Krallıkları ortaya çıkmıştır. Danimarka Krallığı, İngiltere Krallığıyla bir çatışma içerisine girdi. Yaşanan savaşların ardından Danimarka Krallığı 1003 yılında İngiltere'ye ait kentleri yakmıştır. 1017 yılında Wessek hanedanının son temsilcisinin ortadan kaldırılmasının ardından İngilizlerin yeni kralı Kral Knut olmuştur. Kral Knut iktidara geldikten sonra, Norveç, Estonya, Baltık Finleri, Slav toplulukları ve İngiltere'nin batısında kalan bölgelere hâkim olarak başarılı bir yönetim sürdürmüştür. Hıristiyanlığın, İngiltere'nin geniş bölgelerine yayılması için Hıristiyan din adamlarına görev veren Kral Knut, Cermen ve Lâtin

⁷⁵ Bloch (2014: 63).

⁷⁶ Gül (2009: 68); Gimpel (1996: 30-31).

olan Anglo-Sakson uygarlıklarıyla İskandinav topluluklarının kültürlerini kaynaştırmıştır. Ancak bu kuvvetli İmparatorluk, Kral Knut'un ölümünün ardından parçalanmıştır. 1042 yılında Wessex hanedanından olan Edward, İngiltere'nin yeni kralı olarak tahta geçmiş, İngiltere'nin parçalanmış bir şekilde yönetilmesi Normandiya'da bulunan Fransız dukeleriyle Kuzey Denizi'nde yer alan İskandinav Krallarının dikkatini, İngiltere bölgesine çekmesine neden olmuştur.⁷⁷ Kral Edward'ın ölümüyle İngiltere'nin içine düştüğü karmaşayı fırsat bilen Normandiyalı Fransız ordularıyla, İskandinav asıllı Norveç ordusu birkaç hafta içinde İngiltere kıyılarına çıkarma yapmış, Norveç ordusu Stamford köprüsünde yenilgiye uğratılmıştır. Bu savaşların ardından İskandinav istilâları zaman zaman yeniden başladıysa da etkili olamamıştır.⁷⁸

Ortaçağ'da İngiltere ve çevresine yapılan istilâ girişimleri çoğunlukla İngilizlerin iç karışıklıkları esnasında gerçekleşmiştir. Britanya'ya yapılan İskandinav yerleşmeleri esnasında yapılan yağma faaliyetleri Avrupa'nın Kuzey bölgesinde karmaşık bir ortamın oluşmasına sebebiyet vermiş, ancak zamanla yeni kurulmuş olan krallıkların İskandinav istilâcılara karşı birlikte hareket etmeleri İskandinavların yavaşlamasına neden olmuştur. Neticede Avrupa bölgesine yapılan tüm istilâ hareketlerinin ortak bir özelliği olan kültürel etkileşimler İskandinavların, İngiltere bölgesindeki istilâ yerleşmelerinin ardından da yaşanmış, İskandinav kültürüyle diğer Avrupa topluluklarına ait kültürlerin kaynaştığı ve zamanla ortak bir kültür meydana getirmişlerdir.

I.1.2.6. Fransa Bölgesinde İskandinav İstilâları

Ortaçağ Avrupa'sında 850 yılında Frank devlet yapısına bağlı kalarak, Ren deltası bölgesinde iki İskandinav devleti kurulmuş ve Frank kralları ise Norman çete şeflerini hizmetleri altına almışlardır. X. yy.'a gelindiğinde Normanlar, Batı Fransa bölgesine yerleşmeye başlamışlar. Frank krallıkları içinde yaşanan hanedan çatışmaları, Normanlar için

⁷⁷ Goff (1999: 38-39).

⁷⁸ Bloch (2014: 69).

önemli bir fırsata dönüşmüştür. Bu çatışmalar XI. yy.'a kadar devam eden istilâ hareketlerinin başlangıcı olmuştur.⁷⁹ Avrupa'nın tüm Kuzey bölgeleri Hıristiyanlığın etkisi altına girmiştir. Bu bölgelerde gerçekleşmiş olan Norman istilâları, yerel topluluklar arasında ticarî ilişkilerin gelişmesinin yanında din değişikliklerinin yaşanmasına da neden olmuştur. Kuzey bölgelerinde kurulan Hıristiyan cemaatlerinin, ticaret şehirlerinde yoğunlaşması bu durumun bir göstergesidir.⁸⁰

885 yılında Vikingler, Ren ve Escaut nehirleri yakınlarında bulunan Loire ve Seine vadilerine istilâ hareketleri gerçekleştirmişler. 893 yılında Batı Fransa'nın yeni kralı olarak tahta çıkan Kral Saf Charles, istilâcılarla bir antlaşma yapma düşüncesi içine girmiştir. Norman istilâcıları 896 yılında, Aşağı Seine ve çevresini kalıcı yerleşim merkezi olarak seçmişler. Ancak 911 yılında Burgonya'da yer alan Chartres surlarının karşısında yenilgiye uğramışlar. Bunun üzerine Kral Saf Charles 14 Mart 918'de bir kararname yayımlatmıştır. Bu kararname gereğince, bazı kontlukların yanında Epte bölgesinden denize kadar uzanan Rouen Piskoposluk arazisinin bir bölümü Normanlara verilmiştir. Fakat Normanlar aldıkları bir takım ayrıcalıklarla yetinmemiş, yeni göçmen akınları Normanların topraklarını genişletmesinde önemli rol üstlenmiştir. Bunun üzerine krallıkta başlayan hanedan savaşlarının tekrar çıkması, Normanlar bu süreç içinde yapacakları faaliyetleri paraya çevirmesine neden olmuştur. 933 yılında Normanların yakaladıkları fırsatlar sonucunda hiç değişmeyecek olan sınırlara ulaşmışlardır.⁸¹

Aşağı Loire bölgesinde yaşanan Norman istilâları esnasında batıda büyük bir komutan olan Kral Eudes'in kardeşi Marki Robert, nehrin korsanlarına Nantes Kontluğu'nu 921 yılında bırakmıştır. İskandinav çeteleri diğer çetelere göre daha güçsüz bir topluluk olmasına rağmen, yaptıkları akınlar bu bölgede belirli bir anarşi ortamının çıkmasına neden olmuştur. 930

⁷⁹ Gül (2009: 70).

⁸⁰ Bloch (2014: 71).

⁸¹ Bloch (2014: 73).

yılında Utrecht Piskoposu, Fransa bölgesinde bulunan kenti ele geçirerek inşa etmeye başlamış, bunun üzerine Elbe Kuzey Denizi kıyıları, istilâlara açık bir konum haline gelmiştir. 1006 yılında, İskandinavlar tarafından Waal üzerinde yer alan liman yağmalanarak Piskopos Utrecht tehdit edilmiştir. İskandinavların bu faaliyetlerine karşılık şehirdeki halk, rıhtımda bulunan ve hiçbir sur tarafından korunmayan tüccar binalarını yakmıştır. Bunun üzerine Fransa’da yaşanan İskandinav akınları zaman zaman kentlerde ve ticaret merkezlerinde kargaşaların çıkmasına sebep olduğu gibi yağma ve yıkımların yaşanmasına ortam hazırlamışlardır.⁸²

Fransa bölgesinde yapılan İskandinav yerleşmeleri, İngiltere bölgesinde yaşanan İskandinav yerleşmeleri gibi benzerlikler göstermektedir. Fransa’da iktidar koltuğunda bulunan Frank Krallığı’nın yaşadığı iç karışıklıklar, İskandinav istilâ hareketlerine sebep olmuştur. Bu istilâ hareketlerinin ardından Kuzey Avrupa’da Hıristiyanlığın yayılması ve İskandinavlar tarafından inanılması aşaması yaşanmıştır. İskandinavların istilâ hareketleri esnasında, Hıristiyanlığın Avrupa’nın Kuzey bölgesi ve çevresinde hızla yayılmasıyla birlikte Kuzey Avrupa’da yeni Hıristiyan cemaatleri kurulmuş ve Hıristiyanlığın Avrupa’nın birçok bölgesinde ulaşılması için bazı gelişmeler yaşanmıştır. Nitekim Kuzey Avrupa bölgesinde kurulan Hıristiyan cemaatleri, 1095 yılında başlayan ve uzun yıllar devam eden Haçlı seferlerinde de etkili olmuştur. Öyle ki Haçlı ordularına katılan toplulukların önemli bir kısmı Kuzey Avrupa bölgesinden temin edilmiştir. Bu durum Kuzey Avrupa bölgesinde temelleri atılan Hıristiyan cemaatlerinin, zamanı geldiğinde bazı tarihi olayların yaşanmasında büyük ölçüde rol oynadığının göstergesidir.

I.1.2.7. Ortaçağ Avrupası’nda Yaşanan İstilâların Genel Sonuçları

Barbarlar tarafından Avrupa’ya yapılan istilâ hareketleri sonucunda, Avrupa’da yaşayan ve özellikle Lâtinçe konuşan toplulukların yaşam koşulları üzerinde belirgin

⁸² Bloch (2014: 74-75).

değişiklikler meydana gelmiştir. V. yy.'dan itibaren barbar istilâlar sonucunda, Avrupa'daki tiyatro ve okul binaları yok edilmiştir. Bunun üzerine Avrupa medeniyetinde önemli bir yeri olan büyük şehirlerin, kapalı küçük kasabalara dönüştüğü görülmüş ve yaşanan bu süreç dört yüzyıl boyunca yeni kentlerin kurulmasına engel olmuştur.⁸³

Akdeniz'deki ticaret faaliyetlerini Suriyeli ve Yahudi tüccarlar yapmaya başlamışlardı. Ayrıca okuma bilmeyen istilâcılar tarafından Lâtinceyi kullanma aşaması gerçekleşmiştir. Roma İmparatorluğu'ndan kalan topluluklar, istilâcılar gibi Barbar bir topluma dönüşmüşler, buna karşılık istilâyaya maruz kalmayan bölgelerde eski medenî hayatın az da olsa devam ettiği görülmüştür.⁸⁴ İstilâlar sırasında Güney İtalya ve Adriyatik sahilleri, Kilise ve Kostantinopol ile ilişkilerini sürdürmüşlerdir. İrlanda bölgesinde Kilise mensuplarının gerçekleştirmiş olduğu buna benzer ilişkiler yazı geleneğinin bu topraklara ulaşmasını sağlamıştır.⁸⁵

Avrupa'da yer alan kırsal alanlar istilâlar sonucunda merkezdeki bölgelere göre daha fazla etkilenmiş ve kırsal alanların çöle dönüşmesine sebebiyet vermiştir. Merkezden uzak alanların istilâlardan etkilenmeleri sonucunda, senyörler ve Kilise yöneticileri hızla fakirleşmeye başlamışlardır. Fakat Avrupa'nın uğradığı zararlar sadece maddî yükümlülüklerle sınırlı olmamıştır. Barbar istilâları sonucunda, Avrupa halklarının üzerinde psikolojik olarak derin travmalar yaşanmış ve Avrupa'da oluşan bu karmaşık ortamın etkisiyle, halk sürekli korku içinde yaşamıştır.

İstilâların ardından Avrupa'da büyük coğrafi hareketler yaşanmıştır. Köyleri ve barındıkları bölgeleri istilâcılar tarafından yakılıp yıkılan köylüler, buldukları yerlerden kaçarak, daha güvenli olarak gördükleri dağlık alanlara göç etmişlerdir. Ayrıca bu kaçışlar, köylülerle sınırlı kalmayarak, din adamları tarafından da yapılmıştır. Bu göçlerin sonucunda Avrupa'nın siyasal tablosundan en çok etkilenen bölge İngiltere olmuştur. Kuzey ve Doğu

⁸³ Duby (2004: 52-53).

⁸⁴ Gül (2009: 71).

⁸⁵ Seignobos (1940: 88).

bölgelerinin Barbarlar tarafından istilâ altına alınması ve Wessek Krallığı'nın Güney bölgesine yönelmesi, İngiltere'nin ekonomik ve siyasi yönetim alanının Güney bölgesine kaymasını sağlamıştır. Ayrıca Vikingler'in istilâ ve baskıları sonucunda, Anglo-Sakson topluluklarının dağlık alanlardaki yöneticilerin egemenlikleri altına girmelerinin ardından XI. yy.'da İskoçya Krallığı kurulmuştur.⁸⁶ Macar ve Müslüman istilâlarına karşılık; İskandinav istilâcıları, İngiltere ve Normandiya bölgesinin iç kısımlarına büyük toplulukların göç etmelerini gerektirecek istilâ hareketleri gerçekleştirmişlerdir. Ayrıca İngiltere bölgesine gelen Norman akıncıları, Anglo-Sakson dilini öğrenmiş ve zamanla kendi dilleriyle harmanlayarak, İngilizce dilini meydana getirmişlerdir.⁸⁷ Nitekim İngiltere ve Normandiya bölgesinde yer alan idare, hukuk ve sosyal hayat, deniz ötesinden gelen istilâcıların sahip oldukları, hukukî ve yönetim özelliklerine göre yeniden şekillenmiştir.⁸⁸

Avrupa'ya yapılan tüm istilâ hareketlerine baktığımızda Barbar istilâcıların, Müslüman ve İskandinavlarda olduğu gibi denizcilik açısından, Avrupa topluluklarına göre daha üstün özelliklere sahip olduğunun göstergesidir. Ayrıca Macar ve İskandinav istilâcılarında bulunan göçebe ruhu ve cesareti de bu akınların başarılı olmasını sağlamıştır. Bunun yanında Müslümanların, İslâm inancını yayma düşüncesi ve maneviyatı bu istilâların, Avrupa toplulukları karşısında üstün bir başarı kazanmalarını sağlamıştır. Nitekim Müslümanlar, diğer istilâcılara göre köklü bir kültüre sahip oldukları için Avrupa kültürünün etkisi altına girmemişlerdir. Fakat Macar, Cermen ve İskandinav istilâcıları zamanla, Avrupa kültürünü benimseyerek kendi öz kültürlerini yitirmişlerdir.

Bu karmaşık yapıdaki ve farklı kültür özelliğine sahip istilâcıların yaptıkları akınlar zamanla Avrupa'da çeşitliliği fazla insan topluluklarının yerleşik hayata geçmesine neden olmuştur. Bu yerleşmeler sonucunda Avrupa'da farklı semavî dinlerin inanıldığı ve etnik

⁸⁶ Bloch (2014: 95).

⁸⁷ Gül (2009: 72).

⁸⁸ Bloch (2014: 99-100).

yapıların çoğunlukta olduğu bir toplum tipi meydana gelmiştir. Nitekim Kuzey Avrupa bölgesinde yayılmaya başlayan Hıristiyan inancına karşılık İspanya bölgesinde İslâm inancının yayıldığı ve bu istilâların ardından Avrupa'nın farklı bölgelerinde Hıristiyan ve İslâm Devletleri'nin kurulmaya başlaması istilâların başka bir özelliğinin göstergesi olmuştur.

Roma İmparatorluğu'nun yıkılmasının ardından Batı Avrupa, Cermen hanedanı tarafından parçalanmış krallıklar tarafından yönetilmiştir. Bu parçalanmış krallıkların bir sonucu olarak "Feodalite Krallıkları" diye adlandırılan bir yönetim ortaya çıkmıştır. Nitekim X. yy.'da Wessek Kralları, Britanya veya İngilizlerin Kralı unvanıyla telâffuz edilmiştir. Bunun yanında Galler ülkesinde bulunan Brötonlar, prenslikler hâlinde yönetilmiş, ayrıca İber Yarımadası'nda, Got soylularının meydana getirdikleri bağımlı ve bağımsız küçük krallıklar yer almıştır. Bu Krallıklara; Got Krallığı, Kastilya Krallığı ve Aragon Krallıkları gibi isimler verilmiştir. Avrupa'ya yapılan istilâların en önemli sonuçlarından birisi de Kuzey Avrupa'nın zamanla Hıristiyanlığın etkisi altına girmesidir. İstilâ hareketlerinin yaşandığı sıralarda Hıristiyan din adamları sıkı bir şekilde Hıristiyanlık inancını Kuzey bölgesinde yaymak için çeşitli faaliyetler yapmışlar. Bu faaliyetlerin karşısında İskandinav putperestliği etkili bir girişim içine girememiş, bunun üzerine Hıristiyanlık dininin Kuzey Avrupa bölgesinde hızla yayılmasına engel olamamışlardır.⁸⁹

Kuzey bölgesinde Hıristiyanlık dininin ilk görüldüğü bölgeler kıyı ve ticaret şehirleridir. Buna karşılık vadilerde ve dağlarda bulunan halk daha çok putperest idi. Hıristiyan inancının Kuzeyliler tarafından benimsenmesinin önemli bir sebebi de Karolenjlerin evrensel nitelikte, Hıristiyan devleti ideali ve bu düşünce çerçevesinde Kilise'nin yürüttüğü misyoner faaliyetlerdir.⁹⁰ Hamburg'da Kuzey bölgesinin, Hıristiyanlığın etkisine girmesi için bir piskoposluk kurulmuş fakat İngilizler, Almanlara göre daha etkili faaliyetler yürütmüşlerdir. Kuzey bölgesinde, Hıristiyanlık dininin önemli bir zafer elde

⁸⁹ Bloch (2014: 102).

⁹⁰ Goff (1999: 36).

etmesi, kralların ve şeflerin gerçekleştirdiği faaliyetler sayesinde olmuştur. Avrupa coğrafyasında ilk kez bir dinî inancın şemsiyesi altında, ortak bir kültür oluşmuştur. Bu birlik ortamını, Roma İmparatorluğu bile gerçekleştirememiştir. Ortaya çıkan birlik aynı şekilde, Roma İmparatorluğu döneminde var olan medenî Akdeniz Avrupası, Kuzey Afrika ve Yakın Doğu bölgesini de içine alarak, siyasî, iktisadî ve kültürel birliğin yerini almıştır. Böylece Batı Roma İmparatorluğu'nun yıkılmasının ardından oluşan Kuzey Birliği, Hıristiyan dininin etkisiyle kurulmuş ve bu birlik Kuzey ve Güney Avrupa bölgelerinin farklı iki bölge olmasını engelleyerek tek bir iktisadî ve kültürel yapı altında birleşmesini sağlamıştır.⁹¹

Ortaçağ Avrupası'nda yaşanan istilâ hareketlerinin ardından oluşan kaos ortamı, Avrupa'nın kendi savunma sistemini ortaya çıkarmasına sebebiyet vermiştir. Bu savunma sistemi “feodalizm” adı altında gerçekleşmiştir. Fakat feodalitenin ortaya çıkışı istilâlardan daha önceki tarihlere dayanmasının yanında, barbar istilâlarıyla birlikte hızla Avrupa'da yayılmıştır.⁹² Avrupa'daki istilâ hareketleri, Avrupa'nın kültürel, iktisadî, idarî ve coğrafi yapısında çeşitli değişimlerin yaşanmasına neden olmuştur. Bu istilâ hareketleri sonucunda Avrupa'nın Batı bölgesinde yaşanan Müslüman fetihleri sayesinde İslâmiyet inancı, bu topraklarla tanışmıştır. Akdeniz ticaret şehirleri ve limanları Müslüman ve Macarların kontrolü altına girmiştir. Kuzey Avrupa bölgesinde, Roma İmparatorluğu'nun bile başaramadığı gelişmeler yaşanmıştır. Bu gelişmeler Kuzey topraklarında Hıristiyanlığın daha geniş sahalara ulaşmasını ve Avrupa'nın Hıristiyanlığın çatısı altında birleşmesini sağlamıştır. Ayrıca yaşanan istilâ hareketlerinin ardından Avrupa topluluklarının bir savunma sistemi olarak feodaliteyi ortaya çıkardığı görülmüştür. Parçalanmış krallıkların ve prensliklerin bir gereği olarak oluşan feodalite sistemi zamanla Ortaçağ Avrupası'nın ekonomik, kültürel ve toplumsal yapısı üzerinde önemli değişikliklere neden olmuştur. Bu sistemle Avrupa'da sınıfsal

⁹¹ Gül (2009: 5).

⁹² Zeytinoğlu (1976: 55-56).

bir yapı meydana gelmiş, sınıfsal yapı sayesinde feodal sistem Avrupa’da geniş sahalara yayılmıştır.

I.2. Geç Ortaçağ Avrupası’nda II. Feodal Çağın Oluşmasını Etkileyen Durumlar

Ortaçağ Avrupa’sında XI. yy.’dan itibaren çeşitli olaylar meydana gelmiştir. Batı Avrupası’nda yaşanan istilâ hareketleri sonucunda parçalanmış hâlde yeni devletler ortaya çıkmış, bu yerel yönetimlerin gerçekleştirdiği siyasî ve ekonomik faaliyetler Avrupa’da II. Feodal Çağ’ın yaşanmasına neden olmuştur. Ayrıca Kuzey Avrupa bölgesine hızla yayılmaya başlayan Hıristiyanlığın uygulamaya geçirdiği faaliyetler sonucunda “ruhban sınıfı” adı altında Hıristiyan din adamları, Avrupa’da bulunan bazı yerel krallıklar üzerinde söz sahibi olmuşlardır. Gerçekleşmiş olan bu ve buna benzer uygulamalar Ortaçağ Avrupası’nda iktisadî, siyasî ve toplumsal alanlarda köklü değişimler meydana getirmiştir.

I.2.1. Geç Ortaçağ Avrupası’nda II. Feodal Çağda Yaşanan Dış Yayılmalar

XI. y.y.’da Avrupa topluluklarının istilâ hareketlerinin ardından kendini toparlayıp, çeşitli faaliyetlere başladığı bir dönem olmuştur. Batı Avrupa’daki olumlu gelişmeler, Lâtin-Hıristiyan dünyasının belirlenmiş olan sınırları ve İskandinavlarla, Kelt ülkelerinin Batı bölgesinde kaynaşmasıyla ortak bir kültür meydana getirmeleri, XI. yy.’da yaşanan gelişmelere örnek olarak verilebilir.⁹³

Galler ve İrlanda 1171 yılında Anglo-Norman şövalyeleri tarafından işgal edilmiştir. Ancak IX. yy.’da Şarلمان Krallığı’nın çökmesinin ardından Avrupa’nın bu köklü ülkesi, karmaşa içine düşmüş ve bu durumun sonucunda farklı yönetim merkezleri kurulmuştur. XI. yy.’da Norman Guillaume, İngiltere bölgesine hâkim olmuş ve Papa’ya kral olarak kendisini tanıtmıştır. Kral Guillaume, iktidarda olduğu süre içerisinde, Sakson ve Angle arazilerinde yer

⁹³ Gül (1999: 119).

alan malikânelere el koyarak, Fransız savaşçılara dağıtmıştır. Bunun sonucunda Fransa'da bulunan feodalite sistemi, İngiltere'ye hızlı bir şekilde yayılmıştır.⁹⁴

Fransa Krallığı; Pirene'in Kuzey bölgesinde yer alan Karolenjler tarafında kurulmuş olan Barbar krallığı 843 ve 887 yılında ikiye ayrılmıştır. Bu tarihlerden itibaren Ren nehrinin doğu kısmındaki Cermen toprakları, Almanya olarak adlandırılmıştır. Bu zamandan önce Frank İmparatorluğu'nun bu bölgesi için, "Doğu Fransa" ve günümüzdeki Fransa'nın yer aldığı Batı bölgesi için, "Batı Fransa" diye telâffuz edilmiştir. Bu yapı aslında Frankların ikili yönetim yapısını ortaya çıkarmıştır. Fransa'daki Karolenjler zamanı, 987'de V. Luis'in ölümünün ardından, Hugues Capet'in kral olmasını sağlamıştır. Bu taht değişikliğinden sonra Fransa'da, Karolenjler iktidardaki yeni hanedanla çatışma içine girmemiş ve bu tarihlerde Fransa'da genel bir barış ortamı yaşanmıştır. 911 ve 1024 yılları arasında Saksonya hanedanının iktidar koltuğuna oturmasının ardından Cepet hanedanlığına geçmiştir. Bu durumda Fransa'daki krallıklar, hanedanlar üzerinden devam ederken, Almanya'daki iktidarın seçimli monarşiyi sürdürmüştür.⁹⁵

Almanya bölgesine baktığımızda; Kral Henrich'in oğlu olan Büyük Otto İmparatorluk tahtına oturmuştur. Gregorius döneminde Papalık ve İmparatorluk arasında şiddetli anlaşmazlıklar yaşanmıştır. Büyük Otto döneminden itibaren Alman kralları şarlman'ın varisi olarak kendilerini ilân etmişlerdir. Avrupa'ya yapılan istilâlara karşılık vermek için, kuvvetli bir yönetime sahip olmak gerekiyordu ki bu da ancak Alman kralların, şarlman'ın irsî varisi olmasıyla sağlanmıştır.⁹⁶ Karolenj İmparatorluğu'nun yıkılmasının ardından, ortaya çıkan bölgesel prenslikler, iki evrensel güç olan Papalık ve Alman İmparatorluğu'nun egemenliği altına girmiş, zamanla bu iki güç arasında iktidar mücadelesi yaşanmıştır. Bunun üzerine 843

⁹⁴ Seignobos (1940: 38-39).

⁹⁵ Goff (1999: 40).

⁹⁶ Bloch (2014: 591-596).

yılında Doğu ve Batı krallıkları arasında Kuzey bölgesinden başlayan, Roma'ya kadar ulaşan Lothaire Krallığını, Doğu Fransa ortadan kaldırmıştır.⁹⁷

Avrupa'nın doğusunda Cermen şövalyeleri, Elbe nehrinin doğusunda yer alan toprakları istilâ ederek, bölgede koloniler kurmuştur. Diğer istilâcılar ise; Baltık kıyısında bulunan, Prusya, Estonya, Litvanya bölgesini işgal etmişlerdir. Bu istilâ hareketlerinin Rusya'nın içlerine kadar ulaşmasını engellemek için Macar ve Polonyalı şövalyeler birlik kurarak karşı koymuşlardır. Bunun üzerine Lâtin-Hıristiyanlık dünyasının, Doğu bölgesi sağlam bir şekilde Lâtin-Hıristiyanlık birliğine katılmıştır. Lâtin-Hıristiyanlık birliği, yayılma faaliyetlerini Güney bölgesi boyunca devam ettirmiş, ileriki dönemlerde yaşanacak olan Haçlı seferlerinin başlaması için temeller atılmıştır.⁹⁸

Bu dönemde İtalya Krallığı da Yarımada'nın Kuzey bölgesiyle, merkez kısmında bulunmuş, Venedik bölgesi ise Doğu Roma kısmında yer almıştır. İtalya Krallığı'nın talihi, papa tarafından taç giydirilen krallara bağlı olmuştur. Güney İtalya ve Müslümanların istilâsı altında kalan Sicilya bölgesi, Normanlar tarafından alındıktan sonra kurulmuş olan krallığın faaliyetlerinin ardından Lâtin-Hıristiyanlığın ve papalık yönetiminin egemenliği altına girmiştir. Bu tarihlerin akabinde Güney bölgesinden başlayan saldırılar, Müslümanlar üzerine yapılmıştır.⁹⁹

İspanya bölgesinde bulunan Endülüs Emevî devleti bu dönemde iç karışıklıklar yaşayarak Kurtuba ve Gırnata olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Ancak Kuzey'de bulunan Hıristiyan krallıklar arasında siyasî birleşmeler meydana gelmiştir. İber Yarımadası bölgesinde, Müslüman fetihlerinin ardından Got soyluları, içlerinden birisini kral ilân etmişlerdir. Bunlardan birisi Leon Krallığı diğeri ise 1037 yılında Aragon Krallığı olarak ortaya çıkmıştır. İspanya'nın Batı bölgesinde bulunan Aragon Krallığı, aynı bölgede yer alan

⁹⁷ Gül (1999: 121).

⁹⁸ Bloch (2014: 583-589).

⁹⁹ Gül (2014: 122).

Kastel Krallığıyla 1139 yılında birleşerek Portekiz devletinin temellerini atmışlardır. 1512 yılına gelindiğinde bu krallıklara Navar ve Gırnata Krallığı da eklenmiştir. Bu durumun ardından İspanya bölgesinde Portekiz Krallıkları, Yarımada'ya egemen güç olmuş, 1942 yılında Müslüman yönetimi altında bulunan Gırnata bölgesinin de düşmesiyle Endülüs Emevî devleti tarihe karışmıştır. Endülüs Emevî devletinin İspanya bölgesinden silinmesinin ardından, Hıristiyan savaşçılar, Müslüman topluluklarıyla birlikte Musevî toplulukları da yok etmişlerdir. Bu savaşlar esnasında Gırnata bölgesinde bulunan 70 halk kütüphanesiyle, İspanya bölgesinde yer alan birçok cami ve medrese ortadan kaldırılmıştır.¹⁰⁰

İstilâ hareketlerinin ardından yeniden şekillenen coğrafyalar üzerinde bir takım gelişmelerin yaşanmıştır. Nitekim XI. yy.'da başlayan yaşanan nüfus değişimleri sonucunda, yeni tarım tekniklerinin kullanımı başlamıştır.¹⁰¹ Hıristiyanlığın egemenliği altına girmiş olan göçebe toplulukların, yerleşik hayata geçişi hızlanmış, bu faaliyetlerle birlikte Avrupa'da üretim merkezlerinin koloniler tarafından yönetilmesi aşamasına geçilmiştir. Bu durum, Avrupa'da II. Feodal dönemin yaşanmasının yanında Avrupa'nın geçirmiş olduğu dış yayılmalar sonucunda çeşitli krallıkların ve yönetim birimlerinin kurulmasına ortam hazırlamıştır.¹⁰² II. Feodal dönemde yaşanan dış yayılma hareketleri zamanla Avrupa'nın günümüzdeki coğrafik temel yapısını meydana getirmiştir. Yapılan istilâların azalmasıyla birlikte Avrupa'nın kendini toparlamaya çalıştığı yeni bir dönem başlamıştır. İngiltere bölgesinde iktidardaki kralların yaptıkları bazı faaliyetler, İngiltere topraklarında feodal sisteme dair bir takım gelişmelerin yaşanmasına olanak sağlamıştır. Kuzey Avrupa bölgesinde Hıristiyan dininin yayılması hızla devam etmiş, Hıristiyanlığın dinî kurumu olan Kilise'nin Avrupa'daki birçok sosyal ve ekonomik yapı üzerinde etkili bir unsur olmuştur. Kilise'nin elde etmiş olduğu güç zamanla kralların tahta geçmelerini etkileyecek niteliğe ulaşmıştır.

¹⁰⁰ Uzunçarşılı (1983: 200-201).

¹⁰¹ Goff (1999: 47-49).

¹⁰² Goff (1999: 50).

İspanya bölgesinde yaşanan Müslüman fetihlerin ardından kurulan Endülüs Emevî devleti ilk zamanlarında sergilemiş olduğu hoşgörülü politikalar sebebiyle uzun yıllar Avrupa'da varlığını devam ettirmiştir. Fakat zamanla Hıristiyanların bir birlik altında hareket etmeleri, Endülüs Emevî devletini yıkmış ve İspanya bölgesinde yaşayan birçok Müslüman topluluğun yok olmasına neden olmuştur. Endülüs Emevî devletinin yıkılmasıyla birlikte özgüvenlerini kazanmış olan Latin-Hıristiyan birlikleri, Kudüs bölgesindeki Müslümanları yok etmek için Haçlı seferleri fikrini ortaya koymuş ve bu faaliyetlerine 1095 yılında ulaşmışlardır. Endülüs devletinin bir birlik altında yok edilmesi Avrupa'daki Hıristiyan kralların Haçlı seferleri düşüncesine kapılmalarında önemli bir rol oynamıştır.

İstilâların yaşanmasıyla birlikte farklı üretim araçları Avrupa'daki topluluklar tarafından öğrenilmiş, bu yeniliklerin öğrenilmesinin ardından kurulan koloniler toprak merkezli bir ekonomik sistem meydana getirmiştir. Feodal sistemin uygulanmaya başlanmasıyla birlikte Avrupa'nın ekonomik, sosyal ve idarî hayatında köklü değişimler yaşanmıştır.

1.2.2. Geç Ortaçağ Avrupası'nda II. Feodal Çağda Yaşanan İç Yayılımlar

Ortaçağ Avrupası'nda XI. yy.'dan itibaren dış yayılımların yanında bir takım iç birleşmelerin yaşandığı süreçler meydana gelmiştir. Bu birleşmeler başta Kuzey Avrupa olmak üzere zamanla tüm Avrupa'da yaşanmıştır. Avrupa'daki iç yayılımların ilk dönemlerinde, Hıristiyanlık inancını yaymak için çeşitli faaliyetler gerçekleştirmişlerdir. Bu amaç doğrultusunda Alman İmparatoru ve Alman piskoposlukları tarafından kurulması plânlanan Hıristiyan birliklerini, kendi denetimleri altına almayı hedeflemişler. Ancak Fransa, İngiltere, İspanya, İskoçya, İskandinavya, Macaristan ve Polonya Krallıkları, bağımsız bir şekilde yönetildikleri için Hıristiyan birliği düşüncesi faaliyete geçememiştir.¹⁰³

¹⁰³ Gül (1999: 125).

1059 yılında meydana gelen Papalık mücadelesi Avrupa'nın iç yayılmalarında bir takım gelişmelerin yaşanmasına ortam hazırlamıştır. Bu gelişmelerin sebebi, Kilise kurumunun Almanya ve İtalya piskoposluklarının atama yetkisini elinde bulundurmasıyla ortaya çıkmıştır. O dönemde papalık kurumu, İmparatorların askerî ve siyasî kuvvetini, Güney İtalya'da bulunan Norman Krallığı ile Kuzey İtalya'nın kentleriyle sağlamıştır. Tüm bunların ardından XI. yy.'da Alman İmparatoru olan IV. Henri ile o dönemde papa olan VII. Gregoire arasındaki mücadeleler başlamış ve Alman prensleri Kral Henri'ye karşı ayaklanmıştır. Fakat IV. Henri isyana kalkışan prensleri yenmiş ve Roma bölgesini işgal ederek papalık kurumunun başına yeni bir papa atamıştır. Bu ayaklanmanın bastırılmasının ardından yapılan antlaşma ile kral, Kilise yöneticilerinin sahip oldukları ayrıcalıkları kısıtlamıştır.¹⁰⁴

XII. yy'da İngiltere Kralı Richard ile Fransa Kralı Philippe-Auguste arasında bir takım mücadeleler başlamıştır. Krallar, karşılıklı olarak diğerinin vassallarını kışkırtmış, Kral Richard'ın ölümünden sonra imparator olan John döneminde isyana kalkışan İngiliz senyörleri ile kral arasında "Magna Charta"¹⁰⁵sözleşmesi imzalanmıştır. Bu sözleşme gereğince; İngiliz hükümetine karşılık, İngiliz hukukunun varlığı kral tarafından teminat altına alınmıştır.¹⁰⁶

1254 yılında İmparatorluk çökme noktasına gelmiş, bunun üzerine Lâtin-Hıristiyanlık dünyasının tek yönetim organı olarak papalık kurumu ayakta kalmıştır. Bu tarihten itibaren papalık kurumu, milli monarşi sistemiyle yönetilen Fransa ve İngiltere çatışma içine girmişler. Fransa ve Papalık arasındaki iktidar mücadelesi XIV. yy.'da yapılan anlaşmayla sonuçlanmıştır. Bu antlaşma doğrultusunda; din adamlarının verdikleri vergilerin Papalar tarafından toplanması kararı alınmıştır. 1273 yılında Habsburg hanedanından Rudolf

¹⁰⁴ Seignobos (1940: 99-101).

¹⁰⁵ Magna Charta: Türkçe karşılığı, "Büyük Sözleşme" anlamına gelmektedir. Diğer adı ise Carta Libertatum (Özgürlük Sözleşmesi) olarak da kullanılmaktadır. Latince yazılmış ve 15 Haziran 1215 yılında Kral John, Papa III. Innocentius ve İngiliz baronları arasında imzalanmıştır. Bkz.: Humanitas (2009: 7-10).

¹⁰⁶ Gül (1999: 126).

imparator olmuş, bu dönemde kralın hâkimiyet alanları Avusturya ve Güneydoğu Almanya bölgelerine kadar genişlemiştir. İmparatorlukların yeniden güç kazanmalarına karşılık, papalık kurumu güç kaybetmiştir. Bunun üzerine 1307 yılında Papalık, merkezlerini Güney Fransa bölgesinde yer alan Avignon şehrine taşıyarak, Fransa kralının egemenliği altına girmiştir. Bu neticeler sonucunda Papalık kurumunu eski gücüne kavuşturmak isteseler de 1417 yılında Papalığı tek çatı altında birleştirilmesi, kurumun monarşi özelliğini kaybetmesine sebebiyet vermiştir. Papalık ve krallar arasındaki mücadeleler Avrupa’da yaşanan “Lâiklik”¹⁰⁷ düşüncesinin temellerini oluşturmuştur.¹⁰⁸ II. Feodal dönem olarak nitelendirdiğimiz zamanda Avrupa’da yaşanan bir takım gelişmeler; Hıristiyan bölgesinde feodal krallıklarıyla Papalık arasında iç mücadeleler yaşanmıştır. Bu mücadeleler esnasında yapılan savaşlar sonucunda, kıtlık ve salgın hastalıklar meydana gelmiştir. Bunun yanında Papalık kurumunun yerel prenslikler ve imparatorluklar üzerinde egemenlik kurma düşüncesiyle hareket ettiği görülmüş, fakat kralların yapmış oldukları başarılı politikalar sayesinde Papalık, krallıklar üzerindeki egemenliklerini kaybetmiştir. Bunun sonucunda Papalık kurumunun birleştirilmesinin ardından kurumun tek bir Papa tarafında yönetilmesi aşamasına geçilmiştir. Böylece bu dönemde Avrupa’da yaşanan gelişmelerin çoğu Papalık ile kralların arasında gerçekleşmiş olan iktidar mücadeleleriyle devam etmiştir.¹⁰⁹

Avrupa’da II. Feodal dönem boyunca yaşanan iç yayılmalar, krallıkların ya da bölgesel prenslerin faaliyetlerinden çok Papalık kurumunun gerçekleştirdiği faaliyetler doğrultusunda gelişmiştir. I. Feodal dönemde güçlenmeye başlayan Hıristiyan din adamları, II. Feodal dönemde sahip oldukları kudretlerini eyleme dönüştürme şansı yakalamışlardır. Hıristiyan birliğini kurmayı amaçlayan Papalık, birlik düşüncesine sahip olmayan Avrupa’daki bazı Hıristiyan kral ve prenslerle çatışmalar yaşamış, birlik taraftarı krallarla

¹⁰⁷ Lâiklik: Ortaçağ Avrupası’nda Kilise’ye veya örgün bir din içinde bulunmamak olan laiklik, geniş anlamda din ve devlet işlerinin ayrı bir kurum altında yönetilme işidir. Bkz.: Göger (2005: 3-5).

¹⁰⁸ Vergin (1994: 16).

¹⁰⁹ Gumilev (2003: 161-162).

kurdukları ittifaklar sonucunda Papalık kurumu başarılı sonuçlar elde etmiştir. Papalık kurumunun giderek güçlenmesi, bazı feodal krallıkları rahatsız etmiş, bunun üzerine feodal krallıklar ve Papalık arasında yaşanan yeni çatışmalar Avrupa'daki iç çatışmalar başlamıştır. Nitekim yaşanan iç çatışmalarda salgın hastalıkların ve kıtlığın ortaya çıkmasıyla Avrupa'da bir iç karışıklık dönem yaşanmıştır. Bölgesel feodal beylerinin yaptıkları ittifaklarla, Papalık kurumu yenilmiş, Papanın sahip olduğu bazı ayrıcalıkların azaltılmasıyla Avrupa toplumları üzerinde Papanın etkinliği azalmaya başlamıştır.

II. BÖLÜM

II. ORTAÇAĞ AVRUPASI FEODAL SİSTEMİNDE SINIFSAK YAPI VE ARALARINDAKİ İLİŞKİLER

Ortaçağ Avrupa'sında yaşanan şartlar feodalite olarak nitelendirilen bir sistemi geliştirmiştir. Sistemin bir gereği olarak Avrupa toplulukları arasında belirli özellikler altında sınıfsal bir yapı oluşmuş ve bu yapılar arasındaki ilişkiler feodal sistemin işleyişine büyük katkı sağlamıştır.

II.1.Ortaçağ Avrupası Feodal Sisteminde Sınıfsal Yapı

X. yy. dönemi içinde feodalite sisteminin başlıca özellikleri, Avrupa'nın merkezleri olan Kuzey Loire ve Ren nehri bölgelerinde zaman zaman ortaya çıkmıştır. Bu sistemin ilk dönemlerinde, farklı coğrafyalardan ve kültürlerden gelen bazı Karolenj kontları, yerel beyler, profesyonel askerler ve köylüler Avrupa'nın önemli merkezlerine yerleşmişlerdir.¹¹⁰ Bu yerleşmelerin ardından Ortaçağ Avrupası'nda feodal sistemin bir sonucu olarak toplumsal sınıflar ortaya çıkmıştır. Bunlar; soylu sınıfı, ruhban sınıfı ve köylü sınıfı olarak üç bölüme ayrılmıştır.¹¹¹ Feodal sistem de güçlü bir merkezî yapının olmayışı, parçalanmış bir yönetim yapısının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Nitekim Ortaçağ Avrupası'nda egemenlik hakkı kralın elinden alınarak, yasama, yürütme ve yargı yetkileri feodal beyler tarafından oluşturulan kurallar doğrultusunda şekillenmiştir. Ortaya çıkan kurallar gereği her senyör, kendi malikânesinin kralı konumundadır. Feodalitede kral, Senyör sıfatıyla feodal hiyerarşik yapının en üst kısmında yer almış ve Senyörlerin kralı hâline gelmiştir.

Feodalite içerisinde kralların, feodal örf ve âdet kuralları sebebiyle senyörlerin toprağında yer alan ve çalışan halka müdahale etme yetkisinin olmadığı görülmüştür. Kral sadece mülkiyeti kendisine ait olan topraklarda yaşayan ve çalışan halka müdahale hakkına

¹¹⁰ Epstein (2014: 65).

¹¹¹ Özçelik (1950: 332).

sahip olmuştur.¹¹² Feodal dönem boyunca krallar, diğer feodal beylerle ortak kararlar alarak yeni kurallar çıkarmaya başlamıştır. Ayrıca kendi adına vergi toplamak ve savaş çıkarmak gibi yetkiler de kralın elinden alınmış, idarî hususlar senyörler ve kralın ortak kararları doğrultusunda şekillenmiştir.¹¹³

Feodal toplumda kral, vassal sahibi olan feodal beylerden “auxilium” (yardım) ve “concilium” (danışma) adı altında iki tür hizmet görme hakkına sahiptir. Auxilium ilkesi; senyörlerin kral için yapmak zorunda olduğu askerî hususlarla, ekonomik yardımları kapsarken, concilium ilkesiyse; senyörlerin, krala her konuda danışmanlık yapmakla yükümlü olduğu durumlardır.¹¹⁴ Kralın ve vassalların bu tür amaçlar doğrultusunda bir araya gelerek oluşturdukları toplantı alanlarına “curia” veya “concilium” adı verilmiştir. Yapılan bu tür toplantılarda feodal beyler, önemli gördükleri devlet meselelerinin çözülmesi için krala yardımcı olmuşlardır.¹¹⁵ Feodal sistemde sınıfsal yapının en önemli bireyleri olan Senyörler, toplumsal yapıda aynı statü özelliğine sahip olmamışlardır. Çünkü feodal hiyerarşi yapı içinde haklarla görevler, sosyal hayat ve buldukları konum açısından farklılık göstermektedir. En üstte kral bulunurken, en alt kısımda şato sahibi olmayan şövalyeler yer almıştır.¹¹⁶ Nitekim kral ile şövalye sınıfı arasındaki farklılık, bu hiyerarşik yapı gereği her sınıfın kendisine ait hakların giderek azalmasıyla meydana gelmiştir.¹¹⁷ Bu hiyerarşik yapı aşağıda belirttiğimiz şekilde oluşmuştur.

¹¹² Sarıca (1969: 14).

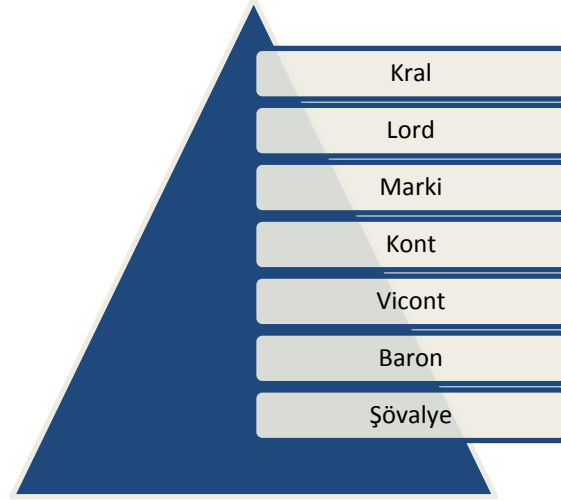
¹¹³ Akyılmaz ve Cin (1995: 40).

¹¹⁴ Aydoğan (2006: 36).

¹¹⁵ Akyılmaz ve Cin (1995: 40-41).

¹¹⁶ Duby (2004: 171-172).

¹¹⁷ Akyılmaz ve Cin (1995: 42).

Şekil 1: Soylu Sınıfının Hiyerarşik Yapısı

Feodal hiyerarşi yapısının alt kısmında yer alan şövalye sınıfı, ilk dönemlerinde soylu sınıfının içerisinde yer almıştır. Şövalyeler, “miles” adı verilen bağımlı statüde yer alan kişilerin çocuklarıydı ve askerî görevler altında çalışmışlardır. Fakat zaman ilerledikçe bu konumlarından uzaklaşmış ve aristokrasi içine dâhil olmaya başlamışlardır.¹¹⁸

Feodal sistemde askerî vassallar ve onların şeflerinden oluşan profesyonel askerî sınıf ortaya çıkmıştır. Bu politik-askerî sistem Avrupa’da meydana gelen feodal ekonominin bir sonucu olarak oluşmuştur. Avrupa’da VIII. y.y.’da hücum süvarileriyle oluşan yeni bir savaş modeli meydana çıkmış, bu modelle birlikte feodal sistemin tamamlanmasının hızlandığı görülmüştür. Bu durumun ortaya çıkmasında Orta Asya bölgesinden gelen üzenginin Avrupa’da kullanılmaya başlanması da etkili olmuştur. Böylece yeni koşum takımları, demir nallar, üzengi ve hücum süvarileri Avrupa’da soylu sınıfıyla birlikte Şövalyelerinde güçlenmesini etkilemiş ve feodal sistemin bir sonucu olarak gerçekleşen sınıfsal yapının temeli atılmıştır.¹¹⁹

¹¹⁸ Duby (2004: 175).

¹¹⁹ Hopson (1995: 113-115).

Ortaya çıkan sınıfsal düzende, Şövalye olabilmek için bir takım aşamalardan geçmek gerekmektedir. Bu aşamalar doğrultusunda ilk olarak bir tören yapılmış, Şövalye olacak kişiye, beyaz bir kıyafetle kırmızı cübbesini giydikten sonra mihrabın karşısında 10 saat diz çökmek veya ayakta nöbet tutmak zorunlu kılınmıştır. Bu nöbetin ardından şafak vaktinde, çoğunluğu soylu sınıftan oluşmuş bir topluluk karşısında, Şövalyenin kefilisi olarak adlandırılan kişi Şövalye adayını feodal Lord'a sunmuş ve Lord bunun üzerine ona kılıcını vererek dua aşamasına geçilmiştir. Ardından yaşça büyük olan bir Şövalye, yeni şövalyeye bir yumruk vurarak Şövalyenin dayanıklılık sınırı bu taktikle sınanmıştır. Bu işlemler bittikten sonra şövalye adayı, kılıcını iyilik için kullanacağına, Kiliseyi, dulları, yetimleri ve fakirleri kötülere karşı koruyacağına dair yemin ederek Şövalyelik unvanını almıştır.¹²⁰

Ortaçağ Avrupası'nda feodal hiyerarşinin oluşmasının ilk aşaması, alt feodalleşme olarak adlandırılan "Subfeudation" yönteminin ortaya çıkmasıyla gerçekleşmiştir. Roma hukukuna göre önemli bir yeri olan ve "dominium" olarak adlandırılan sahiplik ilkesi, feodal sistem içinde önemli bir yer teşkil etmiştir. Bu özellik doğrultusunda, toprağın mülkiyeti kendinde olan ve "Dominium Directum" olarak adlandırılan sahiple, feodal hizmet karşılığında toprakta üretimi gerçekleştiren "Dominium Utile" diye adlandırılan Vassal arasındaki ilişki sonucunda feodal düzen oluşmuştur. Bu düzende Lordun elinde bulundurduğu "fief" yani toprağıyla üzerinde çalıştırdığı Vassalı, parçalara bölerek dağıtma hakkına sahiptir. Bunun ardından Lord "Süzeren" adını almış, toprak verdiği kişiler onun vassalı olmuş ve bunun üzerine feodal sistemde "Vassal-Süzeren ilişkisi" diye adlandırılan ekonomik bir ilişki ortaya çıkmıştır.¹²¹

Sınıflar arasında oluşan farklı özelliklerin yanında, feodal beylerin statülerinden dolayı sahip oldukları bir takım imtiyazların var olduğu bilinmektedir. Feodal sistemde soylu sınıfının sahip olduğu imtiyazlara "immunity" adı verilmiştir. Ortaçağ'da İngiltere bölgesinde

¹²⁰ Martin (2009: 16-20).

¹²¹ Akyılmaz ve Cin (1995: 44).

imtiyazlar, kral tarafından verilmiş ve bu verilen imtiyazlar yargının yanında polis kurumlarını da kapsamıştır. Sistem çerçevesinde verilen imtiyazlar, Lordun malikâne toprakları üzerinde yargılama yetkisini elinde bulundurmasıyla birlikte, davalara hüküm verme ve topraktan elde edilen geliri toplamak olarak adlandırılan “sac and aoc” ifadesi doğrultusunda imtiyazlar elde etmiştir. Bununla birlikte feodal Lord, malikânesinde ortaya çıkan problemler, kavgalar ve kralın ilgi alanına girmeyen borçlarla ilgili davalarda karar verme yetkisine sahip olmuştur.¹²²

Ortaçağ Avrupası'nda feodal sistem içerisinde gerçekleşmiş olan sınıfsal yapılar hukukî, ekonomik ve bölgesel farklılıklar sonucunda gelişmiştir. Ortaçağ toplulukların sahip oldukları sınıfsal statüleri sebebiyle, sınıflar arası geçişler mümkün olmamıştır. Bu nedenle meselenin daha iyi anlaşılabilmesi için, feodal sistemde ortaya çıkmış olan sınıfsal yapıları ayrı başlıklar altında irdeleyerek, Avrupa'da yaşayan toplulukların hangi koşullar altında yaşamlarını sürdürdükleri ve bu koşulların hangi amaç ve çıkarlar doğrultusunda oluştuğunu belirli analizlerle açıklamaya çalışacağız.

II.1.1. Soylu Sınıfı

I. Feodal Çağ'da Roma dönemine ait soylu kişilerin güçlerini kaybettiklerini görmekteyiz. Bunun yanında I. Feodal Çağ'da soylu olabilmek için soyunda herhangi bir leke olamaması ve kölelik yapmaması şartı da bireylerin soyluluk statüsüne dâhil olmasını gerektiren önemli özelliklerin başında gelmektedir. Nitekim bu dönemde bireysel hürriyet ile soyluluk kavramı aynı anlamda kullanılmaktadır. Fakat alt kısımda yer alan bir takım özgürlükler için öne sürülen soyluluk kavramı zamanla azalmış, Ortaçağ Avrupa toplumlarında yer alan kudretli ve güçlü aileler için kullanılan bir tabir olmaya başlamıştır.

¹²² Bloch (2014: 542-554).

Bunun sonucunda soylu sınıfı tabiri, sınıfsal statüye dayanarak II. Feodal Çağ'da gelişmiştir.¹²³

II. Feodal Çağ'da soylu sınıfına dâhil olabilmek için iki önemli şartın yerine getirilmesi zorunlu tutulmuştur. İlk olarak; bireyin kendisine ait bir statü içinde olması ve sahip olduğu statünün, üstünlük ilkesi doğrultusunda gerçekleşmiş olmasıdır. İkincisiyse; sahip olunan statünün kan bağıyla devam etmesinin gerekliliğidir. Böylece elde edilen toplumsal ayrıcalıkların irsî özelliklerden kaynaklanması, hukukî yönetim tarafından onaylanması manasına gelmekteydi.¹²⁴ Görülüyor ki sistemin bir gereği olarak ortaya çıkan sınıfsal yapıların oluşması için en önemli özellik, “kan bağı” diye adlandırılan soy dayanışmasına bağlı bağın oluşmasıyla ilgili hususlardır. Bu hususlar neticesinde feodal yapının sınıfsal hiyerarşisi belirlenerek ekonomik ve sosyal ayrıcalıkların bazı temel kurallar doğrultusunda meydana geldiği görülmüştür.

Feodal yapı içinde en önemli basamağı oluşturan soylu sınıfına mensup üyeler bazı ayrıcalıklara sahipti. Nitekim soylu sınıfının en üstünde yer alan senyörlerin, kendi sınıfı içinde bulunan kişiler arasında da rütbe ve unvan ayrıcalıkları olmuştur.¹²⁵ Senyörlerin en üstün kişisi kraldır ve kraldan sonra ona bağlı olan vassallar gelmiş, Vassalların en üstünde yer alan kişiye ise “Dük” adı verilmiştir. Dük'ün ardından sırasıyla; Kontlar, Baronlar, Vikontlar ve Şövalyeler yer almışlardır. Bu kişiler doğdukları andan itibaren soylu sınıfına dâhil olmaları sebebiyle devlet ve askerlik görevlerinden başka bir iş yapmamışlardır.¹²⁶ Bahsettiğimiz hususlar doğrultusunda feodal yapı içinde her bir bireyin kendine ait bir görevi vardı ve almış oldukları bu görev sonucunda bazı ayrıcalıklar elde etmişlerdi. Örneğin; askeri görevler altında bulunan kişiler, toprakta üretim faaliyetlerine katılmadıkları gibi sahip oldukları ekonomik imtiyazlar sebebiyle toprak sahibi olmuşlardır. Kanaatimizce feodal

¹²³ Bloch (2014: 445-446).

¹²⁴ Bloch (2014: 439-440).

¹²⁵ Mcneill (2015: 332-333).

¹²⁶ Bedirhan (2012: 356).

sistem içerisindeki bu sınıfsal hiyerarşik yapı toprak eksenli gelişmesini etkilemiş ve soylu sınıfı içindeki bireylerin sahip oldukları ayrıcalıklar sebebiyle belirli bir mesleki eğitim içine dâhil olmalarının yolunu kapatmıştır.

Feodalite sistemine göre, birey ve içinde yer aldığı grup birbirlerinden ayrı olarak düşünülemezdi. Nitekim bir üyenin yapmış olduğu olumlu ya da olumsuz olaylar, mensubu olduğu grubu da etkilemiştir. Var olan kan bağı nedeniyle, ortada yaşanabilecek olumsuz bir durum sonucunda kan davaları ortaya çıkmıştır. Ayrıca feodal sistem içinde tek başına barınmaya çalışan bireyin yapabilecekleri, çoğunlukla birlikte hareket eden bir kişiye göre daha sınırlı olmuştur.¹²⁷ Bu durum da bireyleri, kudret sahibi olan bir kişinin himayesi altına girmeye zorlamış ve sonuç olarak feodal toplumun en belirgin özelliği olan himayeci yanının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Nitekim himaye altına girmeyen kişi, feodal sistem içinde bir takım haksızlıklara ve saldırılara maruz kalmış, hatta feodal hukuk kurallarına göre kanun dışına itilmiştir.

Feodal sistemde vassal ile senyör arasında var olan ilişkiler önceki dönemlerde geleneksel bir takım kurallar doğrultusunda uygulanırken, zamanla verilen yükümlülükler yazılı metinler içine alınarak anlaşmaya yönelik bir hüviyet kazanmıştır. Böylece vassalın, senyöre “sadakat yemini” ile “güvenlik yemini” beyan etmesi aşamasına geçilmiştir. Vassal bu yeminlere uymaması durumunda feodal kanunlar gereği ağır yaptırımlara maruz kalmıştır. Nitekim vassalın ilk görevi; savaş anında Senyöre at üzerinde yardımcı olmaktır. Ayrıca barış zamanında ve dinî bayramlarda Senyör, sahibi olduğu bütün Vassallarını “kurul” altında toplamış, bu kurul toplantıları aynı zamanda danışma meclisi özelliğine sahip olmuştur. Bu toplantılarda devletin önemli olayları tartışılarak ortak karar alınmıştır. Vassalların bu toplantılarda olmasının nedeni; yapmış olduğu yemin sonucunda Senyöre yardım etmek zorunluluğunun olmasının yanında, Senyörün verdiği kararlar ışığında hareket etmesiyle

¹²⁷ Gül (2009:145).

ilgilidir.¹²⁸ Vassal ve Senyör arasındaki karşılıklı güven ve sadakat bağlamında gerçekleştirilen ilişkiler sonucunda her iki taraf açısından belirli bireysel çıkarların hâkim olması önemli bir husustur. Nitekim Senyörün savaş alanında gerçekleştirmek istediği faaliyetlerin birçoğu vassallar vasıtasıyla oluşmuştur. Buna karşılık Vassallar karmaşık bir yapı içinde bulunan Avrupa toplulukları arasındaki güvenliğini sağlayabilmesi için Senyörün kudretine ihtiyaç duymuşlardır. Bu durum da feodal sistem içerisinde bölgesel beylerin egemenliklerini güçlendirmiştir.

Feodal sistemde soylu sınıfına mensup olan bireyler bir takım derecelere sahiptir. Birinci derecede Lâtince “rex” sözcüğüyle nitelendirilen krallardır. Kralın ardından; Dük, Comte, Marquius ya da Lâtince bir sözcük olan Prensler bulunmuşlar, Prenslerden bir derece alt kısımda ise; Baronlar ya da sör diye adlandırılan kişiler gelmişlerdir. Bu kişilerin ardından XII. yy.’dan itibaren Şövalye sınıfı yer almıştır.¹²⁹ Askerî ve ekonomik güce sahip olan feodal beylerin, hem toprağın, hem toprak üzerinde çalışanların, hem de toprağın işletilmesi için kullanılan araç ve gereçlerin tek sahibi olması, güçlerini büyük oranda artırmış ve Ortaçağ Avrupası’nda yönetici güç hâline gelmelerini sağlamıştır.¹³⁰

Soylu sınıfının feodal toplum içinde kültür ve eğitim faaliyetleri açısından oldukça geri bir durumda oldukları göz ardı edilemez bir gerçektir. Kral olarak tahta çıkmış olan Büyük Otto okumayı 30 yaşında öğrenebilmiş, hatta isimlerinin harflerini bile bilmeyen krallar tahta çıkmışlardır. Krallarla birlikte soylu sınıfı hiyerarşisi içinde sınıfsal basamaklardan aşağıya inildikçe, soyluların kültür ve eğitim düzeylerinin daha kötü bir durumda olduğu dikkat çekicidir. Soylular içinde eğitim düzeyinin bu kadar düşük olması ruhban sınıfı oluşturan kişilerin, krallara göre daha bilgili kişiler olması Ortaçağ Avrupası’nda rahiplerin düşünceleri ve bilgileriyle hareket eden yönetici kesimin ortaya çıkmasını

¹²⁸ Bloch (2014:346-354).

¹²⁹ Aydoğdu (2016: 4).

¹³⁰ İrmiş ve Gök (2008: 1-2).

sağlamıştır. Yöneticilerin, çevrelerinde yer alan sivil görevlilere yaptırmak istedikleri bir takım faaliyetleri, ruhban sınıfına dâhil olan kişilere yaptırmaya başlamaları, Ortaçağ Avrupası'nda VIII. yy.'da Merovenj Krallığının uyguladığı ve "Lâiklik" olarak nitelendirilen sivil danışma mercilerinin ortadan kalkmasına neden olmuştur.¹³¹ Feodal sınıf yapısında en üst kısımda bulunan soylu sınıfına mensup kişilerin sahip oldukları bazı haklar, sistem içinde olumlu sonuçlar kazanmalarına neden olsa da, yönetici sınıfın bilgiden ve kültürel özellikten yoksun olmaları, ruhban sınıfının tekeli altında hareket etmelerini sağlamıştır. Soylu yöneticilerin, din adamlarına verdikleri ayrıcalıklı bazı haklar zamanla iktidar koltuğundaki soyluların aleyhine yönelik sonuçlar doğurmuş, bu durum da Avrupa'da ruhban sınıfı ve soylu sınıfı arasında çıkması muhtemel savaflara ortam hazırlamıştır. Din adamlarının kontrolü altında iktidarlarını sürdürmeye çalışan soylu yöneticiler, egemenlikleri altındaki toplulukları, Kilise'nin koyduğu kurallar doğrultusunda yönetmiş, bu da Avrupa'nın idarî ve sosyal yapısını, Kilise eksenli değiştirmiştir.

Soylu sınıfının ekonomik hayat üzerinde söz sahibi olması ve egemenlikleri altında yer alan toplulukları, topraklarıyla birlikte alıp-satması, Avrupa'da sosyal adaletten uzak bir sınıfsal yapıyı ortaya çıkarmıştır. Bu sınıfsal yapının en üst kısmında bulunan soyluların, kendi içinde bir hiyerarşik düzene sahip olmuş, bu durum da her bir soylu bireyin altında bulunan soylu üzerinde belirli bir egemenlik kurmasına neden olmuştur. Sınıfsal yapı nedeniyle birbirlerine kan bağı veya ekonomik sözleşmelerle bağımlı hale gelmeleri, feodal sistemin himayeci toplum yapısını ortaya çıkarmış, bu yapı sayesinde Ortaçağ'da, Avrupa toplumunun; sosyal, kültürel ve ekonomik yapısını etkileyen feodalite uzun yıllar sürmüştür.

¹³¹ Seignobos (1940: 177-181).

II.1.2. Ruhban Sınıfı

Avrupa’da Hıristiyanlık dini ilk olarak zanaatkârlar ve alt tabakada yer alan insanlar arasında yayılmaya başlamıştır.¹³² Roma İmparatorluğu’nun V. yy.’da gerçekleştirmiş olduğu faaliyetler, Hıristiyanlığı önce şehirlerde, ardından Avrupa’nın farklı birçok bölgesinde yaymıştır. Ancak bu yayılma Kuzey ülkeleri ve Büyük Britanya bölgeleriyle birlikte göçebe hayat süren kavimlerde çok fazla görülmemiştir. V. yy ile XI. yy. arasında Avrupa bölgesinde Hıristiyanlık, köylü sınıfıyla Barbar toplulukları arasında yayılmıştır. Bu durum, şehir hayatından başlayıp köylere kadar yayılan Kilise örgütlenmesinin tamamlandığının göstergesi niteliğindedir.¹³³ Bu aşamaların ardından ruhban sınıfı, Hıristiyanlığın farklı coğrafyalara yaymak için gittikleri bölgelerdeki eski inanışların kaldırılması için ağır yaptırımlar uygulamışlardır. Hıristiyan inancını, barbar topluluklara kabul ettirebilmek amacıyla yaptıkları ibadetleri sadeleştirip halkın kolay bir şekilde benimsemelerini sağlamışlardır.¹³⁴

Kilise, Batı Roma İmparatorluğu’nun yıkılmasının ardından gücünü korumuş, zamanla Avrupa’da meydana gelen merkezî yönetim boşluğundan faydalanarak Avrupa toplumları üzerinde etkileyici bir güç hâline dönüşmüştür. Bununla birlikte Kilise hiyerarşisi, özel bir yasama-yargı ayrıcalıklarıyla korunmuş bu da ruhban sınıfında tam anlamıyla hukukî bir yapı ortaya çıkarmıştır. Papaz olarak adlandırılan kişiler, Kilise içerisinde dünyevî yaşamdan uzak bir eğitim sürecinden geçmişlerdir. Bunların yanında Manastır diye adlandırılan eğitim merkezlerinin kapıları, papaz olamayacak kişilere kapalıdır.¹³⁵ Kilise örgütlenmesinin en alt kısmında, eğitimleri az ve gelirleri düşük papazlar yer almıştır. Papa Gregorius döneminden önceki yıllarda papazların çoğu evlidir. Fakat Papa Gregorius döneminde ruhban sınıfı üyelerinin dünyevi hayat şartlarından etkilenmeleri ve Hıristiyan öğretilerinden uzaklaşmaları gerekçesiyle ruhban sınıfı üyelerinin evlilik yapması yasaklanmıştır. Bunların yanında ruhban

¹³² Seignobos (1940: 99).

¹³³ Seignobos (1940: 100).

¹³⁴ Durmaz (2004: 33).

¹³⁵ Toynbee (1991: 17).

hiyerarşisi içinde zirvede bulunan Kilise senyörleri olarak adlandırılan kişiler bulunmuş ve bir takım görevler almışlardır. Kilise senyörlerinin görevleri arasında, başrahiplik, piskoposluk, başpiskoposluk ve kılıç baronluğu gibi üst düzey mevkiler yer almaktadır. Bu hiyerarşik yapı feodal toplumun bir sonucu olarak doğmuş ve ortaya çıkan bu durum sonucunda kilise prenslikleri ortaya çıkarmıştır.¹³⁶

Avrupa'da feodal dönem boyunca Kilise piskoposları, mevkileri gereği dinî görevlerinin yanında dünyevî faaliyetler içerisinde de bulunmuşlardır. Bu faaliyetlerine krallar tarafından destek verilmiştir. Çünkü onlar feodal dönem boyunca ruhban sınıfına mensup üyelerin çalıştıkları bölgelerde, kralın temsilcisi sıfatıyla dünyevî işleri yürütmüşlerdir. Piskoposlar bu görevleri yerine getirirken, çalışmalarını yönetici sınıfın denetleyicisi konumunda gerçekleştirmişler, bu denetlenme çalışmaları genellikle piskoposun görev alanı olan kırsal bölgelerde değil, katedrallerin yer aldığı büyük şehirlerde yapılmıştır. Yaptıkları bu faaliyetlerin karşılığında, krallar tarafından din adamlarına belirli bir ücret ödenmiş ya da görev yerlerinin idaresi piskoposluklara devredilmiştir. Kralların bu bölgeleri piskoposlukların kontrolüne bırakmasındaki amacı; din adamlarının yönetimi altındaki toprakları, irsî olarak devretme olanaklarının bulunmamış olmasıyla ilgilidir. Böylece krallar, egemenliği altındaki toprakları bu yöntemle korumuşlardır. Ayrıca piskoposların atama işlemlerinin kralın inisiyatifine bağlı olması, kırsal alanlara gönderilen piskoposların krala karşı sadakatli olmalarını sağlamıştır. Bu hususlar sonucunda Frank bölgesinde, kralın yerli feodal beylere ve düklerle karşı güvencesi, piskopos-kontlukları oluşmuştur.¹³⁷

Ortaçağ'da feodal toplum yapısı içinde soylu sınıftan sonra ikinci üstün sınıf olan ruhban sınıfı da kendi içinde iki bölüme ayrılmıştır. Birinci kısımdakiler, sadece din işleriyle ilgilenmiş, yaşamları boyunca Manastırda dua etmiş ve hayatlarını ibadet yaparak sürdüren piskoposları kapsamıştır. İkinci kısım da; dünyevî işlerle ilgilenen şehir ve köy rahipleri yer

¹³⁶ Seignobos (1940: 98).

¹³⁷ Bloch (2014: 609-612).

almıştır. Ruhban sınıfı içinde bulunan tüm din adamları Roma şehrinde bulunan papaya bağlı olmak zorunda kalmıştır.¹³⁸

Feodal sistemin bir sonucu olarak Kilise üyelerinin üretim faaliyetlerine katılmaları bir yük olarak görüldüğü için toprakta çalışmaları yasaklanmıştır. Bunun yanında Kilise'nin sahip olduğu mal varlığının asıl sahibi, ruhban sınıfına dâhil olan kişilerin tekelindedir. Bu durumun sonucunda Kilise mensuplarının, eyalet büyüklüğünde toprak sahibi oldukları görülmüştür. Bu toprak sahipleri komuta yetkilerini de ellerinde bulundurdukları için her tabakadan oluşan bağımlıların sahipleri hâline gelmişlerdir. Bazı köylü ve serfler için; Kiliseye ait toprakta çalışmak, soylu bir kişinin toprağında çalışmaktan daha avantajlı görünse de, bazen Kilise'nin uyguladığı sert yaptırımlar bu durumu tersine çevirmiştir.¹³⁹

Ortaçağ'da Kilise üyelerinin aldıkları ücretler, halkın verdiği bağışlarla birlikte senyörlerin onlar için topladıkları vergilerle sağlanmıştır. Ödenen toprak bağışları zaman ilerledikçe üstünde çok sayıda serf çalıştıracak güce erişmiştir. Ayrıca Kilise'nin uygulamış olduğu günah çıkarma, cennete gönderme, din uğruna savaşlar için toplanan bağışlar kilise kurumuyla birlikte ruhban sınıfının giderek zenginleşmesine sebep olmuştur.¹⁴⁰

Ortaçağ Avrupası'nda, Hıristiyan inancının ana kaynağı olan "İncil" kitabının, yalnızca bu sınıf tarafından okunması ve hesaplama faaliyetlerini de sadece din adamlarının yapması, yönetim ve sosyal kurumlarda din adamlarının etkin rol oynamalarına neden olmuştur. Öyle ki soylu sınıfı mensubu olan Kralların ve Baronların hizmetlerinde bulunan, okuma-yazma bilen ve noterlik faaliyetlerini gerçekleştiren Kilise mensubuna dâhil kişilerin bu alanlarda çalıştıkları görülmüştür. Kilise mensupları tarafından elde edilen bu ve buna benzer ekonomik kazanımları kaybetmemek için, feodaliteye en büyük desteğin, ruhban sınıfı tarafından verilmesi kaçınılmaz olmuştur. Ayrıca Kilise, toprak eksenli gelişmiş olan feodal

¹³⁸ Bedirhan (1940: 356).

¹³⁹ Bloch (2014: 612).

¹⁴⁰ Altındal (2005: 32-33).

sistemin garantisi konumundadır. Bu yapının zarar görmesi hâlinde Kilise'nin de bu durumdan etkileneceğini düşünen din adamları, feodal sistemi korumak için birçok önlem almışlardır. Alınan önlemlerin bir sonucu olarak Avrupa'da yaşayan toplulukların toplumsal, bilimsel ve kültürel yaşamlarını derinden sarsan “skolâstik düşünce”¹⁴¹ yapısı meydana gelmiştir.¹⁴²

Feodal sistemin bir gereği olarak senyörler ve vassallar arasındaki sadakat ilişkisi, Piskopos, Başrahip ve Papaz gibi ruhban sınıfı hiyerarşisi içindeki biat özelliğinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Feodal dönem içinde parçalanmış olan merkezî sistem sonucunda Kilise atamaları, Kilisenin bulunduğu merkezlerden yapılmaya başlamıştır. Ayrıca Avrupa'da ortaya çıkmış olan “Cluny Tarikatı”¹⁴³ adlı dinî topluluğun merkezi de feodal toplumun merkezinde yer almıştır. Buna benzer tarikatlar geniş ölçekte sahip oldukları toprakları parçalamışlar, özerk senyörler tarafından işletilmesine imkân sağlamışlardır. Bu senyörlere “Dekanlık” adı verilmiştir. Tarikatların olmadığı dönemlerde VIII. yy.'da Fransa'da bulunan toprakların 1/3'ü Kilise'nin mülkiyetine geçmiştir. Neticede Kilise ve din adamları Ortaçağ Avrupası'nda giderek zenginleşmeye başlamış ve bu zenginleşmenin sonucunda feodal sistemde yönetim üzerinde etkileyici bir güç hâline dönüşmüştür. Nitekim Papa'nın İtalya bölgesinde, tahıl, zeytin ve orman arazilerinden oluşan toplamda 5500 kilometrekarelik toprak sahibi olması önemli bir örnektir. Ayrıca Saksonya'da bulunan rahibe manastırının 15.000 kadar çiftliğe sahip olması feodal sistem içinde ruhban sınıfı üyelerinin sahip oldukları ekonomik ayrıcalıklarını ortaya koyan hususlardır. XI. yy. ile XII. yy.'da Avrupa'da bulunan

¹⁴¹ Skolâstik Düşünce: Ortaçağ Avrupa'sında Kilise yönetiminin etkili olduğu bir dönemde ortaya çıkan ve Kilise'nin özgür düşünce ortamına karşılık tek gerçeğin İncil de olduğunu savunan, Ortaçağ toplumlarının bilim, kültür ve sosyal yaşamları üzerinde bir takım yaptırımlar uygulanmasının sonucunda ortaya çıkan düşünce yapısının genel adıdır. Bkz.: Evkuran (2003: 37-58).

¹⁴² Seignobos (1940:100).

¹⁴³ Cluny Tarikatı: X. yüzyılda bütün Fransa'ya yayıldıktan sonra İsviçre, İspanya, İngiltere, Almanya ve Macaristan'a kadar genişlemiştir. Bu tarikattan olan rahipler, imparatorlar ve krallar üzerinde nüfuz kazanmışlardır. Ayrıca Kilise'ye de etki ederek din adamlarına ortaya atmış oldukları reform fikrini kabul ettirdiler. İçlerinden Papalığa kadar gelen kişiler bile olmuştur. Buna göre; Hristiyan dinini savunmak, şövalyeliği din uğrunda yapmak, rahiplere hürmet etmek, Hristiyanlar arasında barışı sağlamak, adaleti korumak, tarikata bağlı olanlar için hayatını vermek gibi hususlar Cluny tarikatının özellikleridir. Bkz.; Pirenne (1966: 155).

Manastırlar en fazla kredi veren kurumlara dönüşmüşler ve Ortaçağ'da dünyevî hayatla ibadeti birleştiren bir merkez hâline gelerek Avrupa topluluklarının ekonomik ve sosyal hayatları üzerinde egemen bir güç olmuşlardır.¹⁴⁴

Bahsettiğimiz hususlar doğrultusunda Kilise mensupları feodal sistem sayesinde kazanmış oldukları iktisadî ve idarî alanlardaki kazanımlarını kaybetmemek için bir takım çalışmalar yapmışlardır. Ruhban sınıfı üyelerinin arasındaki hiyerarşik yapı sayesinde bazı din adamları sahip oldukları ayrıcalıklar sonucunda Avrupa'da etkin rol oynamışlar ve bu kudret nedeniyle Ortaçağ Avrupası'nın sosyal, siyasal ve ekonomik yapı üzerinde belirleyici niteliğe sahip olmuşlardır. Nitekim istilâ girişimlerinin ardından savunma ihtiyacı içine giren toplulukların Kilise ve çevresinde bir araya gelmesi ve Kilise'nin sahip olduğu topraklarda o kişileri çalıştırmaya başlaması, feodal sistemin Kilise tarafından korunmasının yolunu açmıştır.

Din adamlarının belirlediği kanunlarla yönetilen fakir topluluklar, Kilise öğretileri sonucunda hayatlarını sürdürmüşlerdir. Hıristiyan din öğretilerini kendi çıkarları doğrultusunda açıklamaları, Avrupa'da eğitim faaliyetlerini sadece bu sınıfa mensup kişilerin yapabilmesi, feodal sistem içinde ruhban sınıfının giderek güçlenmesine neden olduğu gibi bölgesel piskopos prensliklerinin de kurulmasıyla birlikte feodal iktidar içinde söz sahibi olmalarını sağlamıştır. Tâbiyatıyla bu durum, feodal sistemin Kilise tarafından korunmasının yolunu açmış ve Avrupa'daki sosyal adaletten yoksun bir yapının koruyuculuğunu üstlenen Kilise ve Papalık kurumunun zamanla Avrupa toplulukları gözünde itibarsız olmasına neden olmuştur. Durumun farkına varan bazı din adamları, Hıristiyanlığın ve Kilise'nin eski itibarını yeniden sağlamak amacıyla, Cluny tarikatını kurmuşlardır. Bu tarikatın faaliyetleri başarılı sonuçlar doğurmuş Papalık ve Kilise eski itibarını yeniden kazanmıştır.

¹⁴⁴ Goff (1999: 62-63).

Ruhban sınıfının Cluny tarikatının faaliyetleri sonucunda tekrar eski gücüne ulaşması, feodal yapı ve krallıklar üzerinde tekrar etkili bir güç olmasını sağlamış ve bu durum Avrupa'da feodal sistemin yıkılmasına kadar devam etmiştir. Tüm bu hususlar ve tarihi bilgiler feodal sistemi besleyen en önemli unsurun Kilise kurumuna mensup kişilerin gerçekleştirdiği politikalarla sağlandığının ve Kilise kurumunun zayıflamaya başlaması da feodal sistemin ana damarlarından birisinin kopacağına kanıtı niteliğinde olmuştur.

II.1.3. Köylü Sınıfı

Feodal toplum içinde en zor koşullar altında yaşamlarını sürdüren ve sistem hiyerarşisinde üçüncü sınıfta yer alan kesim, köylülerden oluşmuştur. Bu sınıf kendi arasında iki bölüme ayrılmıştır. İlk kısımdakiler; özgür olan köylülerdir. İkinci bölümde bulunan köylüler ise; Roma İmparatorluğu zamanından kalmış olan esir köylüler ve onların sahip olduğu çocukların oluşturduğu sınıfa dâhil olan ve “Serf”¹⁴⁵ olarak adlandırılan kişilerdir.¹⁴⁶ Bununla birlikte o dönem içinde az da olsa özgür köylüler de vardır. Fakat kırsal alanda, feodal beylerin toprakları üzerinde çalışan toplulukların çoğu bağımlı köylüler olan Serfler'den oluşmaktadır. Serfler'in özgür olan köylülerden farklı bir takım angarya ve hukukî kazanımları bulunmaktadır. Nitekim Serfler, Lord'un kontrollü altında olmalarına karşı, ekonomik açıdan bağımsız üretici statüsüne sahiplerdir. Bunlarla birlikte Serfler; bağımlı olduğu lordun koymuş olduğu kanunlar gereği, hakları ve özgürlükleri yüksek oranda azaltılmış kişilerdir.¹⁴⁷

Feodal sistemin bir gereği olarak Serfler'in, toprakla birlikte alınıp satılması ve angarya özelliklerinin olmasının yanında senyör statüsündeki soylu sınıfına mensup kişilerin, Serfler üzerinde bir takım hakları ellerinde bulundurmaları, Serfler'in köle olarak nitelendirilmelerine sebep olmuştur. Fakat Serfler, kölelerin kazanamadığı bir takım

¹⁴⁵ Serf: Lâtinçe “servus” kelimesinden türeyen sözcük, Ortaçağ Avrupa'sında köle anlamında kullanılmıştır. Bkz.; Akyılmaz ve Gül (1995:48); Locke (2010: 43-44).

¹⁴⁶ Seignobos (1940: 112-113).

¹⁴⁷ Berktaç (1983: 347-349).

ayrıcalıklara sahiplerdir.¹⁴⁸ Ortaçağ Avrupası'nda meydana gelen feodal sistem, soylu sınıfıyla köylü sınıfının doğdukları andan itibaren, ilâhi bir farklılık içinde dünyaya geldikleri ve bu farklılığın hayatları boyunca devam edeceği anlayışına dikkat çekmektedir. Nitekim sistem gereği sınıflar arası geçişler bu hususlar nedeniyle yasaklanmıştır. Bununla birlikte Ortaçağ aristokratları arasında Serfler'in, kan birlikteliğinin farklı özellikler taşıdığını düşünen soylular da olmuştur.

Feodal sistem gereği Serflere, malikânelerin "Tenure" diye adlandırılan yerlerinden topraklar verilmiştir. Bu toprakların verildiği ölçüler, buldukları ülkelere ve malikânelere göre değişim göstermiştir. Nitekim bu toprakların tek sahibi feodal beylerdi, ancak bu topraklar üzerinde üretimi gerçekleştiren ve feodal bey adına çalışan sınıf ise köylü sınıfı olmuştur. Bunun yanında bu topraklarda bir bakıma kiracı olarak nitelendirilen Serfler aldıkları topraklara karşılık, toprağın asıl sahibi olan Senyöre karşı vazifeleri ve angaryaları bulunmuştur. Feodal sistemde Serflerin birçoğu aynı statüye sahip değillerdir. Öyle ki Tenure topraklarında kendine ait toprakları olan Serflerin yanında, "Demesne", "Cotter" ve "Border" denilen Serfler de yer almışlardır. Bu Serfler'den "Demesne" Serfleri; feodal beyin evinde yaşayan ve Lordun Demesne topraklarında çalışan hizmetliler olup ayrıca kendisine ait toprakları bulunan kişilerdir. Border Serfleri ise; köylerin sınırında 2-3 dönüm arası toprakları bulunan yoksul köylülerdir. Bu köylülerden, Border Serflerine göre daha az hizmet ve angarya istenmiştir. Feodal Serflerin en alt sırasında yer alan Cotter Serfler ise; toprakları hiç olmayan ve malikâne arazileri üzerinde barındıkları küçük bir kulübeye sahip olan, karınlarını doyurmak için çalışan köylüleridir. Nitekim Border ve Cotter Serfleri, emek verdikleri işlerden çok düşük ücretler almışlardır. Bu Serfler, inek ve domuz gibi hayvanları gütmelerinin yanında ekin harmanında da çalışmışlardır. Ayrıca hendek kazmak, tutuklulara

¹⁴⁸ Akyılmaz ve Cin (1995: 49).

bekçilik yapmak gibi işleri de yaparak Avrupa'nın kırsal bölgelerinde çalışan gündelikçi ve geçici işçi statüsüne sahip olmuşlardır.¹⁴⁹

Avrupa'da Serfler, toprağa ve o toprağın sahibi olan feodal beylere bağlı olan kimselerdir. Bu nedenle toprağı bırakıp gitmeleri yasaklanmıştır. Ayrıca toprağın asıl sahibi olan Senyörün, toprağı bırakıp giden Serfi bulup cezalandırma hakkı vardır. Senyör kendisine sadakatle bağlı olan Serfi toprakla birlikte satma yetkisine de sahiptir. Fakat satılacak olan Serflerin toprakla birlikte satılması zorunludur.¹⁵⁰ Bunun yanında Serflerin sadece tek bir feodal beye bağlı olmadığı bir takım hususlar da vardır. Batı Avrupa'nın bazı bölgelerinde Serfler, birden çok Senyörün toprağında hizmet vermişler ve onlara bağlı olmuşlardır. Bunun yanında Avrupa'nın bazı kısımlarında, Serflerin bir feodal beye, çalıştığı topraktan elde ettiği ürünün bir bölümünü verdikleri görülürken, diğer feodal beyin de yargılama yetkisi altında kalmışlardır.¹⁵¹

Serflerin bir takım haklarının da olduğu bilinmektedir. Serflerin kontrolü altına bırakılan topraklardan elde edilen ürünün fazlası feodal beylere verilmiştir. Fakat Serf ve ailesinin geçinebileceği ölçüde ürün Serfin elinde kalmış, Serfi zor duruma sokacak olan ürün miktarı asla Senyöre verilmemiştir.¹⁵² Serflerin sahip olduğu haklar sadece feodal beyler tarafından verilen bir takım ayrıcalıklar olmuştur. Onların işlettikleri bazı arazilerini miras olarak bırakmaları yasaklanmış, Senyöre ait topraktaki çalışma haklarına ve kullandıkları bazı eşyalarına gerçek anlamda sahip olabilmek için Senyörlerine belirli bir ücret ödemek zorunda kalmışlardır. Bunlarla birlikte medenî hayatlarına bazı kısıtlamalar getirilmiş, istedikleri vakit istedikleri kişilerle evlenmeleri de yasaklanmıştır. Özgür insanlarla ve başka bir malikânedeki çalışan serflerle evlenmek istediklerinde onlardan ağır koşulları yerine getirmeleri istenmiştir.

¹⁴⁹ Huberman (2002: 15).

¹⁵⁰ Huberman (2002: 16).

¹⁵¹ Akyılmaz ve Cin (1995: 50).

¹⁵² Kılıçbay (2010: 237).

Ayrıca onların, Senyörlerine karşı bazı angaryaları gerçekleştirerek, örf ve âdetlerin belirlediği ölçüde Senyörüne hediye ve ikramlarda bulunmak zorunluluğu da vardır.¹⁵³

Feodal sistem içinde Serfler, köleler gibi istedikleri vakit sahip oldukları statüden uzaklaşmamışlardır. Çünkü sistem gereği soylu sınıfıyla, köylü sınıfı kesin hatlarla belirlenmiş sınırlara sahiplerdi. Bunun yanında üretim araçlarına ve toprağa sahip olmamaları, Serflerin soyluların egemenliği altında yaşamasına sebep olmuştur. Ayrıca Serfin dünyaya getirmiş olduğu çocuğun Serf olarak doğmasıyla, toplumda daha doğmadan kazanılmış olan bir takım sınıfsal yapıların kolaylıkla bozulamayacağı gerçeği de ortaya çıkmıştır. Serfler, yüksek ücretler karşılığında istediği kişiyle evlenip, çalıştığı malikânedan kaçarak, başka bir şehirde veya kralın egemenliği altında bulunan bölgelerde bir yıl yaşamasının ardından özgürlük hakkını elde edebilirdi. Fakat bunları gerçekleştirmek Ortaçağ Avrupası'nın o zamanki koşulları nedeniyle oldukça zor ve imkânsızdı.¹⁵⁴ Avrupa'nın içinde bulunduğu karmaşık toplumsal yapı egemen sistemin çıkarları doğrultusunda gelişmiş, bu durum da alt tabakada bulunan bireylerin yaşamlarını sürdürebilmesini güçleştirmiştir. Feodal sistem sonucunda meydana gelen sınıfsal hiyerarşik yapının ekonomik temeller üzerine kurulması, köklü değişimlerin yaşanmasını engellemiştir. Neticede ekonomik ve toplumsal imtiyazlarını kaybetmek istemeyen soylu sınıfı ve ruhban sınıfı, köylü sınıfı üzerindeki iktidarını kaybetmemek amacıyla çeşitli yaptırımlar uygulayarak onları kendine bağımlı bir sınıfa dönüştürmüştür.

Serflerin buldukları malikâne alanları içinde yargılama yetkisi feodal beylerin tekelinde olduğundan, Serflerin herhangi bir suç işlemesi hâlinde onu yargılama ve cezalandırma hakkı Senyöre verilmiştir. Bu durum da Senyörün istediği şekilde ve zamanda Serfleri cezalandırmasının yanında Serfler üzerinde büyük baskılar kurmasını sağlamıştır. Fakat Serflerin birbirleriyle ilgili sorunları ve Serfle Senyör arasındaki anlaşmazlıkları

¹⁵³ Barkan (1956: 240).

¹⁵⁴ Barkan (1956: 240-241).

gidermek için malikâne mahkemesi kurulmuş ancak bu mahkemelerin sonucunda kazanan taraf her zaman feodal beyler olmuştur.¹⁵⁵ Feodal sistemde yargılama yetkisi, feodal beylerin kontrolü altında yapılmıştır. Ancak zamanla krallık feodal mahkemeler üzerinde belirli bir denetim gerçekleştirmiş ve bu denetimler Serflerin yararına sonuçlar doğurmuştur. Malikâne mahkemelerinde yapılan yargılamalar zaman ilerledikçe krallık mahkemelerinde yapılmaya başlanmıştır. İngiltere kralı olan II. Henry, feodal yargılamaların alanlarını kısıtlamak için geçici ve merkezî mahkemeler kurmuştur. Böylece feodal beylerin haksız olarak yargılama yaptığını düşünen Serfler, bu mahkemelere de başvuru yapabilmişlerdir.¹⁵⁶

Avrupa’da feodal sistem gereği meydana gelen sınıfsal yapının en alt basamağında yer alan köylü sınıfı, sistemin sosyal adaletsiz yapısı içinde en çok emek veren ancak vermiş olduğu emeğin karşılığını sosyal ve ekonomik hayatta alamayan özelliğiyle dikkat çekmiştir. Nitekim feodal yapı gereği, sınıflar arasında meydana gelmiş olan hiyerarşik yapı diğer iki sınıfta olduğu gibi köylü sınıfında da bulunmuştur. Köylü sınıfının ekonomik ve sosyal statüsünün, soylulardan aşağıda olması Senyörlerin, Serfleri topraklarla birlikte alınıp satmalarına olanak sağlamıştır. Bu durum da feodal sistemin, sosyal yapısı içinde insanî hakların adaletsizce dağıtıldığının açık göstergesidir. Bu adaletsiz yapının hukuksal dayanağıysa soylu ve ruhban sınıfının oluşturdukları kurallar doğrultusunda meydana gelmiş ve Avrupa’nın birçok bölgesinde feodal beylerin belirlediği kurallar geçerli olmuştur. Her bir toprak parçasında farklı niteliğe sahip olan hukukî kuralların tamamı, genel olarak o kuralları hazırlayan kişilerin çıkarları doğrultusunda meydana gelmiştir. Bu kurallar sebebiyle köylü sınıfının hukuksal yetkisi son derece kısıtlı bir özellik taşımıştır.

II.2. Ortaçağ Avrupası Feodal Sisteminde Sınıfsal Yapılar Arası İlişkiler

Feodal sistem esnasında oluşan sınıflar, ekonomik ve askerî faaliyetlerini gerçekleştirebilmeleri için kendilerinden üstün ya da aşağı statüye sahip olan bireylerle bir

¹⁵⁵ Huberman (2002: 18).

¹⁵⁶ Akyılmaz ve Cin (1995: 56).

takım ilişkilerde bulunmuşlardır. Bu ilişkiler zaman zaman karşılıklı anlaşmalar ve imtiyazlar verilerek gerçekleşmiştir. Çalışmamızın bu bölümünde konumuzun önemli ayrıntılarından olan “Vassal-Süzeren”, “Lord-Vassal” ve “Senyör-Serf” ilişkilerini üç ayrı başlık altında anlatacağız.

II.2.1. Feodal Sisteminde Vassal-Süzeren İlişkisi “Feodal Sözleşme”

Feodal toplum içinde, Vassal ile Süzeren arasında gerçekleşmiş olan “feodal sözleşme” adı altında bir antlaşma yapılmaktadır. Yapılan sözleşme gereği, Ortaçağ Avrupa toplumları arasında karşılıklı olarak hak ve ödevlerin yazılı bir belgeyle belirtilmesi sağlanmıştır. Bu sözleşme iki ana bölüm olan “Homage” ve “Investiture” kısımlarından meydana gelmektedir. Vassal bu sözleşme gereği “Curia” diye adlandırılan Lord divanında, Lord’un karşısında diz çöker ardından ellerini Lord’un ellerine koyarak “onun adamı” olmak için bir süre bekledikten sonra ayağa kalkarak Lorduna karşı sadakatli olacağı üzerine dinî merasimle birlikte yemin etmeye başlardı. Yapılan bu yemin töreni, Avrupa’da yapılan eski Commendation sözleşmesinin benzer bir türüdür ve buna homage adı verilirdi. Bu yeminin ardından Lord da Vassalı olarak belirlenen kişiye “Investiture” ile birlikte; bir sancak, bir arsa, bir berat ve toprağını vererek feodal sözleşme gerçekleşmiş olurdu.¹⁵⁷

Avrupa’da feodal sözleşmeden sonra ortaya çıkan bağıllık olgusu karşılıklı sadakat ilkesiyle birlikte gelişmiştir. Neticede Vassal, Senyörünün onu korumasının yanında Senyöre karşı sadakatli olacağına dair yemin etmiştir. Vassalın Senyöre karşı olan görevleri “Auxilium” ve “Concilium” adı altında iki bölüme ayrılmıştır. Auxilium ilkesi, askerî hizmetler ve malî yardımları kapsamıştır. Bu doğrultuda toprak karşılığında Vassalın, belirlenen sayıda Şövalye beslemesi ve bir sene içinde 40 gün boyunca Senyör için savaşması ya da kalelerde muhafızlık hizmetinde bulunması gerekli görülmüştür. Senyörler, feodal yasalar ışığında Vassallardan dört amaç doğrultusunda yardım istemek zorunda bırakılmıştır.

¹⁵⁷ Akyılmaz ve Cin (1995: 44-45).

Senyörün en büyük kızının evlenmesi, büyük oğlunun Şövalye olması, Senyörün savaşa katılması ve esir olarak fidye ödenmesi gibi belirtilen esaslarda, Vassal Senyöre hizmet etmekle yükümlü tutulmuştur.¹⁵⁸ Concilium ilkesine göre de; Vassal Senyöre karşı danışman görevini yerine getirmek zorundadır. Vassal, bu görevini gerçekleştirmek için lord divanına katılmış, önemli sorunları çözebilmek amacıyla Senyöre yardımcı olmaya çalışmıştır.¹⁵⁹

Feodal sistemde Senyörün Vassalına karşı görevi ise; Vassalını her türlü sıkıntıya karşı koruyarak, yaşamını sürdürebilmesi için gerekli görünen her ne varsa yerine getirmeye çalışmakla yükümlü tutulmuştur. Feodal sözleşmeyi gerçekleştirmiş olan her iki taraftan birinin ölümü neticesinde, feodal bağlılığın yenilediği görülmüştür. Bu aşamada ölen kişi Senyör olursa, yerini alan mirasçısıyla Vassal arasında tekrar “Homage” sözleşmesi yapılmıştır. Fakat ölen kişi Vassal olursa toprağın kayd-ı hayat şartıyla verilmesi neticesinde toprak Senyöre iade edilmiştir. Bu toprağın, Vassalın mirası olarak oğluna kalabilmesi için ölmeden önce Vassalın Senyöre toprak karşılığında “Relief” diye adlandırılan tapu bedeli olarak belirlenmiş olan ücreti vermesi zorunlu tutulmuştur. Relief ücreti ise; satın alınan toprağın bir yıl boyunca kazandığı gelirin hesaplanmasıyla belirlenmiştir. Vassalın mirasçısı olan kişinin Senyöre “heriot” isminde bir ödeme daha yapması gerekli tutulmuştur. Bu ödeme, ölmüş olan Vassalın kullandığı; kılıç, zırh, kalkan, mızrak gibi askerî araç gereçleri satın almak için verilmiştir.¹⁶⁰ Sözleşme gereği Vassal öldüğü vakit, toprağın mirasçısı küçük ya da hiç evlenmemiş bir kadın ise belirli bir yaşa gelene kadar senyör onu kendi koruması altına almak zorundaydı. Senyörlerin egemenlikleri altında olan mirasçıların evliliklerine de müdahale etme yetkisi bulunmaktadır. Mirasçıların yapmayı plânladıkları evlilikler, Senyörün çıkarını karşılıyorsa Senyör bu evliliklere onay vermiştir. Bununla birlikte Vassalın dul kalmış eşini de evlendirme yetkisine sahip olması, Senyörün egemenliği altında bulunan

¹⁵⁸ Akyılmaz ve Cin (1995: 46).

¹⁵⁹ Sarıca (1969: 14).

¹⁶⁰ Akyılmaz ve Cin (1995: 47).

kişilerin hak ve özgürlüklerini, kendi çıkarları doğrultusunda oluşturmalarına zemin hazırlamıştır.¹⁶¹

Kanaatimizce, feodal sistem içinde bireyler arası ilişkilerin bazı sözleşmeler doğrultusunda gerçekleşmesi, Avrupa'da ortak bir hukukî yapının eksikliğinden kaynaklanmıştır. Nitekim feodal yapı gereği bölgesel feodal beyler tarafından oluşturulan sözleşmelerin her bölgede farklı özelliklere sahip olması, Avrupa'da ortak bir hukuk yapısının olmamasının yanında toplumun tek çatı altında idare edilmemesiyle ilgilidir. Merkezî krallıkların zamanla güç kaybetmeleri, bölgesel feodal beylerin istedikleri şekilde egemenlikleri altındaki bireylere sosyal ve ekonomik yaptırımlar uygulamalarının yolunu açmıştır. Senyörlerin belirlediği kurullarla yapılan sözleşmeler daha çok Senyörlerin çıkarları doğrultusunda hazırlanmış ve feodal sistemin himayeci özelliği belirlenen hak ve ödevlerle korunması amaçlanmıştır. Böylece Ortaçağ Avrupası'nda parçalanmış toplumsal yapı gereği savunma ihtiyacının ön plana çıkmasıyla benzer feodal sözleşmeler yaşanmış ve sınıflar arası ilişkiler yapılan sözleşmelerle gerçekleşmiştir.

II.2.2. Feodal Sisteminde Lord-Vassal İlişkisi

Feodal sistemde Lord ile Vassal arasında gerçekleşmiş olan ilişki "Hommage" adı altında gerçekleşmiştir. Feodal sistemde kralın toprak verdiği Lordlar, Krala karşı görevlerini gerçekleştirmek için almış oldukları toprakları parçalara bölerek, belirli imtiyazlar karşılığında dağıtmışlardır. Neticede Lordlar bu işlemle, Kralın vassalı hâline gelmişlerdir. Yapılmış olan buna benzer uygulamalar, İngiltere bölgesinde alt-feodal dönemi başlatmıştır. Kralın vassalı konumunda bulunan Lordların, Krala karşı yerine getirmesi gereken bir takım hizmetler bulunmaktadır. Aynı şekilde Vassalların da, Lordlarına karşı yerine getirmeleri zorunlu hizmet ve görevler mevcuttur.¹⁶²

¹⁶¹ Huberman (2002: 20-22).

¹⁶² Bloch (2014: 343).

Avrupa’da Vassalın, Lorda karşı temel görevleri “Servitium Debitum” adı altında askerî hizmetleri kapsamaktadır. Lordlar, Krala karşı olan borçlarını askerî hizmetlerle ödemek yolunu seçmişlerdir. Fakat zaman ilerledikçe askerî hizmetler, belirlenen vergilerle karşılanmaya başlanmıştır. Bu durum da Lordların Vassallarından askerî hizmet yerine para istemelerine neden olmuştur. Askerî hizmetlerin nakit ücrete çevrilmesi, feodal sistemin giderek daha zor bir sistem hâline dönüşmesini sağlamıştır. Alt-feodal sistem gereği nakit ödemede zorluk çeken Lordların krala karşı borçları her geçen gün artmış, bunun üzerine XIII. yy.’da Baronlar bazı Lordları ortadan kaldırarak Krala verilecek olan nakit paraları kendileri toplamaya başlamışlardır.¹⁶³

Lord ile Vassal arasındaki ilişki gereği, Vassalların, Lordun diğer soylu aileleriyle yaptığı özel savaşlarında, askerî hizmetlerde görev almaları sağlanmıştır. Vassallar barış vakitlerinde, başka bölgelere seyahat amacıyla giden Lordun yanında bulunarak onu korumuş ve savaş zamanlarında Lordun hizmeti altında görev almıştır. Ancak askerî hizmetlerin zamanla paraya dönüşmesi, Vassal ile Lord arasındaki bağlılığın zayıflamasına neden olmuştur.¹⁶⁴

Feodal sistem içinde Lord, ödemekte zorluk çekeceği bir borçla karşılaştığında Vassaldan yardım istemiştir. Bu yardım “Aid” adı altında bir takım vergi olarak alınmıştır. Feodal hukukun koyduğu kurallara göre Lord üç amaç doğrultusunda Vassaldan aid toplama hakkına sahiptir. Bunlar, en büyük oğlu Şövalye olunca, en büyük kızı evlenirken ve esir düştüğü vakitlerde toplanırdı.¹⁶⁵ Bunlarla birlikte feodal dönemde bir vassalın bir fiefi miras yoluyla elde edebilmesi için Lorduna “Relief” yani tapu bedeli ödemesi gerekli görülmüştür. Relief ücretinin standart düzeyde verilmesi XII. y.y. dönemlerinin sonlarına doğru

¹⁶³ Bloch (2014: 344).

¹⁶⁴ Akyılmaz ve Cin (1995: 109).

¹⁶⁵ Bloch (2014: 346-347).

gerçekleşmiştir. Bu tarihten sonra artık Relief ücretlerinin 100 şilin¹⁶⁶ değerinde olması kararlaştırılmıştır.¹⁶⁷

Lord ile Vassal arasındaki ilişkiler, Lordun Vassalın özel yaşamı üzerinde bir takım haklarının olmasını da sağlamıştır. Nitekim ölen Vassalın toprağının mülkiyeti ve ailesinin bakımı belirli bir zamana kadar Lordun egemenliği altına alınmıştır. Ayrıca feodal hukuk gereğince Lord evlilikleri üzerinden bir takım haklar elde etmiş ve bu haklar doğrultusunda Lord ile Vassal arasındaki ilişkilerin korunarak devam etmiştir. Bir vassal kızını evlendirmek istediğinde ilk olarak feodal beyinden izin almak zorunda tutulmuştur. Lordun yapılacak olan evliliğe onay verip vermemesindeki ölçüt, evlenecek olan kızın eşinin fief arazileri üstünde belirli haklara sahip olmasıyla ilgilidir. Lord bu nedenle kendisi açısından uygun görmediği evlilikleri onaylamamıştır.¹⁶⁸ Ayrıca Vassal kız çocuklarını mirasçısı olarak belirlerse, Lord kızların evleneceği vakit eşlerini belirleme hakkına sahip olmasının yanında, Vassalın dul karısı için de aynı durum geçerli olmuştur. Ancak bunun yanında feodal hukuk gereği Lordun, Vassalın mirasçısı olan erkek çocuklarının evliliklerine müdahale hakkı olmadığı görülmüştür.¹⁶⁹

Lord ve Vassal arasındaki ilişkiler genellikle Lordun bireysel çıkarları doğrultusunda gelişmiş ve bu çıkarları koruyan bir feodal hukuk oluşmuştur. Ayrıca sınıflar arasında gerçekleşmiş olan ekonomik ve askerî ilişkiler, zamanla feodal sistemin bir sonucu olarak farklı uygulamalarla gerçekleşmiştir. Yaşanan çeşitli uygulamalar beraberinde kanunî yaptırımları da meydana getirmiştir.

II.2.3. Feodal Sisteminde Senyör-Serf İlişkisi: “Malikâne Yapısı”

Ortaçağ Avrupası’nda “Fief” olarak adlandırılan topraklar üzerinde yaşayan topluluklar karmaşık bir sosyal yapı içerisindedir. Bu topluluklar; Toprakta Çalışan Köylüler,

¹⁶⁶ Şilin: İngiliz lirasının yirmide biri değerindeki para miktarına denir.

¹⁶⁷ Akyılmaz ve Cin (1995: 111).

¹⁶⁸ Bloch (2014: 348).

¹⁶⁹ Akyılmaz ve Cin (1995: 113).

Serfler, Özgür Köylüler ve Malikâne Lordlarıdır. Avrupa’da kölelik sistemi devam etmiş, malikâne diye adlandırılan topraklarda çalışan kesimi Serfler ve Özgür Köylüler oluşturmuştur. Malikânelerin alt yapısını ortaya çıkaran bu çalışan sınıfın statüsü, malikâne Lorduna karşı görevleriyle değişiklik göstermiştir. Bu yükümlülüklerin en önemli boyutu angaryayla sağlanmıştır.¹⁷⁰ Feodal sistemde fief arazilerinin aldığı fizikî yapı, malikâne olarak adlandırılmıştır. Malikâneler verimli toprak arazilerinin yanında, mera, otlak, orman ve ekilmesi güç olan arazilerden meydana gelmiştir.¹⁷¹ Malikânelerin ekilebilir toprakları ikiye ayrılmıştır. Bunlar doğrudan Senyöre ait olan tarlalar ve Serflere bırakılan toprak arazileridir.¹⁷²

Malikâne Senyörünün kendisi için ayırdığı ve “Demesne” olarak adlandırdığı topraklarda üretimi gerçekleştiren genellikle köylü sınıfı olmuştur. Topraklar üzerinde kullanılan araç ve gereçler ise Senyörün teminiyle sağlanmıştır. Sistem gereği köylü sınıfı yarım işletmeci statüsüne ulaşmış ve sahip oldukları bu statü sayesinde, diğer köylülere göre daha az yükümlü olduğu durumlar söz konusudur.¹⁷³ Arazilerde iş gücüne duyulan ihtiyaçların artmasıyla, özgür olan köylü sınıfı da bu topraklarda çalışmaya başlamıştır. Malikâne toprakları üzerinde çalışan köylülere “Vilen” adı verilmiş ve bu köylüler Serflere göre daha imtiyazlı bir sınıf olmuşlardır. Köylüler “Mans” ismiyle nitelendirilen tarlalarında, kendi ihtiyaçları için üretim yapmak ve ürettikleri ürünün belirli bir kısmını Senyöre vermek zorunda kalmışlardır. Ayrıca bu köylüler, belirli vakitlerde, Senyörlerin belirlediği alanlarda çalışarak, ürettikleri ürünlerin belirli bir kısmını vergi olarak vermekle yükümlü tutulmuşlardır. Bunların yanında malikâne halkının bir diğer sınıfına “Franlar” adı verilmiştir.

¹⁷⁰ Gül (2009: 100).

¹⁷¹ Huberman (2002: 12).

¹⁷² Akyılmaz ve Cin (1995: 62).

¹⁷³ Ülgen (2013: 52-53).

Bunlar Senyörün çiftliğinde ve şatosunda hizmet veren kimselerdi ve diğer malikâne içinde çalışan köylü sınıflarına göre daha fazla imtiyaz elde etmişlerdir.¹⁷⁴

Feodal sistemin bir gereği olan malikânelerde çalışan Serfler, angarya dışında kümes hayvanı ve yumurta vermekle birlikte bazı farklı ödemeler de yapmışlardır. Serfler, kızlarını evlendirmek için Senyöre belirli bir ücret verirlerken, öldükten sonra Serfin elindeki hayvanlara Senyör tarafından el konulmuştur. Serfin, Lordun bilgisi olmadan toprağı bırakıp gitmesi, özgür bir kadınla ya da başka bir malikânedeki kadınla evlenmesi yasaklanmıştır. Buna karşılık Serfin malikâne içinde bulunan senyöre ait olan fırın, değirmen gibi âletleri kullanmasına karşılık, Senyöre vergi vermek zorunluluğı da vardır. Feodal sistem gereği Serfler; idarî, siyasî ve hukukî açıdan Senyöre bağımlı bir statüye sahip olmuşlardır.¹⁷⁵

Feodal malikânelerde demesne ve Serf topraklarının büyüklükleri eşittir. Bu durumda ekilen toprakların yarısı Senyöre ait olurken, diğer kısmı Serflere aittir. Serflerin demesne topraklarında haftada iki veya üç gün belirli bir ücret almadan çalıştığı olmuştur. Çalışmalar sonucunda elde edilen ürünün hepsi Senyöre aitken, bu ürünlerin üzerinde Serfler hiçbir hak elde etmemişlerdir. Avrupa'da ticarî yaşamın olmadığı zamanlarda, demesne arazilerinden elde edilen ürünlerin çoğı malikâne içinde tüketilirken, ticaretin başlamasıyla birlikte pazarlarda satılmaya başlanan ürünler, Senyör açısından önemli bir gelir kaynağı haline gelmiştir.¹⁷⁶

Malikâne sistemi hakkında bahsettiğimiz bilgilerden de anlaşıldığı gibi feodalitenin önemli bir sistemi olan ve bireylerin karşılıklı ilişkileri sonucunda gerçekleşmiştir. Ancak malikâne toprakları üzerinde üretim faaliyetlerini yapan köylü sınıfının kazanımları vermiş olduğu emeğe karşılık son derece az olmuştur. Feodal yapının adaletsiz ekonomik ve sosyal dağılımı malikâne sisteminde de kendini hissettirmiştir. Neticede malikâne toprakları üzerinde

¹⁷⁴ Zeytinlioğılu (1976: 57).

¹⁷⁵ Gül (2009:101).

¹⁷⁶ Akyılmaz ve Cin (1995: 63).

yetiştirilen ürünler köylü sınıfının emeğiyle oluşurken, ürünlerin pazarda satılmasıyla elde edilen kazancın malikâne Senyörüne kalması, sınıflar arası ekonomik farklılıkların yaşanmasına neden olmuştur. Sistem gereği gerçekleştirilen üretimin sürekli bir şekilde devam etmesi için malikâne sahipleri bazı yaptırımlar geliştirmişlerdir. Toprakları üzerinde çalıştırdığı Serflerin sosyal yaşamları çoğunlukla Senyörün çıkarları doğrultusunda belirlenmiş, bu durum Ortaçağ Avrupası'nda malikâne sisteminin ekonomik yapıyla birlikte sosyal hayatın feodal hukuk düzeyinde oluşturulmasını sağlamıştır.

Kanaatimizce, feodal sistemin toplumsal ve sınıfsal yapı üzerindeki etkinliği, çağının gerisinde kalmış bir Avrupa toplumunu ortaya çıkarmıştır. Bu sistemin sonucunda oluşan hiyerarşik yapı sayesinde sınıflar arası geçişleri imkânsız kılan bir toplum tipi meydana gelmiştir. Bu duruma, günümüzde halen varlığını sürdüren Hindistan'daki kast sistemi¹⁷⁷ örnek gösterilebilir. Nitekim Hindu geleneğiyle oluşan kast sisteminde, tipik feodal hiyerarşi düzeni gibi sınıfsal bir yapı dikkati çekmektedir. Feodal sistemin üst tabakasında bulunan ruhban sınıfı, kast sisteminin en üst katındaki rahipler ve bilginler sınıfına karşılık gelmektedir. Bununla birlikte her iki sistemin alt tabakasında bulunan ve sistem gereği toplum içinde en ağır çalışma koşullarında çalışan ve verdiği emeğin karşılığında düşük ücretler alan bir tabaka da bulunmaktadır. Bu tabakalara feodalite de “Serf” adı verilirken kast sisteminde “Sudras” adı verilmektedir. Ayrıca her iki sistem içinde bireyin toplumdaki statüsü doğumla kazanılmış ve bireyler hayatları boyunca hangi sınıfa mensupsa o sınıf içinde yaşamlarına devam etmişlerdir. Ayrıca her iki sistemde de sınıflar arası geçişler imkânsız olmuştur.

¹⁷⁷ Kast Sistemi: Kast sözcüğü, Portekiz dilinden meydana gelmiş, anlamı; soy, ırk manasına gelmektedir. Bu sisteme göre; Hindistan'daki bireylerin sahip oldukları ayrıcalıklar sebebiyle, yukarıdan aşağıya doğru kesin hatlarla belirlenmiş ve sınıflar arası geçişlerin mümkün değildir. Bkz.; Büyükbahçeci (2016: 240).

III. BÖLÜM

III. ORTAÇAĞ AVRUPASI' NDA FEODAL SİSTEMİN SOSYAL HAYAT

ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

V. yy. ile IX. yy. arasında Avrupa'da feodal sistemin bir sonucu olarak belirli farklılıklara sahip bir toplum tipi oluşmuştur. Avrupa'da merkezî otorite, toplumsal statüsünü şato ve köy sahibi olan feodal beylerin kontrolü altına bırakmış, bu egemenlik hakkı, senyörün halk üzerinde toplumsal, ekonomik ve hukuksal olarak bir takım yaptırımlar uygulamasını sağlamıştır.¹⁷⁸ Feodal düzenin aynı zamanda Kilise egemenliği altında uhrevî ve dünyevî işlerin yürütüldüğü bir sistem olması, yerel krallıkların Kilise'nin kontrolü altında yönetimlerini sürdürmelerine sebebiyet vermiştir.¹⁷⁹

Ortaçağ'da, Batı Avrupa bölgesinin Hıristiyan öğretilerinin egemenliği altında kalması Avrupa'da kültür ve bilimsel ilerlemelerin önceki zamanlara nispeten daha az olmasına sebep olmuştur. Ancak mimarî alandaki yapılar, antik dönemdeki gibi taşla yapılmamış, bunun yerine taşınması kolay olan ahşap malzemelerle inşa edilmiştir. Bununla birlikte yerleşim merkezlerinin kırsal bölgelere taşınması, merkezdeki su yollarının kullanılmasını engellemiş, bu da şehirlerdeki bataklıkların ve erozyona açık alanların ortaya çıkmasını sağlamıştır.¹⁸⁰ Bilimsel hayatta yapılmış olan her bir yenilik yeni bir sorunu beraberinde getirmiştir. Bu durumda Avrupa toplulukları üzerinde bilimsel ve kültürel deneyimlerin hızını artırmıştır.

Ortaçağ feodal dönem içinde günlük yaşam, ekonomik özelliklere göre şekillenmiş olsa da, bireyin toplumdaki saygınlığını; şan, şeref, dinî inanç, kahramanlık ve itibar gibi kavramlar belirlemiştir. Feodal toplum yapısında dışa kapalı ve kanaatkâr bir özellik hâkim olmuştur. Bu yapının ortaya çıkmasını Ortaçağ Avrupası'nda yaşanan istilâ hareketleri ve feodal sistemin meydana getirdiği uygulamalar etkilemiştir. Toplum içinde yer alan; aileler,

¹⁷⁸ Goff (2005: 45).

¹⁷⁹ Çetin (2002: 80).

¹⁸⁰ Eco (2015:253-254).

zanaat işleriyle ilgilenen kişiler ve dinî sınıfların arasındaki ilişkiler, belirli bir bağlılıkla sağlanmıştır.¹⁸¹ Feodal sistemin bireyler arasındaki bahsettiğimiz bağ örgüsü, sistemin uzun yıllar devam etmesini etkilediği gibi bireyler arasında oluşabilecek belirli toplumsal örgütlenmelerin kurulmasını da engellemiştir. Kanaatimizce bu durumun en belirgin nedeni, bireyler arasında yapılan karşılıklı çıkarlar doğrultusunda hazırlanmış olan sözleşmelerin varlığıdır.

X. yy. ve XI. yy.'da Avrupa'da ilk kentlerin kurulmasıyla birlikte, şehirlerde yaşayan insanlar toprağa dayalı olarak gelişen ekonomiye rağmen, ticaretle uğraşan bir toplum yapısı meydana getirmiştir. Şehirlerde ticaret yapan ve aynı zamanda Avrupa'nın birçok merkezlerinde kurulmaya başlayan üniversitelerde eğitim alan "Burjuva"¹⁸² sınıfı ortaya çıkmıştır.¹⁸³ Burjuva sınıfının ortaya çıkmasıyla birlikte feodal sistemde çeşitli değişimler meydana geldiği gibi aynı şekilde Avrupa topluluklarının sosyal, siyasal ve ekonomik hayatlarında bazı gelişmelerin yaşattır. Çalışmamızın son bölümünde Ortaçağ Avrupası'nda feodal sistemin sosyal hayat üzerindeki etkisini dört alt başlık altında inceleyerek bahsettiğimiz hususlar üzerinde bazı değerlendirmelerde bulunacağız.

III.1. Ortaçağ Avrupası Feodal Sisteminde Kilise

Kilise, sözcük anlamı; "birini dışarıya çağırarak, toplantıya davet etmek" manasına gelen ve Grekçe "ek-kaleo" fiilinden türemiş olan "topluluk" demektir. Hıristiyanlığı benimseyen, Hz. İsa'nın havârisi Petrus ile diğer havâriyeler¹⁸⁴ tarafından kurulan, Hıristiyan inancına göre kutsal ruh tarafından onaylanan ve önderini Hz. İsa olarak kabul edip onun uygulamalarını örnek alarak gerçekleştiren kişilerin oluşturduğu topluluğa "Kilise" adı

¹⁸¹ Güriz (1993: 194).

¹⁸² Burjuva: Ortaçağ Avrupası'nda feodal beylerin oturdukları şatoların çevresinde kurulmuş olan kentler ile kasabalarda bulunan, ticaret ve sanat işleriyle ilgilenen sınıftır. Bu sınıf zamanla feodal beylerden bir takım ayrıcalıklar elde etmiş, senyörlere vergi vermişlerdir. Feodal sistemin güç kaybetmesiyle birlikte burjuvalar, oturdukları kentleri senyörlere satın alarak, buldukları kentlerde yönetim sahibi oldular. Bu kentler Ortaçağ Avrupası'nda "Serbest Kentler" olarak adlandırılır. Bkz.: Kerov (2016: 261).

¹⁸³ Goff (2005: 45).

¹⁸⁴ Havâri: Hz. İsa'nın, Hıristiyan dinini yaymak üzere kendisine yardım etmek için oluşturduğu on iki kişiden oluşan grubun adıdır. Bkz.: Cilacı (1997: 513-516); Ulutürk (2010: 4).

verilmiştir.¹⁸⁵ Hıristiyanlığın ilk yıllarında bu dine inanlar için ibadet yerlerinin olmamasının nedeni, ilk Hıristiyanların Roma İmparatorluğu döneminde büyük tepkilerle karşılaşmaları ve ibadetlerini gizleyerek gerçekleştirmiş olmalarıyla ilgilidir. Ancak Roma İmparatoru Constantine'nin Hıristiyanlık dinini yasallaştırmasıyla birlikte Kiliseler kurulmaya başlanmıştır.¹⁸⁶

Roma İmparatorluğu bölgelerinde, Hıristiyanlık ilk yayılmaya başladığı dönemlerde hemen kabul edilmemiş ve bu inancı kabul edenler büyük baskı altında kalmışlardır. Roma İmparatoru Diocletian (284-305) döneminde yapılan baskılar, toplu katliamlar halinde devam etmiştir. Ancak 306 yılında tahta geçen İmparator Constantine zamanında yapılan bazı yeniliklerle Hıristiyanlara yapılan baskılar bitmiştir. İmparator'un 312 yılına kadar Hıristiyanlık için yaptığı çalışmalarla Constantine'nin Hıristiyan inancını kabul etmesiyle sonuçlanmış ve Hıristiyanlık dininin Avrupa bölgesinde yasal olarak tanınmasına neden olmuştur. İmparator Constantine'nin çıkardığı bazı kanunlarla Hıristiyan inancı, Roma İmparatorluğu topraklarında önde gelen inançlar arasında yerini almıştır.¹⁸⁷ 378 yılında İmparator olan Theodosius, 380 yılında Hıristiyan inancını Roma İmparatorluğu'nun resmî inancı olarak kabul etmiş ve Kilise kurumunun kendi mahkemelerini kurmasına izin vermiştir. Din adamlarıyla ilgili sorunlar ve Hıristiyanlıkla ilgili bazı konularda ortaya çıkan anlaşmazlıkları Roma mahkemeleri yerine Kilise mahkemeleri karara bağlamıştır. Bu mahkemelerle birlikte "Kanonik Hukuk" adı altında bir hukuk sistemi meydana gelmiştir. İmparator Theodosius'un ölümünün ardından, Kilise Roma İmparatorluğu'ndan bağımsız hareket etmeye başlamıştır.¹⁸⁸

476 yılında Batı Roma İmparatorluğu'nun Cermen istilâcılar tarafından yıkılmasının ardından, Ortaçağ Avrupası'nda bölgesel yönetimler ortaya çıkmıştır. Avrupa'da yönetim

¹⁸⁵ Aydın (2002: 11).

¹⁸⁶ Bilgiç (2012: 233).

¹⁸⁷ Gündüz (2010: 275).

¹⁸⁸ Gönenç (2008: 270).

karışıklığı içinde bulunan krallıklar, sosyal ve siyasî statülerini güçlendirmek için bazı faaliyetler gerçekleştirmişlerdir. 751 yılında Frank Krallığına Karolenj hanedanlığından I. Pepin'in Kral olarak Papa tarafından onaylanması üzerine Ortaçağ Avrupası'nda önemli gelişmeler yaşanmıştır. I. Pepin'in ölümünden sonra oğlu Şarlman'ın Kral olmasıyla, Karolenjler VIII. yy.'dan itibaren Orta ve Batı Avrupa'nın en önemli merkezî gücü hâline gelmiştir. Ancak Karolenj hanedanlığının yok olmasıyla, Avrupa'da karışıklığın çıktığı dönemler başlamıştır. Avrupa coğrafyası, feodal sistem gereği, bölgesel krallıklara ayrılarak yönetilmiş, sistem XII. ve XIII. yy. dönemlerinde merkezî krallıkların tekrar güçlenip, Avrupa'da yönetimi ellerine geçirmesiyle son bulmuştur.¹⁸⁹

Avrupa'da feodal sistem boyunca Kilise ve Papalık, Avrupa topluluklarının sosyal hayatları üzerinde önemli bir güç hâline gelmiştir. Kilise'nin bu gücü elinde bulundurmasında iki önemli husus etkili olmuştur. İlk olarak; Avrupa'da Kilise ve Krallar arasında meydana gelen iktidar mücadelesi; ruhban sınıfının yürüttüğü politikalar sonucunda, Kilise'nin güçlenmesinin yanında, kralların zamanla güç kaybetmesine sebebiyet vermiştir. Ortaya çıkan durumlar, iktidardaki kralların, Kilise'yi yok sayarak hareket etmelerini engellemiştir. Ortaçağ toplulukları için yapılacak tüm sosyal, ekonomik ve hukukî yaptırımlar, Kilise'nin onayına sunulmuştur. İkinci neden; Avrupa'da feodal sistemle birlikte ortaya çıkan uygulamalarla ilgilidir. Feodal sisteme göre Kral aynı zamanda feodal bir Senyör özelliğine sahiptir. Feodal sistemde Senyörler, mülkiyetleri altında bulunan toplulukları yönetirler ve topraktan elde edilen ürünün de büyük oranına sahiptirler. Avrupa coğrafyasında ortaya çıkan bu parçalanmış yönetim şekli, zamanla diğer feodal beylerle savaşların yaşanmasına neden olur. Bu da Kilise'nin giderek daha fazla güç kazanmasını ve yönetim üzerinde ağırlığını artırmasını sağlamıştır. Kilise'nin Ortaçağ Avrupası'nda iktidar kaynağı olarak algılanması,

¹⁸⁹ Gönenç (2008: 271).

toplum üzerinde Hıristiyan inancına dayalı yeni kanunların çıkmasına neden olmuş, dolayısıyla ruhban sınıfının, toplum üzerindeki etkisi hissedilmiştir.¹⁹⁰

Avrupa’da Kilise’nin zamanla güçlenmesiyle birlikte, toplum üzerinde gelişmiş bir davranış modeli ortaya çıkmıştır. Bu husus, Avrupa toplumlarının ilerlemeleri ve reform hareketlerini engellemiş, kültürel ve sosyal hayatın Kilise eksenli sürmesini sağlamıştır. Kilise’nin toplum üzerindeki egemenliği, “sosyal hayat nasılsa o şekilde devam etmesi” gerekliliğine dayanmış ve bireyin yaşadığı olumsuz yaşam koşulları dinsel açıdan değerlendirilmiştir. Avrupa’daki siyasal, toplumsal ve ahlâkî yaşam tarzı, Tanrı tarafından verildiğine ve bu durumun hiç değişime uğratılmadan devam etmesi gerektiği inancı üzerine temellendirilmiştir. Kilise ’ye göre, Tanrının insanlar için göndermiş olduğu her şey doğal ve iyi niyetli olarak hazırlanmış, ancak insanların yanlış davranışları, kurumların bozulmasına neden olmuştur. Bu durumu düzeltmenin tek yolu da, din adamlarının toplum üzerinde uygulayacağı yaptırımlardır.¹⁹¹ Böylece Avrupa’da Kilise egemenliği sağlanmış, sosyal kurumlar Hıristiyanlık ekseninde oluşturulmuştur. Örneğin; eğitim kurumları ruhban sınıfı üyelerinin belirlediği hususlar doğrultusunda faaliyetlerini gerçekleştirmiş, bu durumun etkisiyle bilimsel gelişmelere kapalı bir toplum meydana gelmiştir.

X. yy.’dan itibaren Kilise’nin Batı Avrupa bölgesinde ekonomik açıdan güçlenmesi, feodal sistemin imtiyazlı bir kurumu hâline dönüşmesini sağlamıştır. Kilise’nin, Avrupa’nın birçok bölgesinde toprak ve üretim araçlarının tek sahibi olması, egemenliği altında bulunan ülkeleri, sosyal ve kültürel hayat üzerinde belirleyici bir konuma ulaştırmıştır.¹⁹² Kilise’nin İtalya’nın tümüne hâkim olması, Ortaçağ Avrupası’nda zengin bir kurum olduğunun açık kanıtıdır. Din adamlarının sayısız mülk sahibi olmasıyla birlikte bilgi ve kültür bakımından soylulardan daha üstün olmaları, krallıklar üzerinde belirli bir yaptırım gücüne ulaşmalarını

¹⁹⁰ Gönenç (2008: 272-273).

¹⁹¹ Oskay (2014: 312-313).

¹⁹² Geanakoplos (2011: 175).

sağlamıştır. Kilise'nin bu etkinliği IX. yy. ve XII. yy. Ortaçağ Avrupası'nda özellikle eğitim ve sanat üzerinde belirgin olarak görülmüştür.¹⁹³

Kilise X. yy.'dan itibaren feodal topluluklar üzerindeki faaliyetlerini, Cluny tarikatının da etkisiyle değiştirme kararı almıştır. Bu uygulamalar, Kilise'nin bir tür arınma yoluna girmesiyle yapılmış, uygulamaların dışında kalmak isteyen bazı ruhban sınıfı üyelerinin, dünyevî işlerdeki etkinliği devam etmiştir. Din adamlarının bu kadar fazla toplumsal hayatla ilgilenmiş olmaları, bazı Hıristiyan çevreler tarafından hoş karşılanmamıştır.¹⁹⁴ Bu durumun oluşmasında en büyük neden, lâiklik düşüncesinin bazı din adamları üzerinde etkin olmasıyla ilgilidir. Cluny tarikatının faaliyetleri X. yy.'ın ikinci yarısından başlayarak, manastırlardan Papalara kadar sirayet etmiştir. Hareketi başlatan tarikatın temel amacı; havâriilerin düşünce dünyalarına dönmek ve lâiklerle ruhban sınıfı arasında yaşanan ilişkileri, Hıristiyanlığın belirleyeceği ölçüde düzenlemektir. Cluny tarikatının gerçekleştirmek istediği; yeniliklerle, Kilise'nin feodal beylerle olan ilişkileri arasına keskin bir hat çizmeye yönelik aldığı karar olmuştur. Bu amaç için; din adamlarına evlilik yasağı getirilmiş, böylelikle ruhban sınıfı ve halk arasında oluşan bağ kesilmiştir. Cluny tarikatının gerçekleştirdiği bu çalışmalar olumlu sonuçlar doğurmuş, Roma Kilisesi'nin azalan itibarı yeniden sağlanmıştır. Neticede Kilisede bu tarihten itibaren yapılan uygulamalarla, Papalık kurumunun otoritesi güçlenmiştir.¹⁹⁵

Feodal sistem içinde önemli bir gücü elinde bulunduran Kilise, Ortaçağ topluluklarının sosyal yaşamları üzerinde zamanla etkinliğini artırmıştır. Kilise gerçekleştirdiği uygulamalarla Avrupa toplumlarını antikçağ felsefesinden uzaklaştırmıştır. Antikçağ döneminde felsefeyle önemli bir bağı olan matematik ve doğa bilimleri, Ortaçağ Avrupası'nda Kilise'nin etkisiyle kaybolmuştur. Edebiyat alanında yazılan eserler çoğunlukla "Azizlerin Hayatları" ile ilgili olmuştur. Tarih bilimiye sadece keşişlerin günlükleri doğrultusunda kaydedilir hâle

¹⁹³ Durmaz (2010: 94-95).

¹⁹⁴ Martin (2009: 46-47).

¹⁹⁵ Durmaz (2010: 97).

gelmiştir. Bunların yanı sıra; şiir, müzik, resim gibi sanatsal faaliyetler, Kilise'nin belirlediği ölçüde ve kontrolü altında yapılmıştır. Eğitim, manastırlarda ve rahiplerin tekeli altında verilmiş, Kilise'nin sosyal hayat üzerindeki etkisi feodalitenin kazanımlarıyla sağlanmıştır. Böylece Kilise'nin ekonomik bakımdan önemli bir güç merkezi hâline gelmesi kaçınılmaz olmuştur.¹⁹⁶ Kilise'nin etkisi Avrupa'da kurulmuş olan üniversitelerde de hissedilmiştir. Üniversitelerin başına XII. yy.'dan itibaren Piskoposlar tarafından görev verilen üniversite yöneticilerine “Scolasticus” denmiş, bu yöneticiler zamanla “Şansölye” adıyla anılmaya başlanmıştır.¹⁹⁷

Kilise kurumunun üyeleri, Tanrı'nın temsilcisi sıfatıyla kendilerini Ortaçağ Avrupası'na kabul ettirerek zamanla krallıklar üzerinde egemen bir kuvvet olmuşlardır. Kilise bu kudreti sayesinde, feodal dönem boyunca sosyal hayatın her yerinde kendi idaresini kurmuş, yargılama yetkisini de elde ederek, bireyler üzerinde din eksenli bir baskı oluşturmuştur.¹⁹⁸ Bununla birlikte ekonomik hayatında Kilise'nin yaptırımlarından payını almaya başlamıştır. Yapılan istilâlar sonucunda Avrupa'nın Kuzey'inde hızla yayılmaya başlayan Hıristiyanlığın temsilcileri, feodal sistem gereği hızla toprak sahibi olmuş, şehirlerde ve kasabalarda görevli Piskopos ve Senyörlerin sahip oldukları ekonomik imkân ve ayrıcalıklar, Kilise'yi gün geçtikçe güçlendirmiştir.¹⁹⁹

Kilise'nin Ortaçağ Avrupası'nda sosyal hayatı, kendi çıkarları doğrultusunda düzenlemeye çalışması, düşüncelerinden dolayı insanların yargılanması ve “aforoz” diye adlandırılan dinden çıkarma işlemleriyle Avrupa'da bir korku toplumu oluşturmuştur. Ortaçağ insanı; bilimsel, sanatsal faaliyetlerini Kilise'nin kurallarına uygun bir şekilde yapmaya çalışmıştır. Bu da Ortaçağ Avrupası'nda tek tip insan ve tek tip sanat modelinin oluşmasının yanında, bilimsel gelişmelerin gerekçeleri; dogmalara dayandırılması anlayışına sevk etmiştir.

¹⁹⁶ Kerov (2016: 237-238).

¹⁹⁷ Ülgen (2010: 357).

¹⁹⁸ Paşa (2011: 22).

¹⁹⁹ Akalın (2013: 154-157).

III.2. Ortaçağ Avrupası Feodal Sisteminde Hukuk

Roma İmparatorluğu'nun yıkılmasının ardından, Barbar krallıkları dönemlerinden itibaren, yazılı hukuk kurallarıyla birlikte sözlü hukuk kuralları da ortaya çıkmıştır.²⁰⁰ Roma ve Barbar krallıkları yöneticilerinden, Karolenj hükümdarlarına kadar iktidar olan kişiler, Avrupa'da hukukî birliği sağlayamamışlardır. Hatta kudretli bir Kral olan Şarlman 742-814 dönemleri arasında gerçekleştirdiği siyasî birliğe rağmen, hukukî bir birlik oluşturamamıştır. Şarlman'ın, döneminde yayımlatmış olduğu; ceza mahkemesi, idare ve din alanındaki çeşitli hukukî yaptırımlar, sadece imparatorun buyruğu altında geçerli olmuş, yeni Kralın tahta geçmesiyle, geçmişte uygulanmış olan yasaların çoğu uygulanmamıştır. Bu durum da Avrupa'da hukukî kuralların birliğini ve sürekliliğini yok etmiştir.²⁰¹ Dönemsel hukuk kurallarının yaşanmış olduğu sistemin yanında, Ortaçağ Avrupası'nda çoğulcu hukuk kuralları ortaya çıkmış ve bu bağlamda; soy yasaları, yerel âdetler, feodal haklar, kilise yasaları, imparatorluk yasaları gibi birden fazla hukuk kuralları meydana gelmiştir.²⁰²

Avrupa'da bulunan karmaşık toplum yapısı, ortaya çıkmış olan çoğulcu hukuk kurallarını meydana getirmiştir. Batı Roma İmparatorluğu'na ait topraklarda egemenliğini ilân etmiş olan Germen kavimleri, toplumsal hayatın birçok yerinde kendi kanunlarını uygulamamış, bununla birlikte kamusal alanlar ve bölgesel hâkimiyetleri altında kalan yerlerde kendi hukuk kurallarını uygulamışlardır. Avrupa'da meydana gelen istilâ hareketleri sonucunda, farklı bölgelerde parçalanmış yönetim birimleri kurulmuş, bu da çeşitli etnik grupların üzerinde farklı hukuk kuralları ortaya çıkarmıştır. Her bir yönetici, Roma hukuk kurallarını örnek alarak yeni yasaları hayata geçirmiş aynı zamanda kendi kavimlerinin gelenek ve göreneklerine uygun hukuk kurallarını da sürdürmüşlerdir.²⁰³

²⁰⁰ Gül (2009: 113).

²⁰¹ Bloch (2014:187).

²⁰² Eco (2015: 217-218).

²⁰³ Eco (2015: 218).

Avrupa hukuk yapısının çoğulcu özellikleri, toplumsal değerlerin meydana getirmiş olduğu örf ve âdetler sonucunda, sosyolojik koşullar doğrultusunda meydana gelmiştir. Feodal dönemde uygulanmış olan hukukî kurallar, geleneklere göre şekillenmiş ve her feodal beyin mülkiyeti olan malikânelerde farklı hukuk kuralları uygulanmıştır. Feodal hukuk sistemi, genel olarak bireyler arasındaki bağlılık yemini ve alt-üst sınıf arasındaki ilişkiler sonucunda gelişmiştir. Feodal toplum yapısında meydana gelen hiyerarşik ilişkiler, genellikle nesnelere ve insanlar arasındaki bağla sağlanmıştır. Sistem'in uygulamasında yaşanan yayılma, gelişme ve yargı özellikleri, toplumun idarî yapısının sergilemiş olduğu faaliyetler sonucunda oluşmuş, feodal hukuk yapısı da bu bağlamda gelişme kaydetmiştir.

X. yy.'da Avrupa'da Karolenj fermanları şeklinde olan Barbar kanunları, yazıya aktarılmaktan uzaklaşmış, Roma kanunları çerçevesinde oluşmaya başlamıştır. Kanunları yazıya aktarmak için Lâtince bilmek önemli olmuştur. Ortaçağ'da yazıyı ve Lâtinceyi bilen sınıfın din adamlarının olması, Kilise'nin kendi hukuk kurallarını oluşturmasını sağlamıştır. Ortaya çıkan dinî hukuk kuralları, Ortaçağ Avrupası'nda kurulan ve sadece rahiplerin eğitim alabildiği okullarda öğretilmeye başlanmıştır. Zamanla kurulan mahkemelerde sadece yargıçlar görev yapmış, avukatların bu mahkemelere katılması yasaklanmıştır. Yargı yetkisini elinde bulunduran kişiler, feodal beylerden oluşmuştur. Ancak Ortaçağ Avrupası'nda soylu sınıfına dâhil olan feodal beyler, diğer tüm soylular gibi okuma-yazma bilmeyen kişilerdir. Feodal hukuk içinde okuma-yazma bilmeyen yargıçların yargılama yetkilerini kullanması, Avrupa'da hukuk sisteminin gerilemesine ve sözlü hukuk kurallarının gelişmesine neden olmuştur.²⁰⁴

Avrupa'da örfî hukuk kanunlarının zamanla uygulanması, feodal hukuk sisteminde, parçalanmış bir yapıyı ortaya çıkarmıştır. Kanunlar gereği, kişi hangi bölgede ve hangi malikânede bulunuyorsa, feodal beylerin ve ruhban sınıfının koyduğu kurallara uymak

²⁰⁴ Bloch (2014:193).

zorundadır. Feodal hukuk yapısının parçalanmış yapısı, her topluluğun kendine ait hukuk kuralları koymasına ve bu kuralların Avrupa coğrafyasında farklılıklar yaratmasına sebep olmuştur.²⁰⁵ Kanaatimizce, Kilise Avrupa'nın parçalanmış hukuk yapısını etkilemiş, dinî otoritenin faaliyetleri arasında toplum, ortaya çıkmış olan kanunlara zorunlu olarak itaat etmiştir. Nitekim Kilise'nin feodal hukuk kurallarında aktif olmasının nedeni; Kilise'nin feodal toplum üzerindeki etkisi ve ekonomik yaptırımları, onun hukuk kanunları üzerinde belirli kudrete ulaşmasıyla ilgili husustur. Kilise'nin feodal hukuk sistemindeki varlığı, ahlakî ve kültürel hâkimiyetiyle sınırlandırılmamış, ruhban sınıfı uygulamış olduğu çalışmalar sonucunda, kendi değer yargısına ve çıkarına uygun bir hukuk sistemi ortaya çıkarmıştır.

Kilise kurumunun “Kural” manasında kullandığı ve Yunanca kelime yapısından türetilen “Canonicus” hukuk yapısı, Hıristiyanlığın ilk yıllarında temelleri atılmış ve IV. yy. ile V. yy. arasında Kilise bu hukuk sistemini, Avrupa toplulukları üzerinde evrensel ve bölgesel ölçekte uygulamıştır. Din eksenli hukuksal yapı, ekümenik konsillerle yerel din adamlarının çalışmalarıyla gelişmiştir. Papaların V. yy.'ın ikinci döneminde, mektuplar vasıtasıyla yolladığı hükümler de Kilise hukukunun temel kaynakları arasında yer almıştır. Bu hukuk kuralları içinde örf ve âdetlerle birlikte, dinî hukuk kanunları da vardı. Din karşıtı kanunların hükümlerine genel anlamda karşı çıkılmış, sistemin sarsılmaması için sert tedbirler alınmıştır.²⁰⁶

Feodal toplum yapısı içinde gelişmekte olan hukuk kuralları, Roma hukuk kuralları dışında gelişmiş, soylu ve ruhban sınıfına dâhil olan kişiler tarafından belirlenen kanunlar doğrultusunda ortaya çıkmıştır. İngiltere bölgesindeki feodal sistem gereği, köylü sınıfı içinde bulunan Serflerin, Roma hukuk kurallarından mahrum bir şekilde sadece Senyörün belirlediği hukuk kurallarına tâbi olmuşlardır. İngiltere'deki Serfler, belirlenen ayrıcalıklar karşısında, mülkiyeti Senyöre ait toprağı işletme hakkına sahiplerdi. Feodal beylerin Serfler üzerinde

²⁰⁵ Goff (1999: 29).

²⁰⁶ Eco (2015: 222).

yaptığı haksız ve ağır uygulamalar, merkezi krallıkların kurduğu mahkemelerde görülen davalarda Serflerin lehine kararlar verilmeye başlanmıştır. Feodal Lordların, Serfi öldürmesi veya yaralaması yasaklanmış, Serfin de üzerinde silah taşımaya müsaade edilmemiştir. İngiliz feodalizmine göre; özgür olan Serf bir erkekle, Serf statüsüne sahip özgür bir kadının evlenmesine izin verilmiş, özgür olmayan ve özgür olan Serflerin birbirleriyle evlenmeleri kesinlikle yasaklanmıştır. Buna benzer kanunların ortaya çıkmasındaki neden, bu tür bir evlilikten meydana gelecek olan çocukların statüsünün belirlenmesinde yaşanabilecek problemlerin ortaya çıkmasıyla ilgilidir.²⁰⁷

Ortaçağ Avrupası'nda yazılı hukuk kanunlarının gelişmesi XI. yy.'da başlamış, bu tarihlerde feodal yapının istikrarlı bir şekilde devam etmiş, Norman bölgesel devletlerinin politik düzeni içinde gelişmiştir. Ayrıca Kilise eksenli skolâstik düşüncenin sağlam bir şekilde ilerlemesi, Lombard eyaletlerinin siyasal ve ekonomik sistemde gelişme kaydetmesi Ortaçağ Avrupası'nda hukuk alanında bir takım gelişmelerin yaşanmasına neden olmuştur. 1170 yılından itibaren Roma kökenli hukuk kanunları, dinî kanunlarla birlikte okullarda öğretilmiş, Provence bölgesinde ruhban sınıfına dâhil olmayan kişiler de bu okullarda eğitim görme hakkı kazanmışlardır. XII. yy. ve XIII. yy. arasında İngiltere bölgesinde yazılı hukuk kanunlarıyla ilgili eğitimlerin verilmesi, XV. yy'da Roma hukuk kanunlarının, Avrupa'da geleneklerden doğmuş olan hukuk kanunlarının yerine geçmesini sağlamıştır.²⁰⁸

Avrupa'da uygulanan çoğulcu hukuk yapısı, feodal yapının parçalanmış olan yönetim ve ekonomik yapısına uygun bir şekilde gelişme kaydetmiştir. Tâbiyatıyla bu duruma sadece feodal sistemin etki ettiğini ileri sürmek gerçekçi bir yaklaşım değildir. Neticede Roma İmparatorluğu'nun yıkılmasıyla başlayan Barbar saldırıları, Avrupa'nın toplumsal ve kültürel yapısında karmaşık bir yapının oluşmasına neden olmuştur. Bu karmaşık toplulukların kendine özgü gelenek ve göreneklerini hukuk kurallarında uygulamaya başlamaları,

²⁰⁷ Akyılmaz ve Cin (1995:113-116).

²⁰⁸ Vinogradoff (1997: 81-82).

Avrupa'da çoğulcu bir hukuk sistemini ortaya çıkarmıştır. Bu hukuk sisteminde yazılı ve sözlü kurallarıyla birlikte Roma hukuk kurallarının uygulanması, Avrupa'nın temel hukuk yapısını oluşturmasını sağlamıştır.

III. 3. Ortaçağ Avrupası Feodal Sisteminde Bilim ve Kültür Hayatı

İstila hareketlerinin ardından Batı Roma İmparatorluğu yıkılınca, Avrupa'da bilimsel ve kültürel yaşamın gerilemesine neden olan bir dönem yaşanmaya başlamıştır. Ortaçağ Avrupası'nda Antikçağ eserlerini koruma altına alan Kilise kurumunun üyeleri zaman ilerledikçe Avrupa'da yaşayan topluluklar içinde bilgi düzeyi yüksek bir sınıf hâline gelmiştir. İstila hareketleriyle birlikte göçebe hayat süren topluluklar, Kilise'nin öğretileri sonucunda Antik dönemin kültürel değerleri hakkında yeni bilgiler öğrenerek, Ortaçağ'da farklı kültür yapılarıyla harmanlanmış olan ortak bir kültür meydana getirmişlerdir.²⁰⁹

Karolenj Kralı Şarلمان'ın, Avrupa'nın geniş sahalarında idarî üstünlüğünü elinde tutması, idaresi altında bulunan alanlarda saray bilginleriyle birlikte yeni reform hareketlerini yapması hızlandırmıştır. Avrupa'ya yapılan büyük göç dalgası onun döneminde azalmaya başlamış, bu da Şarلمان'ın sosyal ve kültürel açıdan yeni uygulamaları hayata geçirmesine olanak sağlamıştır.²¹⁰ Feodal dönem boyunca eğitim kurumları, Kilise'nin egemenliği altında kalmış, bazı temel yazı teknikleriyle birlikte okumaya yönelik bilgiler, Kilise'nin belirlediği ölçüde verilmiştir. X. yy.'ın ilk yıllarında ortaya çıkan gelişmelerle, bazı Katedral eğitim merkezlerinde, felsefe ve teoloji alanlarındaki eğitimler başlamıştır. Okulların buldukları Avrupa şehirleriyse; Paris, Orleans, Chartres'dir.²¹¹

XII. yy.'da İslam ve Grek eserleri, Avrupa toplulukları tarafından keşfedilmesinin ardından, XIII. yy.'a kadar Ortaçağ Avrupası'nda bilimsel ve kültürel hayat gelişmeye başlamıştır.²¹² Roma İmparatorluğu döneminde Grekçe kaleme alınmış bilimsel eserler,

²⁰⁹ Gökberk (1980:146-147).

²¹⁰ Erol (2005: 82).

²¹¹ Erol (2005: 83).

²¹² Ülgen ve Demir ve Serdar (2015:144).

Ortaçağ'da yaşanan bilimsel gelişmelere önemli katkılar sağlamış, bu eserlerin Ortaçağ eğitim merkezlerinde öğretilen, matematik, tıp, biyoloji gibi bilim dallarının ana kaynakları oldukları kabul edilmiştir. Kilise himayesi altına aldığı Antik dönem eserlerini, kendisi açısından uygun gördüğü şekilde kullanmaya başlamıştır. Eserlerin sadece ruhban sınıfı tarafından okunuyor olması, Kilise'nin eserleri kendi çıkarları doğrultusunda yorumlamasının yolunu açmış ve Ortaçağ Avrupası'nda bulunan eğitim ve kültür hayatının, Hıristiyan dininin etkisi altına girmesine neden olmuştur.²¹³

Avrupa'da XI. yy.'dan itibaren Manastır ve Katedral gibi merkezlerde eğitim faaliyetleri yapılmıştır. Bu eğitim kurumlarında öncelikli olarak ruhban sınıfı üyeleri faydalanmıştır. Onların aldıkları eğitimler genellikle Kilise reformları ve din adamlarının kültürel bilgi birikimlerini arttırmaya yönelik olmuştur. XII. yy.'dan itibaren Ortaçağ Avrupası'nda eğitim kurumları derecelendirilmiş ve yükseköğrenimin yanında doktora düzeyine kadar uzanan eğitim merkezleri açılmıştır. Fakat bu eğitim kurumlarının tüm öğrencileri, genellikle rahiplerden oluşmuştur. Lâtince gramer bilgisinin yanında, matematik alanındaki temel hesaplama bilgilerinin de ders olarak verilmesi, ruhban sınıfı üyelerinin bu eğitimleri öğrenmeleri, feodal dönemdeki bölgesel kralların işlerinin, bu sınıf tarafından yapılmasının yolunu açmıştır.²¹⁴

XII. yy.'da Avrupa'da, eğitim alanındaki bilgilerin sınırlandırıldığı bir dönem olmuştur. Arap ve Antik Yunan eserlerindeki önemli bilgiler Ortaçağ insanının sınırları dışına çıkmasını sağlamış, bu bilgilere ulaşabilmek için Lâtinçeye çeviriler yapılmıştır. Yapılan çeviri faaliyetleri, Avrupa'nın kültürel bilgisini yükseltmiştir. Avrupa'ya yapılan Müslüman fetih hareketleri sonucunda, İspanya bölgesinde; Hıristiyan, Yahudi ve İslâm bilgilerinin birlikte yaşaması, Avrupa'da kültürel anlamda bir ilerleme yaşanmasına neden olmuştur. Bu bilim adamlarının ortaya koyduğu eserler, farklı toplulukların dillerine çevrilmiş, bu da yeni

²¹³ Grant (1986: 2); Dönmez, 2005, s. 123-124.

²¹⁴ Goff (1999: 30-31).

bir Avrupa kültürünün oluşmasını sağlamıştır. Provence, Kuzey İtalya ve Sicilya'nın önemli merkezlerinde kültürel faaliyetler yapılmış, Avrupa'da hızla yapılan bu tür kültürel gelişmeler sonucunda, Aristoteles, Euclid, Batlamyus, İbn-i Sina, Hipokrat, Galen gibi önemli düşünürlerin eserleri, Ortaçağ Avrupa toplulukları tarafından keşfedilmiştir. Bu eserlerle birlikte, felsefe, tıp, matematik alanlarında eski bilgilerle birlikte yeni bilgilerin kullanılması ve üniversitelerde ders olarak okutulmaya başlanması, Avrupalı toplumlar arasında kültürel seviyesi yüksek bireylerin yetişmelerine neden olmuştur.²¹⁵

1212 yılında Palencia bölgesinde Avrupa'nın ilk üniversitesi kurulmuş, bunu 1244 yılında Salamanca Üniversitesi takip etmiştir. Kurulmuş olan üniversitelerde, din, sanat, hukuk ve tıp alanlarında fakülteler açılmıştır. Fakültelerde; gramer, lehçe, geometri, aritmetik, müzik ve astronomi gibi dersler verilmiştir.²¹⁶ Özellikle kurulan üniversiteler içinde Paris üniversitesi, Ortaçağ Avrupası'nda birçok öğrencinin ve öğretmenin bir araya geldiği ve eğitim alanında önemli faaliyetlerin yaşandığı bir merkez olmuştur. Üniversiteler kendi içinde yapılanma faaliyetlerine girmişler ve bu uygulamalar iki kola ayrılmıştır. Bunlardan biri; öğretmenler tarafından; diğeryse sadece öğrencilerin bir araya gelerek kurmuş oldukları lonca teşkilatlarıdır. Bunlardan birincisine, Paris Üniversitesi diğeryse ise; Bolongna Üniversitesi örnek olarak verilebilir. Avrupa'da kurulmuş üniversitelerin temelinde lâiklik olgusu hâkim olmuş, ancak öğretmenlerinin ruhban sınıfının üyeleri arasından olması ve üniversitelerin denetiminin Kilise tarafından yapılması, Ortaçağ'daki eğitim kurumlarının oluşmasında karmaşık bir yapının var olduğunun göstergesidir. Belirli bir süre sonra Avrupa'da üniversitelerin işleyişi meslekî eğitim vermekle değişmiş, bu durum zanaatkâr bireylerin ortaya çıkmasına neden olmuştur.²¹⁷

²¹⁵ Erol (2005: 83).

²¹⁶ Yener (2005: 217).

²¹⁷ Erol (2005: 85-88).

Avrupa’da feodalitenin etkisiyle ortaya çıkmış olan taştan kaleler, Avrupa’nın mimarî ve sanatsal özelliklerini de etkilemiştir. XI. yy. ve XII. yy. arasında Ortaçağ Avrupası’nda iki tür sanat akımları olan Romanesk ve Gotik sanat anlayışları ortaya çıkmıştır. Romanesk sanatı daha çok mimarî ve heykel alanlarında gelişmiş, Gotik sanat anlayışı “barbar” anlamında nitelenerek, Avrupa’daki yeni yapıların daha yüksek olması ve sivri uçlu kemerler kullanılmasıyla mimarî alanında bir akımın ortaya çıkmasına öncülük etmiştir. Ortaya çıkan sanat akımlarından Gotik sanat anlayışı Avrupa’da daha fazla gelişme kaydetmiş, mimarî dışında heykel, resim, mobilya, resim dokumalı duvar örtüleri, cam kaplar, seramik, nakışla süslenmiş eşyalar, metal işlemleri ve kaymaktaşı oymalarında da kullanılmıştır.²¹⁸ Avrupa’da yaşanan başka gelişmelerse; görsel sanatlar ve edebiyat alanında olmuştur. Resim alanında yapılmış olan büyük ve resimli tasvirlerle Hz. İsa’nın ve azizlerin hayatlarında yaşadıkları olaylar betimlenmiş, geçmişteki önemli olaylar Ortaçağ topluluklarına resim sanatıyla anlatılmıştır.²¹⁹

XII. yy. Batı Avrupa bölgesinde “Romans” edebiyat türü meydana gelmiş, Romans edebiyat türünde çoğunlukla aşk konusu işlenmiştir. Bu tür ilk yıllarında şiir olarak yazılmış ancak XIII. yy.’da nesir olarak da kaleme alınmıştır. Düz yazı şeklinde işlenen Romans eserlerinde genellikle Şövalyelerin hayatları, feodal kralların saray yaşamlarının yanında aşk ve maceraları da anlatılmıştır.²²⁰

Avrupa’da feodal sistemin kazanımları sonucunda Kilise, bireylerin düşünceleri üzerinde etkin bir statü elde etmiştir. Avrupa topluluklarının, Hıristiyan değerlerine göre hareket etmeleri ve bu bağlamda düşünmelerini sağlayan bir sistem hayata geçirilmiş, bu sistemin kontrolü Kilise mensupları tarafından yapılmıştır. Kilise’nin yürüttüğü bu faaliyetler sonucunda Ortaçağ yaşayan kadın ve erkek bireylere eşitsiz haklar verilmesi Avrupa’da erkek

²¹⁸ Goff (2005: 58-59).

²¹⁹ Yılmaz (2008: 38).

²²⁰ Goff (2005: 61).

egemen bir yapıyı meydana getirmiştir. Böyle bir yapının oluşması Avrupa'da kamusal ve sosyal alanlarda eşitsiz uygulamaların yolunu açmış ve Ortaçağ feodal topluluklar arasında, sınıfsal yapının yanında cinsiyetçi bir yapının ortaya çıkmasını sağlamıştı. Ortaçağ'ın toplumsal ve siyasal özellikleri sebebiyle halk arasında zaman zaman da olsa hürriyet düşünceleri var olmuştur. Ancak bu düşüncelerin uygulama aşamasına geçirilmesi uzun yıllar sonra gerçekleşmiştir.²²¹ Batı Avrupa Hıristiyan düşüncesindeki bazı değişimler, XII ve XIII. yy.'da yaşanmış, Kilise'nin yeni bir günah kavramını ortaya çıkarmasıyla, günahkâr olarak nitelendirilen kişilerin yaptığı işlevden çok, niyetlerinin hangi doğrultuda olduğu üzerinde durulmuş ve ruhban sınıfının verdiği kararlar neticesinde yapılan faaliyetin günah olup olmadığı hakkında kararlar alınmıştır.²²²

Ortaçağ Avrupası'nda kültürel özelliklerin yanında, farklı toplulukların Avrupa'ya yerleşmeleriyle birlikte bazı bilimsel gelişmelerin yaşandığı zamanlar da olmuştur. Feodal dönemin en önemli ekonomik birimi olan toprağın işletilmesinde çeşitli yenilikler yaşanmıştır. Topraktan alınan verimi yükseltmek amacıyla, yeşil gübreleme yoluna gidilmiş, bunula birlikte anızın yakılması gibi yeni uygulamalar da yapılmaya başlanmıştır.²²³ Avrupa'da neredeyse her yerde kullanılan ağaçla birlikte, taş ve demir de kullanılmış, XIII. yy.'da demir, kurşun, bakır ve kömür gibi maddelerin kullanım alanları genişlemiştir. Enerji kaynaklarının çoğu su değirmenlerinden elde edilmiş, XII. yy.'dan itibaren yel değirmenleriyle sağlanan enerji Avrupa'da endüstriyel faaliyetlerin yolunu açmıştır.²²⁴ Tüm bunlarla birlikte ulaşım faaliyetlerinde zamanla gelişme kaydedilmiş, ticaret yapan kişilerin ulaşım faaliyetleri korumalar yoluyla sağlanmıştır. Ortaçağ Avrupası'nda en önemli ilerleme denizcilik alanında yaşanmış bunun sonucunda gemilerin taşıma güçleri yükseltmek amacıyla sağlam dümenler yapılmıştır.

²²¹ Goff (2005: 63).

²²² Goff (2005: 65).

²²³ Eco (2015: 255).

²²⁴ Gimpel (1996: 1-2).

Tarım alanındaysa, saçula ile yapılan tekerlekli sabanın yerine, koşum takımları kullanılmış, bu koşum takımları sayesinde atların nefes almalarındaki güçlük giderilmiştir. Ekilmiş arazilerin daha geniş alanlara yayılması için üretim araç ve gereçlerinde yeni buluşlar ortaya çıkmış, bu yenilikler sayesinde tarım alanında daha bilgili çiftçiler yetişmeye başlamıştır.²²⁵ XI. yy.'da temel bilimlerinin yanında, çiftçilik, inşaatçılık, metal işçilik, silâh ve zırh yapımı gibi alanlarda yeni teknikler keşfedilmiş, Ortaçağ Avrupası'nda mekanik bilimlerin ortaya çıkmasıyla, teknoloji alanında yeni gelişmelerin yaşandığı bir dönem başlamıştır.²²⁶ Feodal dönemde hâkim olan skolastik düşünce yapısı, Avrupa'nın bilimsel ve kültürel hayatını derinden etkileyecek hususlara neden olmuştur. Nitekim feodal çağ boyunca Kilise kontrolü altında yürütülen eğitim çalışmaları ve bu faaliyetlerden sadece ruhban sınıfının yararlanması, Ortaçağ Avrupası'nda eğitilmiş bir sınıf olan ruhban sınıfını ortaya çıkarmıştır. Bu eğitilmiş sınıfın, kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmesi, Avrupa'da bilimsel ve kültürel hayatın bu çıkarlar ölçeğinde oluşmasının yolunu açmıştır.

İstilâlar esnasında Müslüman toplulukların, Avrupa bölgesine gelmeleri ve beraberinde getirdikleri İslâm eserlerinin, Avrupalı toplumlar tarafından öğrenilmesine sebep olmuştur. Bunların yanında Grekçe yazılmış olan eserlerin Lâtinceye çevrilmesi, Avrupa'da bilimsel ve kültürel hayatın gelişmesinde büyük oranda katkı sağlamış, Ortaçağ'ın son dönemlerinde skolâstik düşüncenin zayıflamaya başlamasıyla, Avrupa'da uzun yıllar devam eden feodal sisteminin de zayıflamasına neden olmuştur. Sistemin can damarlarından birisi olan Kilise'nin itibarının zedelenmesi, aynı şekilde feodal sistemin yara almasını sağlamıştır. Neticede İncil'in farklı dillere çevrilmeye başlanması, Kilise kurumunun kendi çıkarları doğrultusunda hareket ettiğini ortaya çıkarmış, bu durum da Hıristiyan toplumlarının gözünde Kilise'nin itibarsız bir kurum olarak algılanmasını ve feodal Piskoposların bu olumsuz gelişmeler karşısında giderek güç kaybetmelerini sağlamıştır. Gerçekleşmiş olan tüm

²²⁵ Goff (2005: 53).

²²⁶ Gimpel (1996: 8-10).

bu tarihî hususlar zaman zaman feodalitenin çıkarına yönelik kazanımlar sağlasa da, bilimsel ve kültürel hayatın farklı coğrafyalardaki gelişmeleri, Avrupa toplulukları tarafından keşfedilmiş, feodal sistemi meydana getiren hususların güç kaybetmelerine neden olmuştur. Bu durum da feodal sistemin zamanla sonunu hazırlamıştır.

III. 4. Ortaçağ Avrupası Feodal Sisteminde Kentler

IX. yy.'ın ardından başlayan iç ve dış ticaretin zamanla gerilemesiyle birlikte şehirlerdeki nüfus sayısında belirli bir azalma meydana gelmiştir. Feodal sistemin ilk yıllarında şehirlerin birçoğu Piskopos şehirleri yapısıyla oluşmuştur. Bu yerleşim merkezlerinde, Manastır'da görev yapan Rahipler, Kilise'nin eğitim merkezlerinde çalışan öğretmenler ve öğrencileri, ruhban sınıfının hizmetkârları ve bazı zanaatkâr kişiler yaşamıştır. Şehirlerde yaşayan insanların ihtiyaç duydukları ürünler, çevre köylerden şehir pazarlarına gelen köylüler tarafından karşılanmıştır. Ayrıca bazı yıllarda şehir panayırı da kurulmuştur.²²⁷

Şehirlerle birlikte feodal dönem boyunca "Borough"²²⁸ adı altında, olası saldırılara karşılık korunaklı kalelerle çevrilmiştir. Bu yapıların tam orta kısmındaki son sığınak olarak nitelendirilen bölgede bir kuleyle birlikte burç bulunmuş, yapıların içinde kale kumandanıyla Şövalye garnizonu yer almıştır. Borough yapılarının sahipleri çoğunlukla Senyörler olmuştur. Herhangi bir savaş esnasında, Senyörün malikânesinden gelen ürünler burada bulunan ambarlarda saklanmıştır. Borough kalelerin çevresinde; yerel halk, askerler, din adamları ve onların hizmetini yapan kişiler bulunmuştur.²²⁹

Feodal dönemde şehirlerdeki topraklar, Senyörler ve Piskoposların mülkiyeti altında kalmıştır. Bu kentlerdeki sosyal hayat feodal sistemin özellikleri doğrultusunda

²²⁷ Pirenne (2014: 54-55).

²²⁸ Borough: Ortaçağ Avrupası'nda kale kent anlamında kullanılan yapılarla verilen isimdir. Bkz.: Pirenne (2005: 61).

²²⁹ Pirenne (2005: 62).

yönetilmiştir.²³⁰ Kentler de yaşayan halkın bir bölümü meyve, sebze ve hububat ürünleri yetiştirmiş, üretime katkı sağlamışlardır. Ortaçağ Avrupası'nda X. yy.'a kadar kentler de ticaret faaliyetleri neredeyse yok denecek kadar azalmıştır. Ancak X. yy.'dan sonra Ortaçağ kentlerinin yapısında belirgin değişiklikler meydana gelmiş, kentlerdeki ticaret faaliyetleri gözle görülür şekilde ivme kazanmıştır. Bununla birlikte zanaatkârlar ve tüccarlar hızla kentlere yerleşmeye başlamışlardır. Kentlerde bulunan zanaatkârlar ve tüccarlar zamanla, “Lonca” olarak adlandırılan meslek örgütleri içinde yer almışlardır. Meslek sahibi kişilerin loncalar etrafında örgütlenme nedenleri; ticarete istikrar ve güvenliklerini sağlamakla birlikte, piyasadaki üretim faaliyetlerini denetleyerek belirli bir düzen içinde ticareti geliştirmektir. Bu hususlarla birlikte lonca sisteminin, kentlerde bulunan meslek sahibi ve tüccarlar arasındaki dayanışma faaliyetlerini artırması, örgütsel yapının oluşturulmasında önemli bir etkiye sahip olmuştur. Kentlerde, Loncalar dışında üretim ve ticaret yapmak yasaklanmış, üretimin ve ticaretin denetlenmesi Loncalar tarafından yapılmıştır.²³¹

Kentlerde yaşayan farklı sosyal statüye sahip topluluklar, kırsalda yapılan ekonomik faaliyetlere da müdahale etmişlerdir. Avrupa'da kurulmuş olan kentlerin ilk dönemlerinde, üretim çoğunlukla köylü sınıfının ihtiyaçlarını karşılamakla sınırlandırılmış, toprağı işleyenler Senyöre hizmet etmekle sorumlu tutulmuştur. Ancak kale kentlerinde bulunan pazarların zamanla canlılık kazanması, köylülerin bu pazarlara gelip ürünlerini sorunsuz satmalarına neden olmuş, bu durum da köylerdeki toprakların daha fazla işlenmesine sebep olmuştur. Artan üretim faaliyetleri feodal beylerin kullanmadıkları arazilerini üretime açmasını sağlamıştır. Böylelikle kırsalda kalmış olan bataklık arazileri ve orman arazileri üretim faaliyetleri içine dâhil edilmiştir. Avrupa kentlerinde yaşanan ekonomik gelişmeler kentlerdeki nüfus artışlarına neden olmuştur. XI. yy.'dan itibaren Manastırların ve Prenslerin

²³⁰ Pustu (2006: 136-137).

²³¹ Pamuk (2004: 55).

mülkiyetleri altında boş kalan topraklar üretim sahalarına dönüştürülmeye başlanmış, bu toprakların işletilmesiyle birlikte kırsal alanlarda kasabalar kurulmuştur.²³²

Kentlerdeki faaliyetlerin gelişmesinin ardından, haftalık olarak yapılan pazar ve panayır alanlarında canlılık yaşanmıştır. Önceki yıllarda sadece bir kez kurulan panayırların sayısı iki ve üçe çıkarılmış, haftalık pazarlardan panayırlara daha fazla önem verilmiştir. Açılan panayırlara daha fazla önem verilmesinin nedeni; panayırlar için uzak kentlerden gelen tüccarların getirdikleri ürünlerin farklı olması ve pazarlara göre daha yüksek kazançlar elde edilmesiyle ilgilidir. Zaman ilerledikçe panayırların kendi yargı sistemlerini kurmaları ve uzak şehirlerden gelen zengin tüccarların yerel krallıklar tarafından korunmaları, panayır merkezlerinin önemini daha fazla artırmıştır.²³³

Ortaçağ Avrupası'nda meydana gelen gelişmeler sonucunda kentlerin nüfusunda artışlar başlamış, tüccar ve zanaatkârlardan oluşan burjuva sınıfı ortaya çıkmıştır. Avrupa kentlerinde uygulanan feodal kuralların, burjuva sınıfının ihtiyaçlarını karşılamaması sonucunda bazı iç mücadeleler yaşanmıştır.²³⁴ Kentlerde bulunan burjuvalar, Senyörlerden bağımsızlıklarını kazanmak ve kendi hukukî statülerini elde etmek için faaliyetlerde bulunmuşlardır.²³⁵ Burjuva sınıfının istekleri ve faaliyetleri, zamanla ticaret karşıtı olan ruhban sınıfıyla sorunları ortaya çıkarmış, bu sorunların yaşanmasında burjuva sınıfının bireysel özgürlük yönündeki düşünceleri etkili olmuştur. Nitekim özgürlüklerini elde edememiş olan tüccarların, ürün satmaları ve Avrupa pazarlarına dâhil olmaları imkânsız görülmüş, XII. yy.'dan itibaren burjuva sınıfının faaliyetleri sonucunda, bazı halk ayaklanmaları yaşanmıştır. Özgürlük kavramı burjuva sınıfı için sosyal bir statü olarak algılanmış, yapılan ayaklanmalar sonucunda, İngiltere bölgesinde "Piepowder" diye adlandırılan adliye mahkemeleri kurulmuştur. Bu mahkemeleri soylu sınıfının yargılandığı ve

²³² Pirenne (2005:157-158).

²³³ Pamuk (2004: 56).

²³⁴ Akyılmaz ve Cin (1995: 61).

²³⁵ Gombrich (1997: 184-192).

“Echevin” olarak adlandırılan mahkemeler takip etmiştir. Burjuva sınıfının özgürlük adına yaptığı çalışmalar sonucunda, İtalya, Fransa, Almanya, İngiltere gibi yerlerde bağımsız yargı yetkisine sahip özerk yönetim sahibi adalar meydana gelmiştir.²³⁶ Hukukî kazanımlar sonucunda, kentlerin güvenlik sorunlarını çözmek için bazı adımlar atılmıştır. Nitekim kentlerin güvenli bir yer olması, ticaret alanında yapılacak olan faaliyetleri de etkilemiş, bu amaçla burjuva sınıfı ilk olarak kentlerin güvenli bir merkez olması için çevrelerini kale duvarlarıyla kapatmışlardır.²³⁷ Avrupa’da ekonomik amaçla kurulmuş olan kentlerin zamanla hukuksal ve toplumsal anlamda bir takım gelişmeler yaşaması, feodalitenin egemenliği altında yaşayan toplulukların yaşam standartlarındaki değişikliklere neden olmuştur. Nitekim kentlerde ortaya çıkmış olan burjuva sınıfının faaliyetleri Avrupa toplulukları arasında bireysel hak ve ödevler hakkındaki düşünceleri değiştirmiş, bu hususlar doğrultusunda Avrupa’nın hukukî yapısında bir takım değişimlerin alt yapısı oluşmuştur. Böylece feodalitenin zamanla gücünü kaybettiği dönemler başlamıştır.

Avrupa kentlerinde yaşanan gelişmelerin ardından X. yy. ve XII. yy.’da Manastırların, tüccarlara kredi vermeye başladıkları görülmüştür. Kilise’nin bu faaliyetleri hem ekonomik yönden, hem de dinsel yönden kentler üzerinde belirli bir kazanıma sebep olmuştur. XI. yy’da “yoksulluğu yüceltmek” adı altında politika geliştiren Kilise’nin kent toplumu üzerinde çeşitli denetimlerde bulunmasıyla kentlerde birçok tarikat ortaya çıkmıştır.²³⁸ Bunun üzerine Ortaçağ kentlerinde gerçekleştirilen sanat ve kültürel faaliyetler üzerinde Kilise’nin etkisi belirgin olarak hissedilmiştir. XII. yy.’dan itibaren Manastırlar tarafından, sanat ve kültürel aktiviteler yapılmaya başlanmıştır. Fakat zamanın ilerlemesiyle birlikte Manastırlar bu faaliyetleri, kentlerin kontrolü altına bırakmışlardır. Kentlerdeki ekonomik düzenin belirli bir refah seviyesine ulaşması sonucunda, toplumda okuma-yazma

²³⁶ Pirenne (2005: 64).

²³⁷ Pirenne (2005: 66).

²³⁸ Goff (1999: 62).

bilenlerin sayısında artış olmuş, kitapların çoğaltılarak daha fazla bölgelere ulaşması sonucunda Ortaçağ toplumu içinde entelektüel bir çevre ortaya çıkmıştır.²³⁹ Eğitim alanındaki ilerlemeler ve okuyan kesimin sayısındaki artış Ortaçağ Avrupa'sında üniversitelerin kurulmasına neden olmuştur.²⁴⁰ Kentlerde meydana gelen gelişmeler sonucunda Avrupa'nın bilimsel ve ekonomik hayatlarında olumlu sonuçlar ortaya çıkmıştır. Kanaatimizce kentlerde yaşanan bahsettiğimiz gelişmeler olmasaydı, bu durum feodal sistem çerçevesinde yetişen Avrupa topluluklarının çağın bir hayli gerisinde kalmalarına sebep olacaktı. Nitekim Ortaçağ zamanında Doğu'da bulunan toplulukların bilimsel faaliyetlerinde Batı topluluklarına göre daha ileride olmaları öne sürdüğümüz düşünceyi kanıtlar niteliktedir. Bu bağlamda Avrupa'nın bilimsel ve iktisadî açıdan kurtuluşu Ortaçağ'da kurulmuş olan kentler ile sağlanmış ve zamanla feodalitenin etkisinin azalmasıyla bilimsel ve ekonomik ilerlemeler hız kazanmıştır.

Kentlerde yapılan ticarî uygulamalar zamanla gelişerek, Avrupa'daki sanayi yapısının temelini oluşturmuştur. Ortaçağ kentlerinde yapılan ilk ticaret faaliyetleri, lüks ve pahalı ürünlerle başlamıştır. Taşınması zor olan ürünler ileriki zamanlarda, kentlerdeki ticaret alanlarına getirilmiştir. Almanya ve İtalya bölgesinde bulunan liman kentleri bu ticaret faaliyetlerinin başında yer almışlardır. Ardından bu ticaret limanlarını; Venedik, Ceneviz, Pisa, Amalfil, Milano, Siena gibi şehirler takip etmişlerdir. Avrupa bölgesinde gelişmekte olan ticarî faaliyetler aynı zamanda para ekonomisinde belirli gelişmelerin yaşanmasını sağlamıştır.²⁴¹ Para ekonomisinin kırsal sahalara kadar intikal etmesiyle feodal sistem içinde çeşitli değişimler yaşanmıştır.²⁴²

X. yy. ve XIII. yy. dönemlerinde ortaya çıkan Ortaçağ kentleri, oluştukları zamandan itibaren Batı Avrupa'da sürekli bir ilerleme kaydetmiştir. Bu dönemlerde iktisadî, ticarî ve

²³⁹ Goff (2006: 23).

²⁴⁰ Ülgen ve Bakır (2009: 134).

²⁴¹ Ovan (1998: 48-49).

²⁴² Ülgen ve Bakır (2009, s. 133).

zanaat faaliyetlerinde çeşitli yenilikler meydana gelmiştir. Ancak bu gelişmelerden feodal beylerin pek de hoşlanmadığı anlaşılmış, bunun üzerine feodal beyler kentlere saldırılar düzenlemişlerdir.²⁴³ Fakat kentlerin örgütsel bir sistem sonucunda yapılanmış olması feodal beylerin saldırı faaliyetlerinde başarısız sonuçlar elde etmelerine sebep olmuştur.²⁴⁴ Feodal beyler ve Kilise'ye karşı, burjuva sınıfıyla krallar birlikte hareket etmiş, bu ittifakın ardından zamanla feodalitenin güç kaybetmesiyle Avrupa'da merkezî krallıklar tekrar güçlenerek yönetimde söz sahibi olmuşlardır. Merkezî krallıkların belirli bir güce ulaşmalarının ardından, Avrupa'da ulus-devlet statüsüne sahip devletler kurulmaya başlamıştır.²⁴⁵ Kentler zamanla toprak eksenli oluşan feodal sistemin Avrupa bölgesindeki; iktisadî, siyasal ve sosyal hayat üzerinde yer alan egemenliğini sarsmış, bu aşamada gerçekleştirilen bir takım yenilikler Avrupa'da tarım ekonomisinin etkinliğini azaltarak, ekonominin ticaret eksenli gelişmesine imkân sağlamıştır. Bu amaçla gerçekleştirilen faaliyetler sonucunda kurulmuş olan lonca teşkilatları, Avrupa'da zamanla önemli bir iktisadî kazanım olan sanayi faaliyetlerinin temel yapısını oluşturmuştur. Böylece kentlerden başlayan ve Avrupa'nın tamamını kapsayan bir takım siyasî ve ekonomik değişimler yaşanmıştır.

²⁴³ Karakaş (2001: 126).

²⁴⁴ Goff (1999:137).

²⁴⁵ Saklı (2012: 1-19).

SONUÇ

Batı Roma İmparatorluğu'nun köleci toplum yapısı, Avrupa'da feodal çağ boyunca meydana gelen sınıfsal hiyerarşik yapının temelini oluşturmaktadır. Bu sınıfsal yapının sadece ekonomik özellikler doğrultusunda sınıflandırıldığını düşünmek kanaatimizce gerçekçi bir yaklaşım değildir. Nitekim feodal sınıf katmanları sıralamasında bulunan bireylerin, ekonomik özelliklerinin yanında kan bağları ve soyunda herhangi bir alt tabakaya ait izin olmaması, feodal hiyerarşisinin önem verdiği özellikler arasında yer almaktadır. Bahsettiğimiz tüm bu hususlar feodal sınıf yapısının, sadece ekonomik özelliklere göre oluşmadığının açık kanıtıdır.

Avrupa'da yaşanan Barbar istilâları sonucunda karmaşık bir toplum ve kültür yapısıyla karşı karşıya kalan Avrupa topluluklarının bir nevi savunma stratejisi olarak feodal sistemi ortaya çıkarmıştır. Neticede, istilâlar esnasında toplumsal ve ekonomik açıdan sarsılmaya başlayan merkezî krallıkların zamanla kudretlerini kaybetmeleri, toprak sahibi olan feodal beylerin iktidarda söz sahibi olmalarını sağlamıştır. Bu husus Ortaçağ'da iktidar kaynağı olarak görünen toprağın önemini büyük ölçüde artırmıştır. Ancak çalışmamızda ulaştığımız bulgular, üretim faaliyetlerini gerçekleştiren köylü sınıfının, topraktan daha fazla önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Tarım ekonomisine bağlı bir sistem olarak gelişen feodal sistemin, üretim faaliyetlerinden geri kalması düşünülemez. Dolayısıyla toprağın ve toprak üzerindeki insanların sahibi olan feodal beyler için köylü sınıfının varlığı hayatî önem taşımıştır.

Feodal yapı içinde toprağa bağlı gelişen üretim ve mülkiyet ilişkilerinin ortaya çıkmasıyla, kişisel bağılıklar meydana gelmiştir. Avrupa'da feodal dönem boyunca, soylu sınıfının, Serfler üzerindeki etkinliği çeşitli bağılıkların ve ekonomik sözleşmelerin yapılmasıyla devam etmiştir. Bu sözleşmelerin karşılıklı güven ve sadakat ilişkisiyle birlikte sağlanması, Avrupa'da bireyler arası ilişkilerin karşılıklı çıkarlar doğrultusunda oluştuğunun

göstergesidir. Avrupa'nın iktisadî koşulları ve güvensiz ortamı; kudret sahibi olan kişilerin, zayıf olan kişiler üzerinde belirli bir egemenlik kurmasını sağlamış, bununla birlikte sınıflar arası ilişkiler genellikle feodal beylerin belirlemiş olduğu örfî hukuk kurallarıyla gerçekleşmiştir. Bu durum; Avrupa'da parçalanmış olan yönetim birimlerinde farklı hukuk kurallarının geçerli olduğu ve çoğunlukla kuralları belirleyenlerin çıkarları doğrultusunda hükümler veren, sosyal adaletten yoksun feodal hukuk sistemini geliştirmiştir. Feodal dönem boyunca uygulanmış olan sözlü ve yazılı hukuk kurallarının her bölgede farklı özellikler taşıması, Avrupa'da çoğulcu hukuk sisteminin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Feodal sistem; bireyler arasında, farklı niteliklere sahip uygulamaların yaşanmasına neden olmuştur. Bu durum, azınlıkta olan üst sınıfın siyasal, ekonomik ve toplumsal çıkarları doğrultusunda hareket ettikleri, buna karşılık ekonomik alanda büyük emek harcayan ancak bu emeğin karşılığını bulunduğu statü sebebiyle alamayan alt sınıfın sömürülmesine yönelik bir yapının Avrupa'da uzun yıllar devam etmesi sonucunu doğurmuştur.

Feodal sistemin sınıfsal yapısı içinde ikinci kademede yer alan ve sahip oldukları özellikler sebebiyle din adamlarının, zamanla Senyörler kadar toprak sahibi olmuşlardır. Kilise, Avrupa'da en zengin kurum olması, buna karşılık vergilerden muaf tutulması, feodal sistem sayesinde elde etmiş olduğu kazanımlarını kaybetmemek amacıyla çeşitli faaliyetler gerçekleştirmiştir. Ancak feodal yapı içinde Kilise'nin dünyevî işlerde büyük oranda belirleyici niteliğe sahip olması, Avrupa'da eğitim ve bilimsel faaliyetlerin, Kilise'nin belirlediği ölçütler doğrultusunda şekillenmesine neden olmuştur. Ortaçağ Avrupası'nda eğitim faaliyetlerinden sadece din adamlarının yararlanması, ruhban sınıfı üyelerinin ekonomik ve siyasal anlamda toplum içinde belirli bir statüye ulaşmalarını sağlamıştır. İktidar koltuğunda bulunan soylu sınıf mensuplarının çoğunun eğitimsiz kişilerden oluşması, eğitilmiş olan ruhban sınıfı mensuplarının devlet kurumlarında çalışmalarının yolunu açmış, zamanla bu kurumlarda yüksek kademelere gelerek, krallara danışmanlık yaptıkları da

olmuştur. Ruhban sınıfı üyeleri, sahip oldukları kazanımları kaybetmemek amacıyla, Ortaçağ toplulukları üzerinde, iktidardaki kralları yönlendirerek sosyal ve siyasal yaptırımlar için faaliyetler gerçekleştirmişlerdir. Ruhban sınıfı üyelerinin, yapılan uygulamaların temelinde İncil'i gerekçe olarak göstermeleri ve onlardan başka hiçbir kimsenin İncil'i okuyamaması, din adamlarının çıkarları doğrultusunda yapacakları faaliyetlerde İncil'i kullanmalarını kolaylaştırmıştır.

Kilise ve Papalık kurumunun sosyal adaletten yoksun, feodal sistemin yaptırımlarını desteklemesi, Avrupa toplulukları gözünde zamanla bu tür kurumların itibarsız olmalarına neden olmuştur. Bu durumun farkına varan bazı din adamları; Hıristiyanlığın ve Kilise'nin eski itibarını kazandırmak amacıyla "Cluny" tarikatı adı altında bir birlik kurmuşlardır. Bu tarikatın gerçekleştirdiği bazı faaliyetler Kilise ve Papalık kurumunun eski itibarını yeniden kazanmalarını sağlamıştır. Kanaatimizce; Cluny tarikatının faaliyetleri bir başka açıdan feodal sistemin güçlü bir şekilde devam etmesine de neden olmuştur. Neticede eskisinden güçlü bir Kilise demek, eskisinden güçlü bir feodal sistem demektir. Her ne kadar Cluny tarikatının amaçları arasında din adamlarının dünyevî işlerden uzak tutulması için bazı yaptırımlar uygulanmışsa da, bu çalışmaların ardından güçlenen Kilise'nin etkinliği, zamanla her alanda hissedilmiştir. Nitekim bu duruma en güzel örnek 1095 yılında başlayan Haçlı seferleridir. Bu seferlerin örgütlenme aşamasında büyük rol oynayan Papalık ve Cluny tarikatının faaliyetleri, Ortaçağ tarihî kaynaklarında da geçmektedir.

Ortaçağ Avrupası'nda feodal sistemin bir sonucu olarak ortaya çıkmış olan kentlerin, toplumsal ve ekonomik yapı üzerinde zamanla etkinliği artmıştır. Nitekim X. yy.'dan sonra kentlerde ticaret ve zanaat faaliyetlerini gerçekleştiren bir sınıfın ortaya çıkmasıyla, toprak eksenli devam eden feodalitenin ekonomik anlamda değişim yaşamasına neden olduğu anlaşılmaktadır. Köylerden kente göç eden köylü sınıfının, kentlerdeki iktisadî faaliyetler

içine girmesi, kentlerde kurulan pazarlarda ve panayirlarda ürettiklerini satması, Avrupa’da ekonomik açıdan yaşanan değişimler olmuştur.

Öte yandan kentlerde, zanaat ve ticaret işleriyle uğraşan yeni bir sınıf olan “Burjuva” sınıfı ortaya çıkmıştır. Burjuva sınıfının kentlerde gerçekleştirdiği faaliyetlerin başında Loncalar gelir. Kurulan Loncalar, kent içindeki esnafın örgütlenmelerini sağlarken, loncaların koydukları kurallar sonucunda kırsal alanlarda üretim yapılması yasaklanmıştır. Bu durum kırsal alanlardaki feodal beylerin zamanla ekonomik sıkıntılar içine düşmelerine neden olmuştur. Ekonomik anlamda fakirleşmeye başlayan feodal beylerin, kentler üzerine istilâ girişimlerinde bulunmaları, kentlerdeki esnaf örgütlerinin bu istilalara karşı birlikte hareket etmelerini sağlamıştır. Bu istilalara karşı birlikte hareket edilmesinin ardından, feodal beylerin etkinliği Avrupa’da azalmaya başlamıştır.

Burjuva sınıfının bu başarısı, kurulan esnaf örgütlerinin ekonomik birlikteliğinin yanında ortak düşmana karşı örgütlü bir şekilde hareket etmenin önemini kent topluluklarına öğretmiştir. Nitekim feodal sistem içinde, feodal bir beyin koruması dışına itilmiş bir kişinin nasıl ki sistemin zorluklarıyla tek başına savaşmak zorunda kalmışsa, aynı şekilde kentlerdeki esnaf örgütlerin dışında kalan feodal beylerin eski kudretlerine ulaşmaları zamanla imkânsız bir hâl almıştır. Ortaya çıkan neticeler sonucunda, Avrupa’da egemen gücün merkezî krallıkların yanında burjuva sınıfının da etkili olduğu bir dönem başlamıştır.

Bu çalışmada; feodalitenin dönemsel koşullar sebebiyle ortaya çıktığı ve kendisini besleyen Kilise ve toprak beyleri sayesinde gelişme gösterdiği anlaşılmaktadır. Sistemle birlikte üst tabakada bulunan kişiler ve kurumların iktisadî çıkarları sebebiyle Avrupa’da sosyal adaletten yoksun, bilimsel gelişmelerde ve eğitim çalışmalarında çağının gerisinde kalan bir toplum tipi meydana gelmiştir. Bu toplum tipinin Kilise dogmaları sayesinde uzun süre devam eden çatışmalara katıldığı ve birçok Avrupa tarihçisinin ki bize göre de doğru bir tabirle açıklamış oldukları; Avrupa’nın karanlık çağının baş aktörü olarak feodalite sistemiyle

karşılaşmaktayız. Feodal sistemin, her ne kadar ekonomik bir yapı olarak bilinse de zamanla Ortaçağ Avrupası'nın sosyal ve sınıfsal yapısını şekillendirilmesinde de büyük ölçüde rol oynadığı anlaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

AKALIN, Kürşat H. (2013), “Reform Sürecindeki Avrupa’da Ticaret Yasağından Kurtuluş”, *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C. IV, S. 5, s. 149-168.

AKYILMAZ, Gül ve CİN, Halil (1995), *Tarihte Toplum ve Yönetim Tarzı Olarak Feodalite ve Osmanlı Düzeni*, Selçuk Üniversitesi Basımevi Yayınları, Konya.

ALTINDAL, Aytunç (2005), *Yoksul Tanrı Tyanalı Apollonius*, Alfa Yayınları, İstanbul.

AYDOĞAN, Metin (2006), *Batı ve Doğu Uygarlıkları*, Umay Yayınları, İzmir.

AYDOĞDU, Murat (2016), “Ortaçağ Feodal Mülkiyet Anlayışı ve Osmanlı Hukukundaki Toprak Sisteminin Türk Hukukundaki Tarımsal İşletmelerin Mirasçılara Özgülenmesine Etkileri”, *D.E.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. XVII, S. 2, s. 1-26.

AYDEMİR, Cahit ve GÜNEŞ, H. Haşimi (2006), “Merkantilizmin Ortaya Çıkışı”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, C. V, S. 1, s. 136-158.

AYDIN, Mehmet (2002), “Kilise”, *DİA*, C. XXVI, S. 15, s. 11-14.

AYDIN, Mithat (2004), “19. Yüzyıl Ortalarında Panslavizm ve Rusya”, *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 15, s. 109-124.

AYDIN, Suavi ve BERGE, Metin (1995), “Feodaliteye Giden İki Yol Avrupa ve Bizans”, *Kebikeç Dergisi*, S. 1, s. 115-144.

BARKAN, Ö. Lütfi (1956), “Türkiye’de (Servaj) Var mıydı?”, *Bellekten Dergisi*, C. XX, S. 76, s. 237-246.

BAUER, Susan Wise (2014), *Dünya Tarihi-II Ortaçağ*, Çev.: Mihriban Doğan, Say Yayınları, İstanbul.

BEDİRHAN, Yaşar (2012), *Ortaçağ Tarihi*, Nobel Akademik Yayınları, Ankara.

BERKTAY, Halil (1983), *Kabileden Feodalizme*, Kaynak Yayınları, İstanbul.

BERL, Emmanuel (1999), *Atilla'dan Timur'a Avrupa ve Asya*, Çev.: Gülseren Devrim, Doğan Kitapçılık Yayınları, İstanbul.

BİLGİÇ, A. Timur (2012), *Tarih Terimleri Sözlüğü*, Toplumsal Yayınları, İstanbul.

BLOCH, Marc (2014), *Feodal Toplum*, Çev.: Melek Fırat, Işık Yayınları, İstanbul.

BÜYÜKBAHÇECİ, Esra (2016), “ Hint'te Kast Sisteminin İlk İzleri ve Hint Edebiyatındaki Yeri”, *DTCF Dergisi*, S. 56, s. 238-255.

CİLACI, Osman (1997), “Havâri”, *DİA*, C. XVI, s. 513-516.

ÇAĞ, Galip (2008), “Panslavizm Fikri Temelleri ve Slav Birliği Çabaları”, *Sakarya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S. 10, s. 205-220.

ÇETİN, Halis (2002), “Liberalizmin Tarihsel Kökenleri”, *C.Ü. İktisadî ve İdarî Bilimler Dergisi*, C. III, S. 1, s. 79-96.

DEMİRÇELİK, Mine ve KILIÇ, Ramazan (2011), “Mülkiyet Kavramının Gelişimi Sürecinde Ortaçağ ve Reform Hareketi”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.30, s.181-190.

DEVELİOĞLU, Ferit (2007), *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitapevi Yayınları, Ankara.

DUBY, Georges (2004), *Ortaçağ İnsanları ve Kültürü*, Çev.: M. Ali Kılıçbay, İmge Kitapevi Yayınları, Ankara.

DURMAZ, Sayime (2004), “Haçlılar ve Doğu Hıristiyanlığı XI-XIII. Yüzyıllar”, *H.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi)*.

_____ (2010), “Yüksek Ortaçağ'da Papa-İmparator Çatışması: Kılıç ile Âsâ'nın Savaşı”, *Çankırı Karatekin Üniversitesi S.B.E. Dergisi*, S. 1, s. 93-120.

DÖNMEZ, Süleyman (2005), “Skolastik Üzerine Kavramsal Bir Analiz”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. V, S. 2, s. 123-144.

ECO, Umberto (2015), *Ortaçağ Barbarlar-Hıristiyanlar-Müslümanlar*, Çev.: Leyla Tonguç Basmacı, Alfa Basım Yayınları, İstanbul.

ENGELS, Friedrich (1975), *Anti-Dühring*, Çev.: Kenan Somer, Sol Yayınları, Ankara.

_____ (2011), *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni*, Çev.: Hasan İlhan, Sayfa Yayınları, İstanbul.

EROL, Burçin (2005), “Ortaçağ Avrupası ve Üniversiteler”, *Doğu-Batı Dergisi*, S. 33, s. 81-95.

EPSTEIN, Steven A. (2014), *Geç Dönem Ortaçağ Avrupası Ekonomik ve Sosyal Tarihi 1000-1500*, Çev.: Serap Işık, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

EVKURAN, Mehmet (2003), “Ortaçağ Paradigması ve Siyasal Düşüncenin Evrimi”, *Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. II, S. 4, s. 37-58.

GANSHOF, François Louis (1964), *Feudalism*, Çev.: Philip Grierson, New York.

GEANAKOPLIS, Deno J. (2011), “Bizans İmparatorluğu’nda Kilise ve Devlet: Sezaropapizm Sorununu Yeniden Düşünmek” Çev.: Mustafa Alican, *Tarih Okulu Dergisi*, S.9, s. 169-198.

GIMPEL, Jean (1996), *Ortaçağda Endüstri Devrimi*, Çev.: Nazım Özüaydın, Tübitak Yayınları, Ankara.

GOFF, Jacques Le (1999), *Ortaçağ Batı Uygarlığı*, Çev.: Hanife Güven-Uğur Güven, Dokuz Eylül Yayınları, İzmir.

_____ (2005), “Ortaçağda Batı Avrupa”, Çev.: Nilüfer Uluç, *Doğu-Batı Dergisi*, S. 33, s. 33-69.

_____ (2006), *Ortaçağda Entelektüeller*, Çev.: Mehmet Ali Kılıçbay, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

GOMBRICH, Ernst H. (1997), *Dünya Tarihi*, Çev.: Ahmet Mumcu, İnkilâp Yayınları, Ankara.

GÖKBERK, Macit (1980), *Felsefe Tarihi*, Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul.

GÖNENÇ, Levent (2008), *Ortaçağ Anayasacılığı*, Yetkin Yayınları, Ankara.

GÖĞER, Erdoğan (2005), “Günümüzde Türk Devletinin Laiklik Anlayışı”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. LIV, S. 4, s.1-52.

GRANT, Edward (1986), *Ortaçağda Fizik Bilimleri*, Çev. : Aykut Göker, V Yayınları, Ankara.

GRENARD, Fernand (1970), *Asya'nın Yükselişi ve Düşüşü*, Çev.: Orhan Yüksel, MEB Yayınları, İstanbul.

GROUSSET, Rene (1980), *Bozkır İmparatorluğu*, Çev.: M. Reşat Uzmen, Ötüken Yayınları, İstanbul.

GUMILEV, L.N. (2003), *Hazar Çevresinde Bin Yıl*, Çev.: D. Ahsen Batur, Selenge Yayınları, İstanbul.

GÜRAN, Tefvik (2011), *İktisat Tarihi*, Der Yayınları, İstanbul.

GÜRKAN, Ülker (1988), “Montesquieu ve Kanunlar Ruhu Hukuk Sosyolojisi Açısından Bir Değerlendirme”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. XL, S. 1, s. 9-31.

GÜRİZ, Adnan (1989), *Teorik Açından Mülkiyet Sorunu*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara.

_____ (1993), “Kapitalizm ve Hukuk”, *Anayasa Yargısı Dergisi*, S. 10, s. 191-222.

GÜL, Muammer (2009), *Ortaçağ Avrupa Tarihi*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul.

GÜMÜŞ, Tolga (2010), “Feodalizm: Avrupa Tarihinde Yeni Yaklaşımlar”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. XXIX, S. 47, s. 39-64.

GÜNDÜZ, Şinasi (2010), *Yaşanan Dünya Dinleri*, Diyanet İşleri Başkanlığı Dini Yayınları, Ankara.

HEATON, Herbert (1995), *Avrupa İktisat Tarihi*, Çev.: M. Ali Kılıçbay, İmge Kitapevi Yayınları, Ankara.

HIRST, John (2013), *Kısa Avrupa Tarihi*, Çev.: Mihriban Doğan, Say Yayınları, İstanbul.

HOPSON, John M. (1995), *Batı Medeniyetinin Doğulu Kökenleri*, Çev.: Esra Ermert, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

HUBERMAN, Leo (2002), *Feodal Toplumdan Yirminci Yüzyıla*, Çev.: Murat Belge, İletişim Yayınları, İstanbul.

HUMANITAS (2009), *Magna Charta (Büyük Sözleşme)*, Çev.: Çiğdem Dürüşken, Kabalcı Yayınları, İstanbul.

İRMIŞ, Ayşe ve GÖK, E. Elvan (2008), “Az gelişmiş Ülkelerde Fason Üretim ve Örgütsel Vatandaşlık Olgusu”, *Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, s. 1-13.

KARAKAŞ, Mehmet (2001), “Tarihsel Gelişim Sürecinde Kent Kısıtlı Tarihsellik Anlayışı Üzerine Eleştirel Bir Yaklaşım”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, C. III, S. 1, s. 121-132.

KERR, Gordon (2011), *Charlemagne'dan Lizbon Antlaşmasına Avrupanın Kısa Tarihi*, Çev.: Cumhur Atay, Kalkedon Yay. , İstanbul.

KEROV, Zubritski-Mitropolski(2016), *İlkel Köleci Feodal Toplum*, Çev.: Göksu Birol, Yason Yayınları, Ankara.

KILIÇBAY, Mehmet-Ali (2005) ,“Ortaçağ’ın Orta Malı Olmadığına Dair”, *Doğu-Batı Dergisi*, S. 33, s. 69-79.

_____ (2010), *Feodalite ve Klasik Dönem Osmanlı Üretim Tarzı*, Efil Yayınları Ankara.

KURAT-AKDES, Nimet (1990), *Türkiye ve Rusya*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

LOCKE, John (2010), *Hükümet Üstüne İkinci Tez*, Çev.: Aysel Doğan, İlya Yayınları, İzmir.

MARTIN, Sean (2009), *Tüm Gizemleriyle Tapınak Şövalyeleri*, Çev.: Barış Baysal, Kalkedon Yayınları, İstanbul.

_____ (2009), *Ortaçağ'da Avrupa'da Alevi Hareketleri Katharlar*, Çev.: Barış Baysal, Kalkedon Yayınları, İstanbul.

MCEVEDY, Colin (2010), *Ortaçağ Tarih Atlası*, Çev.: Ayşen Anadol, Sabancı Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

MCNEILL, William H. (2015), *Dünya Tarihi*, Çev.: Alâeddin Şenel, İmge Yayınları, Ankara.

OSKAY, Ünsal (2014), *Yıkanmak İstemeyen Çocuklar Olalım*, İnkılap Kitapevi Yayınları, İstanbul.

OVAN, Oğuz (1998), *Feodalizm ve Osmanlı Tartışmaları*, İmaj Yayıncılık, Ankara.

ÖZÇELİK, Selçuk (1950), "Avrupa Feodalitesinin Siyasî ve İktisadî Mahiyeti", *İstanbul Hukuk Fakültesi Mecmuası*, C. XVI, S. 1-2, s. 320-360.

PAŞA, Ziyâ (2011), *Ortaçağ'ın Karanlık Çehresi Engizisyon Mahkemeleri*, Harf Yayınları, İstanbul.

PAMUK, Şevket (2004), *Osmanlı Türkiye İktisadî Tarihi 1500-1914*, İletişim Yayınları, İstanbul.

PIRENNE, Jacques (1966), *Büyük Dünya Tarihi*, Çev.: Nihal Önal-Beslan Cankart-Refik Özbek, Meydan Yayınları, İstanbul.

PIRENNE, Henri (2005), *Ortaçağ Avrupasının Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, Çev.: Uygur Kocabaşoğlu, İletişim Yayınları, İstanbul.

_____ (2014), *Ortaçağ Kentleri*, Çev.: Şadan Karadeniz, İletişim Yayınları, İstanbul.

PUSTU, Yusuf (2016), “Küreselleşme Sürecinde Kent (Antik Siteden Dünya Kentine)”, *T.C. Sayıştay Bakanlığı Dergisi*, S. 60, s. 129-151.

SAKLI, Ali-Rıza (2012), “Fransa ve Almanya’da Uluslaşma Süreci ve Ulus Bilincinin Oluşumu”, *Akademik Bakış Dergisi*, S. 32, s. 1-19.

SANDER, Oral (2016), *İlkçağlardan 1918’e Siyasî Tarih*, İmge Yayınları, Ankara.

SARICA, Murat (1969), *Fransa ve İngiltere’de Emredici Vekâletten Yeni Temsil Anlayışına Geçiş*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

SEIGNOBOS, Charles (1940), *Avrupa Kavimlerinin Mukayeseli Tarihi I*, Çev.: H. Cahit Yalçın, Kanaat Kitapevi, İstanbul.

SMITH, Adam (2006), *Milletlerin Zenginliği*, Çev.: Haldun Derin, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

SİPAHÎ, Esra-Banu ve TEKİN, Segâh (2014), “Kent, Yönetim, Din, Siyaset ve Düşünce Bağlamında Ortaçağ Avrupasına İlişkin Genel Bir Değerlendirme”, *Tarih Okulu Dergisi*, C.XVII, S. 7, s. 189-219.

SOMÇAĞ, Selim (1994), *Avrupa Feodalizminin Evrimi*, Bağlam Yayınları, İstanbul.

TUNA, Korkut (1989), “Feodalizm Tartışmalarında Yeni Bir Ele Alış Denemesi: Feodal Düzen ve Şehir” *Sosyoloji Dergisi*, S. 3, s. 197-222.

ULUTÜRK, Muammer (2010), *Havarilik*, Özel Yayınları, Konya.

UMUR, Ziya (1975), *Roma Hukuk Lüğati*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı (1983), *Osmanlı Tarihi II*, TTK Yayınları, Ankara.

ÜLGEN, Pınar (2010), “Geç Ortaçağ’da Avrupa’daki Üniversiteler ve Eğitim”, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. VII, S. 14, s. 347-372.

_____ (2010), “Ortaçağ Avrupasında Feodal Sisteme Genel Bir Bakış”, *Mukaddime Dergisi*, S. 1, s. 1-19.

_____ (2013), *Ortaçağ Avrupasında Kölelik-Toplum ve Hukuk*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.

ÜLGEN, Pınar ve BAKIR, Abdulhalik (2009), “Geç Ortaçağlarda Avrupa’da Kent ve Kentsel Yaşam Hakkında Bir Değerlendirme”, *Celal Bayar Üniversitesi S.B.E. Sosyal Bilimler Dergisi*, C. VII, S. 2, s. 127-142.

ÜLGEN, Pınar ve DEMİR, Alparslan ve SERDAR, Murat (2015), *Münir Atalar Armağanı-Ortaçağ Tarihi Yazıları*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.

VERGİN, Nur (1994), “Din-Devlet İlişkileri: Düşüncenin Bitmeyen Senfonisi”, *Türkiye Günlüğü Dergisi*, S. 29, s. 1-25.

VINOGRADOFF, Paul (1997), *Ortaçağ Avrupasında Roma Hukuku*, Göçebe Yayınları, İstanbul.

YAVUZ, Hilmi (2013), *Avrupanın Zihin Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul.

YENER, Ebru (2005), “Ortaçağ’ın Aydınlik Yüzü: Endülüs”, *Doğu-Batı Dergisi*, S. 33, s. 215-227.

YILMAZ, Ensar (2008), “Toplumsal Değişme Ve Sanat İlişkisi Üzerine Bir Deneme”, *Selçuklu Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S. 20, s. 35-45.

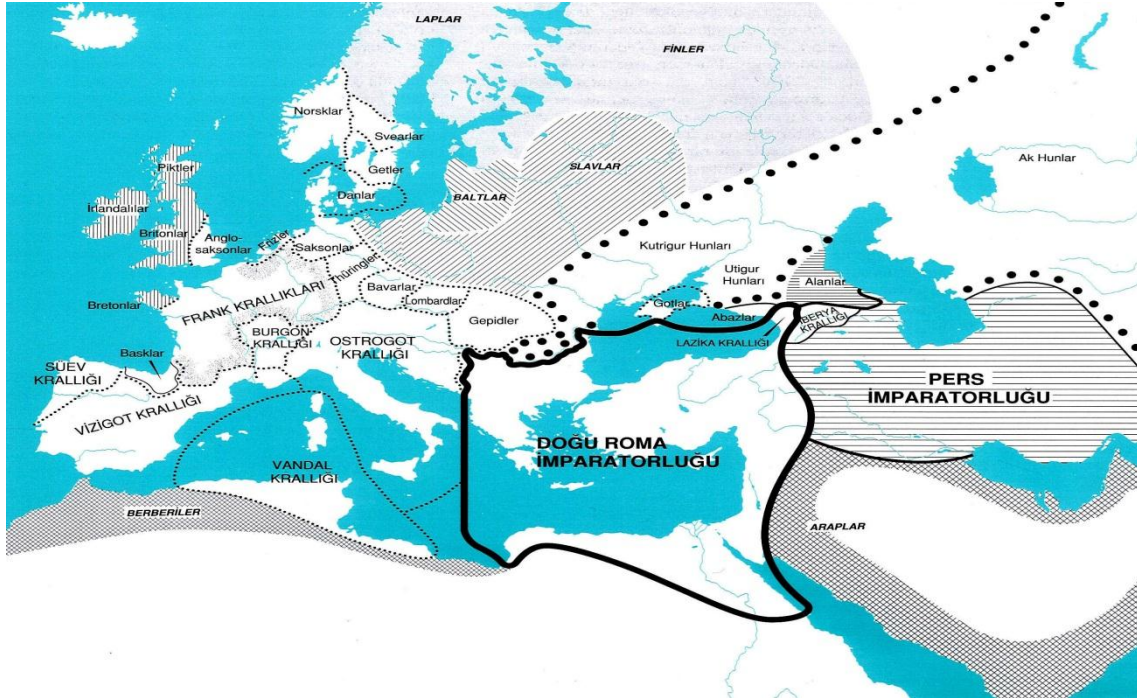
ZEYTİNOĞLU, Erol (1976), *İktisat Tarihi*, MET/ER Matbaası Yayınları, İstanbul.

EKLER

Ek. 1. İS 362 Avrupa²⁴⁶

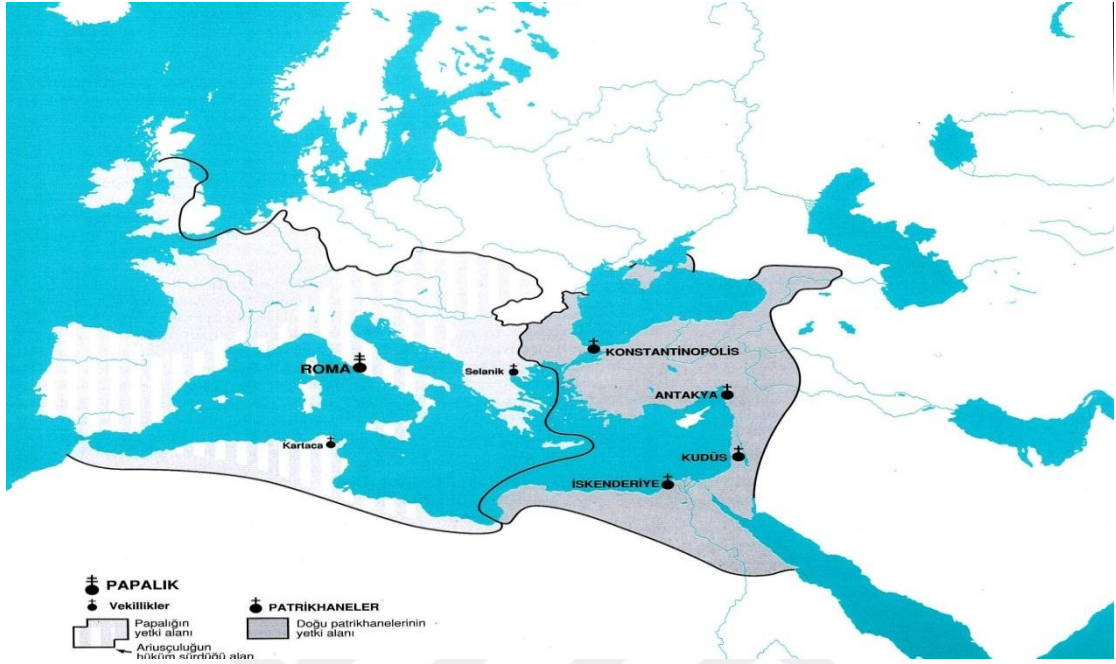
Ek. 2. İS 528 Avrupa²⁴⁷

²⁴⁶ Mcevedy (2010: 9).

²⁴⁷ Mcevedy (2010: 19).

Ek. 3. İS 528 Hıristiyanlık²⁴⁸

Ek. 4. İS 528 Kentler ve Ticaret Yolları²⁴⁹

²⁴⁸ Mcevedy (2010: 21).

²⁴⁹ Mcevedy (2010: 23).

Ek. 5. İS 737 Hıristiyanlık²⁵⁰

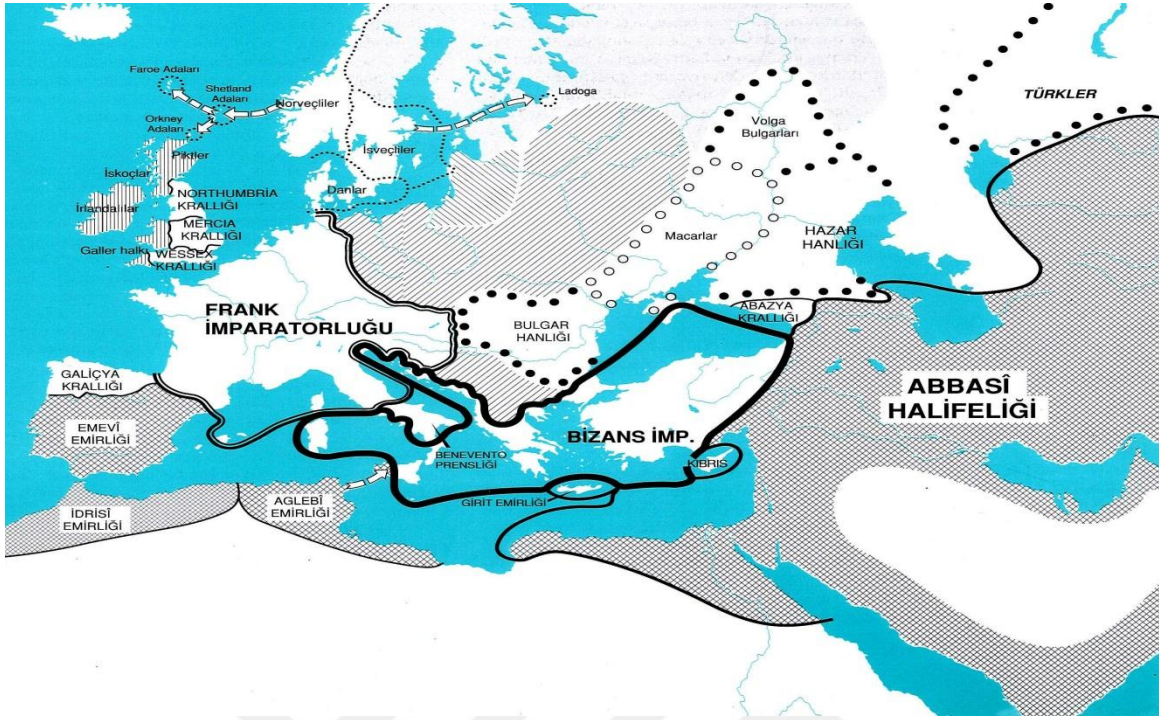
Ek. 6. İS 737 Kentler ve Ticaret Yolları²⁵¹

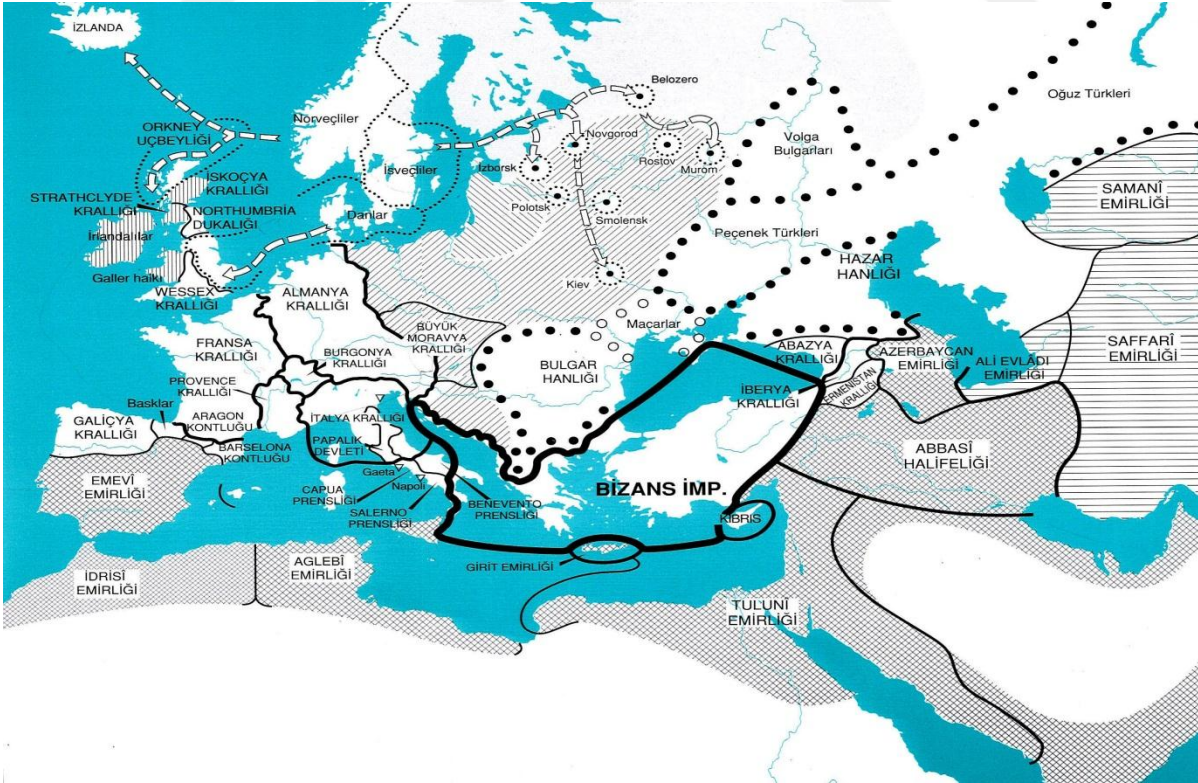
²⁵⁰ Mcevedy (2010: 35).

²⁵¹ Mcevedy (2010: 39).

Ek. 7. İS 830 Avrupa²⁵²

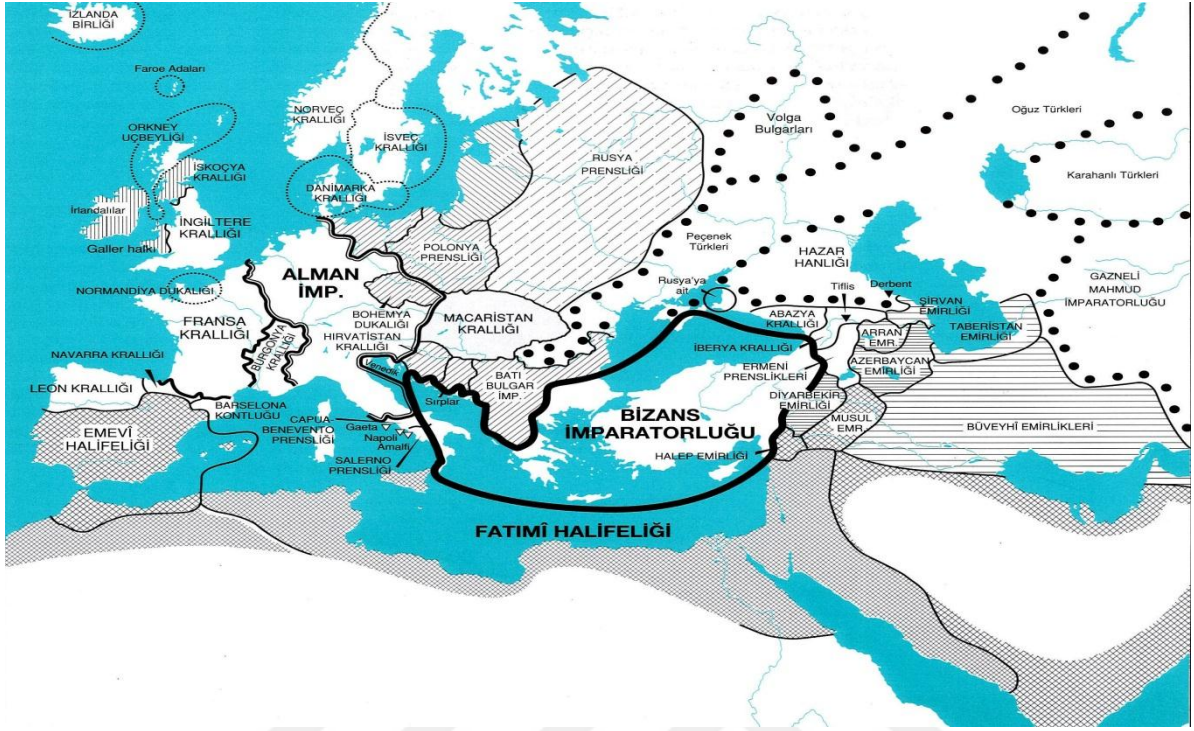
Ek. 8. İS. 888 Avrupa²⁵³

²⁵² Mcevedy (2010: 43).

²⁵³ Mcevedy (2010: 45).

Ek. 9.İS 1000 Hıristiyanlık²⁵⁴

²⁵⁴ Mcevedy (2010: 49).

